T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI

KLASİK ARKEOJİ BİLİM DALI

ORTA DAĞLIK KİLİKYA BÖLGESİ KIYI KESİMİ TONOZLU MEZAR MİMARİSİ

Mevlüt ELİÜŞÜK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. K. Levent ZOROĞLU

Bu çalışma S.Ü. BAP koordinatörlüğü tarafından 09203011 nolu YL tez projesi olarak desteklenmiştir.

KONYA 2009

ÖZET

Ele aldığımız çalışmada MS. 2-3 yüzyıllar arasında oldukça yaygın bir şekilde Anadolu'da ve Roma'da karşımıza çıkan Tonozlu Mezar yapıları incelenmiştir. Bizim incelediğimiz tonozlu mezar yapıları ise Antik dönemde Kilikya olarak adlandırılan bölgenin Dağlık Kilikya bölümünün özellikle Orta Dağlık Kilikya bölümü sınırları dahilindedir. Bu çalışmada belirtmiş olduğumuz coğrafya sınırları içerisindeki tonozlu mezar yapılarının bulunduğu kentler tespit edilerek; mezar yapıları ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Genel olarak değerlendirdiğimiz çalışmamızda Orta Dağlık Kilikya Bölgesi sınırları dahilindeki mezar yapılarında plan ve süsleme açısından bakıldığında bir birlikteliğin olmadığı görülmektedir. Her kentin süsleme özelliği birbirinden farklı olmakla birlikte, yine plan bakımından farklılıklar çok belirgin olduğu tespit edilmiştir. Yine bu çalışmanın sonucunda Tonozlu mezar yapılarının inşa şeklini ve mimari özelliklerini, mezarların inşa edildiği dönemde kentlerin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal yapı özelliklerine ışık tuttuğu söylemek mümkündür. Bu durum özellikle Anemurium, Kelenderis ve Elaiussa Sebaste kentlerinde mezar yapılarında oldukça belirgin bir şekilde görülmektedir. Özellikle Elaiussa Sebaste gibi önemli bir kentteki mezar yapılarının özellikle Roma mimari işçiliği izlerini oldukça belirgin bir şekilde görülürken, bu durumu Kelenderis mezarlarında görülmemektedir. Sonuç olarak söyleyebiliriz ki Orta Dağlık Kilikya Bölgesi sınırları dahilindeki mezarlar incelendiğinde ortak özellikler hemen hemen hiç görülmemekte ise de tek ortak özellikleri mezarların hepsinde tonozun ve bu tonozun inşasında kullanılan harç ortak özelliklere sahip olduğunu tespit edilmiştir.

ABSTRACT

In this study, we have examined the Vaulted Tomb structures which date from 2 and 3 centuries B.C. and which we see quite commonly in Anatolia and Rome. The Vaulted Tomb structures we have examined are within the boundaries of what was called Cilicia in ancient times, particularly in the Middle Rough Cilicia section. First the towns that have Vaulted Tomb Structures were identified in the geographical boundaries mentioned, and then the tomb structures were evaluated in detail. From a superficial evaluation of our study, in the tomb structures around the Middle Rough Cilicia section, no unity is seen to exist when evaluated from point of plan and ornamentation. Although the ornamentation characteristic of each town is different, remarkable differences regarding the plan are observed. As a result of this study, it is possible to conclude that the construction styles of the vaulted tombs and their architectural characteristics shed light on the economical and social features of the towns in the period when they were constructed. This can especially be clearly seen in the tomb structures in the towns of Anemurium, Kelenderis and Elaiussa Sebaste. While the traces the Roman architectural craftsmanship cab be clearly seen in the tomb structures in such an important town as Elaiussa Sebaste, such craftsmanship cannot be seen in Kelenderis tombs. In conclusion, we can say that, when the tombs within the borders of the Middle Rough Cilicia section are examined, common characteristics can hardly be seen, whereas their only common characteristic is established to be the vault on top of the tombs and the mortar used in construction of the tombs.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

KISALTMALAR VE BİBLİYOGRAFYA

1. GİRİŞ 14

1. 1. Amaç 14

1.2. Materyal ve Metot 14

2.KİLİKYA BÖLGESİ 15

2.1. Bölgenin sınırları 15

2.2. Tarihi Coğrafya 16

3. ROMA DÖNEMİN'DE ANADOLU'DA ÖLÜ GÖMME GELENEĞİ VE ÖLÜ KÜLTÜ24

4. ROMA'DA TONOZUN KÖKENİ VE UYGULAMASI 29

4.1. İnşa Şekli 30

5. ORTA DAĞLIK KİLİKYA BÖLGESİNDEKİ TONOZLU MEZAR YAPILARI VE BULUNDUKLARI MERKEZLER 31

5.1. Anemurium 31

5.1.1. Tarihi Coğrafyası 31

5.1.2. Anemurium'daki Tonozlu Anıt Mezar Yapıları 31

5.1.2.1 Tonozlu Anıt Mezarların Tipleri 32

5.1.2.2. Mezarların Yapı Özellikleri 35

5.1.2.2.1. Arkosoller 35

5.1.2.2.2. Nişler 36

5.1.2.2.3. Çatılar 36

5.1.2.3 Mezarların İnşasında Kullanılan Malzeme 37

5.1.3. Süsleme 37

5.1.3.1. Freskler ve Stukler 37

5.1.3.2. Mozaikler 39

5.1.3.2.1. Duvar Mozaikleri 39

5.1.3.2.2. Zemin Mozaikleri 39
5.1.4. Ölü Gömme Gelenekleri 40
5.1.5. Mezarların Tarihi 41
5.2.Kelenderis 42
5.2.1. Tarihi Coğrafyası 42
5.2.2. Tonozlu mezarlar 44
5.2.2.1. Kullanılan Malzeme 45
5.2.2.2. Tek Katlı Tonozlu Mezarlar 45
5.2.2.2.1. Arkosolsüz Mezarlar 45
5.2.2.2.2. Arkosollü Mezarlar 46
5.2.2.3. İki Katlı Tonozlu Mezarlar 47
5.2.2.4. Ölü Gömme Gelenekleri 48
5.2.2.4. Mezarların Tarihi 48
5. 3. Elaiussa Sebaste 50
5.3.1. Tarihi Coğrafyası 50
5.3.2.Mezar Yapıları 51
5.3.2.1 Beşik Tonozlu Mezarlar ve Mezar evler 52
5.3.2.1.1. Yapı Tekniği 52
5.3.2.1.1. Lahit Ebadındaki Beşik Tonozlu Mezarlar 55
5.3.2.1.2. Beşik tonozlu Mezar odaları 56
5.3.2.1.3. Beşik Tonozlu Mezar Evler 56
5.3.2.1.3.1. Tonoz Çatılı Mezar Evler 60
5.3.2.1.3.2. Kübik mezar Evler 61
5.3.2.1.3.3. Üçgen Çatılı Mezar Evler 61
5.3.2.1.3.4. Aedicula-Benzeri Mezar Evler 62
5.3.2.1.4. Mezarların Tarihi 62
5.3.2.2. Tapınak Tipli-Planlı Mezarlar 65

5.3.2.2.1. Yapı Tekniği 65
5.3.2.2.2. Basit Tapınak Tipli Mezarlar 68
5.3.2.2.3.Kemerli Nişli Tapınak Tipli Mezarlar 69
5.3.2.2.4. Sütun Portikolu Tapınak Tipli Mezarlar 70
5.3.2.2.5. Mezarların Tarihi 72
6. DAĞLIK KİLİKYADA TONOZLU MEZAR TESPİT EDİLEN KENTLER. 75
6.1. Döşene (Demircili) 75
6.2. Antiocheia ad Cragum 76
6.3. Selinus 76
6.4. Iotepe ve Syedra 76
6.5. Örenpınar 76
6.6. Ovabaşı 77
6.7. Bağdat Kırı 78
7. ORTA DAĞLIK KİLİKYA BÖLGESİ SINIRLARI DAHİLİNDEKİ TONOZLU MEZARLARIN GENEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ 80
7.1. Yapı Tekniği 80
7.1.1. Duvar ve Kullanılan Malzeme 80
7.1.2. Temel 80
7.1.3. Dış Cephe 81
7.2 Gömü Alanları 81
7.3 Beşik Tonoz 82
7.4. Çatı 82
7.5. Kapılar ve Pencereler 83
7.6. Plan 84
7.7. Süsleme 85
7.8. Ölü Gömme Gelenekleri 88
8. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 88

KATALOG

HARİTALAR

PLANLAR

RESİMLER

ÖNSÖZ

İnsanlığın ortaya çıkmasıyla kavranan ilk gerçeklerden biri varlığın fani olduğu, bir gün yaşamın, herhangi bir nedenle son bulacağıdır. Bu kavrayışın ardından, yaşamını göreceli olsa da, sonsuza kadar sürdürmenin yollarını arayan insanoğlu, bunun için de bir ölü kültü oluşturmuş ve bununla ilgili gelenekleri kuşaktan kuşağa geliştirerek aktarmıştır. Bu çerçeve de, diğer dünyaya ölen kişi için yapılacak törenler (prothesis), ebedi yaşamını geçireceği mekanlar ve ölümle ilgili diğer gelenekler oluşturulmuştur; böylece ölüm de insanın kendi yaşamının bir parçası durumuna gelmiş ve bu yüzden insanoğlunun maddi varlığına bir anlamda manevi bir ölümsüzlük kazandırılmıştır. Bu bağlamda ele almış olduğumuz tonozlu mezarlar, ölü gömme geleneklerine bağlı olarak ortaya çıkan yapılardır. Her ne kadar bu mezar yapıları birbirinden farklı özelliklere sahip olsalar da ortaya çıkış ve kullanım amacı bakımından ortak bir amaç doğrultusunda inşa edildiğini söylemek mümkündür.

Anadolu da ve Roma'da özellikle M.S. 1 ve 3 yüzyıllar arasında oldukça yaygın bir şekilde görülebilen tonozlu mezarlar yapıları bir bakıma o dönemin mimari, resim ve ölü gömme geleneklerine ışık tutmaktadır. Bu durum konuya olan ilgimi oldukça arttırmıştır. Bu bağlamda bana bu konuyu öneren ve her konuda yardımını esirgemeyen sayın hocam Prof.Dr. K.Levent ZOROĞLU'na sonsuz teşekkür ederim. Tezi hazırlama esnasında yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Asuman BALDIRAN, Yrd. Doç. Dr. Mehmet TEKOCAK, Yrd. Doç.Dr. Ertekin M. DOKSANALTI ve Volkan YILDIZ'a teşekkür ederim. Ayrıca literatür çalışmalarında bana yardımcı olan Alman Arkeoloji çalışanlarına ayrıca teşekkür ederim.

Son olarak, benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen sevgili aileme ne kadar teşekkür etsem azdır.

Konya 2009 **Mevlüt ELİÜŞÜK**

KISALTMALAR VE BİBLİYOGRAFYA

Naumann 1973/74 R. Naumann, "Das Heroon auf der Agora in Aezanoi", IstMitt 23/24, 1973/74, 183-195.

Adam 1994 Adam, J.P, Roman Buildings, Materials and Techinifues, (trans. By, A. Mahews), London.

Akurgal 1961 E. Akurgal, Die Kunst Anatoliens, Berlin, 1961.

Altjohann 2001: M. Altjohann, "Grab-und Bestattungssitten", DieRömischen Provinzen: Eine Einführung in ihre Archäoiogie, T. Fischer (Ed.), Stuttgart 2001, 195-200.

Arrianos Arrianos, İskender'in Anabasisis (çev.H.Örs), 1945.

Bahar 1996 H.Bahar, Eskiçağ Konya Araştırmaları I, 1996.

Bean–Mitford 1962: G.E.Bean-T.B.Mitford, "Sites Old an New in Rough Cilicia", AnatSt 12, 1962, 185-217.

Bean-Mitford 1970: G.E.Bean-T.B.Mitford, Journeys in Rough Cilicia in 1964-1968, (ETAM 3=Denkschr. ÖAW. Phil.hist K1.102), Wien 1970.

Bing 1987: J.D.Bing, "Tarsus: A Forgotten Colony of Lindos", JNEs 30, 1971, 99 vd.

Borchardt 1968: J.Borchardt, "Epichoriche, gräko-persisch beeinfluβte Reliefs in Kilikien", IstMitt 18, 1968, 161-237.

Boyd 1978 T.D. Boyd, "The Arch and Vault in Greek Architecture", AJA 82, 1978.

Cormack 1997 S.H.Cormack, "Monuments an Mortuary Practice in Roman Asia Minor", The Early Roman Empire in the East, S.Alcock(Ed.), Oxford 1997, 137-156.

Cormack 2004 S.Cormarck, The Space of Death in Roman Asia Minor, Phoibos Verlag, Wien, 2004.

Crema 1959 L.Crema, L'Architettura Romana (Enciclopedia Classica, Sez. III, Vol. XII, Tomo I, Torino 1959.

Cumont 1966 F. Cumont, After Life in Roman Paganism.Lectures Delivered at Yale University on theSillimanFoundation**,** New York 1959.

Çelgin 1990 A.V. Çelgin, **Termessos Kenti Nekropolleri,** İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1990.

Durugönül 1998 S. Durugönül, "1997 Yılı İçel İli (Antik Dağlık Kilikya) Yüzey Araştırması, AST, 16, cilt I, Ankara, 329-337.

Durukan 2001 M.Durukan, Dağlık Kilikya Mezarları ve Ölü Kültü, Ege Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Erzen 1940 A. Erzen, Kilikien bis zum Ende der Perserherrschaft, 1940.

Fedak 1990 J Fedak, Monumental Tombs of the Hellenistic Age: A Study of Selected Tombsfrom the pre-Classical to the Early Imperial Era, Toronto 1990.

Head 1911: B.V. Head, Historia Numarum, A Manual of Greek Numismatics, 1911.

Heinzelmann 2001 M.J.Heinzelmann,"Grabarchitektur, Bestattungsbrauch und Sozialstruktur-zur Rolle der *familid*\ **PALILIA 8,** Wiesbaden 2001, 179-191

Herodot: Herodot, Herodot Tarihi (çev.M.Ökmen), 1983.

Hesberg 2001 H.V.Hersberg, "Grabbauten", Die Römischen Provinzen: Eine Einführung in ihre Archäologie, T.Fischer (Ed.), Stuttgart 2001, 200-204.

Jones 1971: A.H.M.Jones, The Cities of teh Eastern Roman Provinces, 1971.

Keil-Wilhelm 1931: J.Keil-A.Wilhelm, Denkmäler aus dem Rauhen Kilikien, MAMA III, 1931.

Kınal 1991: F.Kınal, Eski Anadololu Tarihi, 1991.

Koşay 1968: H.Z.Koşay, "Kilikya Tarihi", Belleten,1968, 125-128; 297-299.

Langlois 1947 V. Langlois, Kilikya'da Gezi (çev. R.Balaban), 1947.

Laroche-Davesne E.Loroche-A.Davesne, "Les Foulles de Meydanjik Près de Gülnar 'Turquie) et le trèsor monètaire hellènistuque", CRAI, 1981, 356-370.

Machatschek 1967 A Machatschek, Die Nekropolen und Grabmäler im Gebiet von Sebaste und Korykos im Rauhen Kilikien, Ergänzungsbände zu den Tituli Asiae Minoris Nr. 2, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften, 96. Band, Viyana 1967.

Machatschek 1974 A Machatschek, "Die Grabtempel von Dösene im Rauhen Kilikien", Mansele Armağan, C. I, Ankara, 1974, 251-264.

Magie 1950: D.Magie, Roman Rule in Asia Minor I-II, 1950.

Mansel 1970: A.M.Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, 1970.

Mitford-Andrews 1980 T.B. Mitford-St.Andrews, “Roman Rough Cilicia”, ANRW II.7.2, 1980, 1230-1261.

Morris 1992 I. Morris, Death-Ritual and Social Structure in Classical Antiquity (Key Themes in Ancient History), Cambridge University Press 1992.

Nock 1972 A.D. Nock, "Cremation and Burial in the Roman Empire", Essays on Religion and the Ancient World, Z Stewart (Ed.), Oxford 1972, 277-307

Özdizbay 2002 A. Özdizbay, "Perge Nekropolisi'ndenBir Mezar Yapısı", **Anadolu Araştırmalan XVI,** Istanbul 2002.

Özsait 1985: M.Özsait, Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidia, 1985.

Ramsay 1960: W.M.Ramsay, Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası, (çev. M.Pektaş), 1960.

Rheidt v.d. 1986 K. Rheidt, W. Radt ve Ş. Karagöz, "Ein römischer Grabbau auf dem Niyazitepe bei Pergamon", IstMitt36, 1986, 99-146.

Rosenbaum 1965 E. Alföldi-Rosenbaum, “The Neropolis of Anamur”, Belleten 113, 1965, 25-48.

Rosenbaum 1971 E. Alföldi-Rosenbaum, Anamur Nekropolii -The Necropolis of Anemurium, TTK, Ankara 1971.

Rosenbaum 1980 Rosenbaum, E.A., The Necropolis of Adrassus (Balabolu) in Rough Cilicia, 1980.

Roth 2000: L.M. Roth, Mimarlığın Öyküsü Ögeleri, Tarihi ve Anlamı (çev. E.Akça), İstanbul 2000.

Russel 1980 J.Russel, "Recent Operations in The Necropolis at Anemurium", KST.II, Ankara 1980, 171-174.

Sayar 1991: M.Sayar, "Equites singulares Augusti in Neuen Inschriften von Anazarbos", EpigAnat 17, 1991, 19-40.

Scarborough-Er 1998 Y. Scarborough-Er, "Dağlık Kilikya-Lamotis Mezarlan", Olba I Mersin 1998, 77-85.

Schmitt 1905 E. Schmitt (Ed.), Handbuch der Architektur. II.2: Die Baustile, Historische und Technische Entwicklung**,** Stuttgart 1905.

Sear 1992 F. Sear, Roman Architecture**,** Cornell University Press, Ithaca-NY 1992

Sevin 1984: V.Sevin, "Lidyalılar", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi 2, 1984, 276-308.

Strabon Strabon, Coğrafya, (çev. A.Pekman), 1987.

Syme 1969: R.Syme, “Legates of Cilicia under Trajan”, Historia XVIII, 1969, 352 vd.

Taşyürek 1975: A.Taşyürek, “Some New Assyrian Rock-Reliefs in Turkey”, AnatSt 25, 1975, 169-180.

Taşyürek 1979: A.Taşyürek, “Silifke ‘Keben’ Hitit Kaya Kabartması”, TürkAD 32-1, 1979, 97-98.

Tekocak 2006 M.Tekocak, Kelenderis Roma Çağı Seramiği, Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2006.

Texier 1922 Ch.Texier, Küçük Asya, (çev.A.Suat), H.1340/M.1921-1922.

Toynbee 1996 J.M.C. Toynbee, Death and Burial in the Roman World, Londra 1996.

Türktüzün 1992 M.Türktüzün, “Çavdarhisar (Aizanoi) Roma Devri NekropolüKurtarma Kazısız”, II.MKKS, Ankara 1992, 81-94.

Waelkens 1980 M. Waelkens, "Das Totenhaus in Kleinasien", **AW11-4,** 1980, s. 3-12.

Ward-Perkins 1994 Ward-Perkins, J.B., Studies in Roman and Early Christian Architecture, London.

Wieseman 1961 D.J.Wieseman, Chronicles of the Chaldaem Kings, 1961.

Zoroğlu 1994 L.Zoroğlu, Kelenderis I, Kaynaklar Kalıntılar Buluntular, Ankara 1994.

Zoroğlu 1994b L.Zoroğlu, "Kelenderis'in İlk Çağ Tarihi Hakkında Notlar", TTKY. 9, 1994, 437-448.

Zoroğlu 1994c L.Zoroğlu, "Cilicia Traheia in the Iron Age: The Khilakku Problem", Anatolion Iron Ages 3, 1994, 301-309.

Zoroğlu 2000 Zoroğlu, L., "Kelenderis Nekropolü", OLBA III, 115-134.

Zoroğlu, vd. 2004 L.Zoroğlu, "Kelenderis 2003 yılı Kazısı Raporu, KST.26., Ankara 2004, 333-346.

KISALTMALAR VE BİBLİYOGRAFYA

Naumann 1973/74 R. Naumann, "Das Heroon auf der Agora in Aezanoi", IstMitt 23/24, 1973/74, 183-195.

Adam 1994 Adam, J.P, Roman Buildings, Materials and Techinifues, (trans. By, A. Mahews), London.

Akurgal 1961 E. Akurgal, Die Kunst Anatoliens, Berlin, 1961.

Altjohann 2001: M. Altjohann, "Grab-und Bestattungssitten", DieRömischen Provinzen: Eine Einführung in ihre Archäoiogie, T. Fischer (Ed.), Stuttgart 2001, 195-200.

Arrianos Arrianos, İskender'in Anabasisis (çev.H.Örs), 1945.

Bahar 1996 H.Bahar, Eskiçağ Konya Araştırmaları I, 1996.

Bean–Mitford 1962: G.E.Bean-T.B.Mitford, "Sites Old an New in Rough Cilicia", AnatSt 12, 1962, 185-217.

Bean-Mitford 1970: G.E.Bean-T.B.Mitford, Journeys in Rough Cilicia in 1964-1968, (ETAM 3=Denkschr. ÖAW. Phil.hist K1.102), Wien 1970.

Bing 1987: J.D.Bing, "Tarsus: A Forgotten Colony of Lindos", JNEs 30, 1971, 99 vd.

Borchardt 1968: J.Borchardt, "Epichoriche, gräko-persisch beeinfluβte Reliefs in Kilikien", IstMitt 18, 1968, 161-237.

Boyd 1978 T.D. Boyd, "The Arch and Vault in Greek Architecture", AJA 82, 1978.

Cormack 1997 S.H.Cormack, "Monuments an Mortuary Practice in Roman Asia Minor", The Early Roman Empire in the East, S.Alcock(Ed.), Oxford 1997, 137-156.

Cormack 2004 S.Cormarck, The Space of Death in Roman Asia Minor, Phoibos Verlag, Wien, 2004.

Crema 1959 L.Crema, L'Architettura Romana (Enciclopedia Classica, Sez. III, Vol. XII, Tomo I, Torino 1959.

Cumont 1966 F. Cumont, After Life in Roman Paganism.Lectures Delivered at Yale University on theSillimanFoundation**,** New York 1959.

Çelgin 1990 A.V. Çelgin, **Termessos Kenti NekropolIeri,** İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1990.

Durugönül 1998 S. Durugönül, "1997 Yılı İçel İli (Antik Dağlık Kilikya) Yüzey Araştırması, AST, 16, cilt I, Ankara, 329-337.

Durukan 2001 M.Durukan, Dağlık Kilikya Mezarları ve Ölü Kültü, Ege Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Erzen 1940 A. Erzen, Kilikien bis zum Ende der Perserherrschaft, 1940.

Fedak 1990 J Fedak, Monumental Tombs of the Hellenistic Age: A Study of Selected Tombsfrom the pre-Classical to the Early Imperial Era, Toronto 1990.

Head 1911: B.V. Head, Historia Numarum, A Manual of Greek Numismatics, 1911.

Heinzelmann 2001 M.J.Heinzelmann,"Grabarchitektur, Bestattungsbrauch und Sozialstruktur-zur Rolle der *familid*\ **PALILIA 8,** Wiesbaden 2001, 179-191

Herodot: Herodot, Herodot Tarihi (çev.M.Ökmen), 1983.

Hesberg 2001 H.V.Hersberg, "Grabbauten", Die Römischen Provinzen: Eine Einführung in ihre Archäologie, T.Fischer (Ed.), Stuttgart 2001, 200-204.

Jones 1971: A.H.M.Jones, The Cities of teh Eastern Roman Provinces, 1971.

Keil-Wilhelm 1931: J.Keil-A.Wilhelm, Denkmäler aus dem Rauhen Kilikien, MAMA III, 1931.

Kınal 1991: F.Kınal, Eski Anadololu Tarihi, 1991.

Koşay 1968: H.Z.Koşay, "Kilikya Tarihi", Belleten,1968, 125-128; 297-299.

Langlois 1947 V. Langlois, Kilikya'da Gezi (çev. R.Balaban), 1947.

Laroche-Davesne E.Loroche-A.Davesne, "Les Foulles de Meydanjik Près de Gülnar 'Turquie) et le trèsor monètaire hellènistuque", CRAI, 1981, 356-370.

Machatschek 1967 A Machatschek, Die Nekropolen und Grabmäler im Gebiet von Sebaste und Korykos im Rauhen Kilikien, Ergänzungsbände zu den Tituli Asiae Minoris Nr. 2, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften, 96. Band, Viyana 1967.

Machatschek 1974 A Machatschek, "Die Grabtempel von Dösene im Rauhen Kilikien", Mansele Armağan, C. I, Ankara, 1974, 251-264.

Magie 1950: D.Magie, Roman Rule in Asia Minor I-II, 1950.

Mansel 1970: A.M.Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, 1970.

Mitford-Andrews 1980 T.B. Mitford-St.Andrews, "Roman Rough Cilicia", ANRW II.7.2, 1980, 1230-1261.

Morris 1992 I. Morris, Death-Ritual and Social Structure in Classical Antiquity (Key Themes in Ancient History), Cambridge University Press 1992.

Nock 1972 A.D. Nock, "Cremation and Burial in the Roman Empire", Essays on Religion and the Ancient World, Z Stewart (Ed.), Oxford 1972, 277-307

Özdizbay 2002 A. Özdizbay, "Perge Nekropolisi'ndenBir Mezar Yapısı", **Anadolu Araştırmalan XVI,** Istanbul 2002.

Özsait 1985: M.Özsait, Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidia, 1985.

Ramsay 1960: W.M.Ramsay, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, (çev. M.Pektaş), 1960.

Rheidt v.d. 1986 K. Rheidt, W. Radt ve Ş. Karagöz, "Ein römischer Grabbau auf dem Niyazitepe bei Pergamon", IstMitt36, 1986, 99-146.

Rosenbaum 1965 E. Alföldi-Rosenbaum, "The Neropolis of Anamur", Belleten 113, 1965, 25-48.

Rosenbaum 1971 E. Alföldi-Rosenbaum, Anamur Nekropolii -The Necropolis of Anemurium, TTK, Ankara 1971.

Rosenbaum 1980 Rosenbaum, E.A., The Necropolis of Adrassus (Balabolu) in Rough Cilicia, 1980.

Roth 2000: L.M. Roth, Mimarlığın Öyküsü Ögeleri, Tarihi ve Anlamı (çev. E.Akça), İstanbul 2000.

Russel 1980 J.Russel, "Recent Operations in The Necropolis at Anemurium", KST.II, Ankara 1980, 171-174.

Sayar 1991: M.Sayar, "Equites singulares Augusti in Neuen Inschriften von Anazarbos", EpigAnat 17, 1991, 19-40.

Scarborough-Er 1998 Y. Scarborough-Er, "Dağlık Kilikya-Lamotis Mezarlan", Olba I Mersin 1998, 77-85.

Schmitt 1905 E. Schmitt (Ed.), Handbuch der Architektur. II.2: Die Baustile, Historische und Technische Entwicklung**,** Stuttgart 1905.

Sear 1992 F. Sear, Roman Architecture**,** Cornell University Press, Ithaca-NY 1992

Sevin 1984: V.Sevin, "Lidyalılar", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi 2, 1984, 276-308.

Strabon Strabon, Coğrafya, (çev. A.Pekman), 1987.

Syme 1969: R.Syme, "Legates of Cilicia under Trajan", Historia XVIII, 1969, 352 vd.

Taşyürek 1975: A.Taşyürek, "Some New Assyrian Rock-Reliefs in Turkey", AnatSt 25, 1975, 169-180.

Taşyürek 1979: A.Taşyürek, "Silifke 'Keben' Hitit Kaya Kabartması", TürkAD 32-1, 1979, 97-98.

Tekocak 2006 M.Tekocak, Kelenderis Roma Çağı Seramiği, Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2006.

Texier 1922 Ch.Texier, Küçük Asya, (çev.A.Suat), H.1340/M.1921-1922.

Toynbee 1996 J.M.C. Toynbee, Death and Burial in the Roman World, Londra 1996.

Türktüzün 1992 M.Türktüzün, "Çavdarhisar (Aizanoi) Roma Devri NekropolüKurtarma Kazısız", II.MKKS, Ankara 1992, 81-94.

Waelkens 1980 M. Waelkens, "Das Totenhaus in Kleinasien", **AW11-4,** 1980, s. 3-12.

Ward-Perkins 1994 Ward-Perkins, J.B., Studies in Roman and Early Christian Architecture, London.

Wieseman 1961 D.J.Wieseman, Chronicles of the Chaldaem Kings, 1961.

Zoroğlu 1994 L.Zoroğlu, Kelenderis I, Kaynaklar Kalıntılar Buluntular, Ankara 1994.

Zoroğlu 1994b L.Zoroğlu, "Kelenderis'in İlk Çağ Tarihi Hakkında Notlar", TTKY. 9, 1994, 437-448.

Zoroğlu 1994c L.Zoroğlu, "Cilicia Traheia in the Iron Age: The Khilakku Problem", Anatolion Iron Ages 3, 1994, 301-309.

Zoroğlu 2000 Zoroğlu, L., "Kelenderis Nekropolü", OLBA III, 115-134.

Zoroğlu, vd. 2004 L.Zoroğlu, "Kelenderis 2003 yılı Kazısı Raporu, KST.26., Ankara 2004, 333-346.

1. GİRİŞ

İnsanlığın doğuşundan itibaren ilk bilinen gerçeklerden biri de ölüm kavramıdır. İnsanoğlu ölüm kavramını yenmeye yönelik olarak, hep ölümsüzlüğü aramıştır. Bu ölümsüzlük arayışları sonucunda ölümsüzlüğü sağlayacağı düşünülen mezar anıtları ortaya çıkmıştır. Bu nedenle İnsanoğlunun ortaya çıkışından itibaren mezarlar ve ölü gömme gelenekleri hep uygulana gelmiştir. Uygulamada farklılıkları görülse de her kültürde kendine özgü mezar yapıları ve ölü gömme geleneği mevcuttur. Bu bağlamda insanoğlunun ölü gömme geleneklerini ve bu gömü gelenekleri gelişen mezar yapılarını incelemek bir nevi geçmişi anlamada bize ışık tutacaktır.

Ele alacağımız mezar yapıları; Dağlık Kilikya Bölgesinde oldukça yaygın bir şekilde karşımıza çıkmakta olan yer üstüne duvar örgü tekniği ile inşa edilen tonozlu mezar yapıları incelenecektir.

1. 1. Amaç

Dağlık Kilikya bölgesinde sınırları içerisindeki Tonozlu Mezar yapıları ayrıntılı olarak incelenerek, birbirleri ile benzer özellikleri ve ayrımları değerlendirilerek genel bir tipoloji yapmaya çalışılacaktır.

1.2. Materyal ve Metot

Yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi incelemiş olduğumuz mezarlar yer üstüne duvar örgü tekniği ile inşa edilmiş Tonozlu Mezar yapılarından oluşturmaktadır.

Mezar yapılarını incelerken ilk aşamada mezar yapıları hakkında günümüze kadar yapılmış olan çalışmalar oldukça ayrıntılı bir şekilde literatür çalışması yapılmıştır. Bu çalışmanın ardından mezar yapıları arazi çalışmaları ile yerinde tespit edilerek ayrıntılı şekilde değerlendirilmiştir. Bu çalışmaların devamında antik kentlerdeki mezar yapıları özelliklerine göre tasnif edilerek detaylı olara ele alınmıştır. Ayrıntılı olarak değerlendirilen mezarlar özellikle bu mezarların yoğun olarak tespit edildiği; Anemurium, Kelenderis ve Sebaste nekropolleri değerlendirilerek, birbirleri arasındaki benzer ve farklı özellikleri değerlendirilmiştir. Daha sonraki aşamada ise Dağlık Kilikya'da tespit edilen diğer tonozlu mezar yapıları ile genel bir değerlendirme yapılara sonuç hazırlanacaktır.

2.KİLİKYA BÖLGESİ

2.1. Bölgenin sınırları

Kilikya[1] Bölgesinin sınırları Roma İmparatorluk Çağı'na kadar farklı görüşler doğrultusunda belirtilmiştir. Herodot (Herodot 11.34) Kilikya'nın, kuzeyde Halys ve güneyde Mısır'a dek uzanan oldukça geniş bir bölge olduğuna işaret eder. Daha sonraki dönemlerde ise bölgenin sınırlarının bu kadar geniş bir alana yayılmadığını görürüz. Manavgat (Melas) Çayı'ndan başlayıp[2] Toros dağlarının güney etekleri boyunca Amanos Dağları'na kadar uzanmaktadır[3]. Kilikya bölgesi kendi içerisinde Dağlık (Tracheia ve Aspera veya Tracheiotis) ve Ovalık (Pedias ve Campestris) olarak iki alt bölgeye ayrılır[4].

Roma Dönemindeki Kilikya Bölgesi'nin sınırı doğuda Amanos'un denizden yükseldiği yer olan Hızır (Rhosus) burnundan başlar, kuzey bölümde Ceyhan Nehri'nin (Pyramus) vadisinde biter[5]. Burası İssus Körfezi ile sınırlandırılmıştır. Pyramus'tan batıya doğru, Maraş (Germanicea) ve onun Kommagene'ye bağlı olan bölümüne kadar sarp bir şekilde uzanmaktadır. Seyhan'ın (Sarus) üst kısımlarından Kappadokia sınırını oluşturan Gülek Boğazı'na ulaşılır. Gülek Boğazı'ndan sonra Tarsus ile Silifke (Seleukeia) arasındaki kıyı şeridini, kuzeyde bir duvar gibi kesen, Bolkar Dağları'nın güney yamaçları boyunca uzanmaktadır. Mut'un arkasındaki Sertavul zirvesinden batıya doğru uzanan Kuzey Kalykadnus vadisi de, Anadolu platosunun kenarı ile birlikte gerçek sınır olmalıdır. Kalykadnus nehri Geyik Dağı ile sonuçlanan dağ kitlesinin içinde dolaşmaktadır. Geyik Dağı'ndan başlayan nehir toprağı uzantısı kuzeybatıdaki sarp dağlan geçerek Melas'a ulaşır. Güzelsu'dan (Sulles) Davukkuyu deresinin Melas'a uzanan bölümü ve Cendeve'nin bir

[1] Kilikya adının ilk defe ne zaman kullanıldığı ve nereden geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Herodot bölgenin "Hypachoea" olarak adlandırıldığını, Fenikeli Agenor'un oğullarından Cilix'in buraya gelip yerleştiğini ve onun adından dolayı bölgenin Kilikya adını aldığını yazmaktadır(Heredot VII, 91). Bugün ise Kilikya adının Asur kaynaklarında Dağlık Kilikya için kullanıldığı düşünülen "Hilakku"kelimesinden değiştiği kabul görmektedir (Erzen 1940, 54-58). Ovalık Kilikya ise "Que" olarak adlandırılmıştır.

[2] Bölgenin bıtı sınırı hıkkında değişik fikirler ileri sürülmektedir. Strabon, XIV, IV, 2; Machatschek 1967, 12 ve Langlois 1947,16 da Alanya (Korakesion)'dan başlatmışlardır. Aralarında Arthemidoros'un da bulunduğu diğer bir gurup ise Aydıncık (Kelenderis)'dan başlatmaktadırlar (Strabon, XIV, V, 3). L.Zoroğlu ise Demir çağında bölgenin batı sınırın Gazipaşa (Selinus) olduğunu söylemektedir (Zoroğlu 1994c, 304 vd.).

[3]Erzen 1940, 1 vd. ; Texier 1922, 271. Herodot ise bölgeyi hem bir devlet olarak tarif eder, (Heredot, I, 72) ancak kesin sınır belirtmez.

[4]Langlois 1947, 16; Strabon XIV, V, 1.

[5] Mitford-Andrews 1980, 1232-1234.

bölümü gerçek bir sınır olmaktadır. Batı sınırını Melas nehri belirlemektedir[6]. Bölgenin güneyi ise Akdeniz ile sınırlandırılmıştır. Günümüz coğrafyasına göre Antalya ili Manavgat ilçesinden doğuda İçel, Adana illeri ile Hatay ilinin kuzeyinde İskenderun ilçesini kapsamaktadır.

Dağlık ve Ovalık Kilikya'yı birbirlerinden ayıran sınır Lamas Çayı (Limonlu) dır. Sınır Lamas çayı olmakla beraber, eski Kalykadnos (Göksu)'un getirdiği alüvyonlardan oluşmuş Göksu Deltası'ndan batıya doğru Manavgat Çayı'na kadar uzanan dağlık bölgenin, ovalık bölgeden her yönüyle farklı olduğu açıktır.

2.2. Tarihi Coğrafya

Çalışma konumuz olan Dağlık Kilikya(harita 1) Bölgesi'nin Prehistorik dönemleri hakkında, günümüze kadar çok fazla araştırma yapılmadığından fazla bir bilgi edinmek söz konusu değildir.

M.Ö. II. bin Dağlık Kilikyası malzeme bakımından oldukça fakir sayılır. Dağlık Kilikya, M.Ö. II. binde, büyük olasılıkla Tarhundaşşa Krallığı'nın sınırları içinde olmalıdır. Gözsüzce'de bulunan pişmiş toprak figürünlerden birkaçının muhtemelen Hitit İmparatorluk çağı örneklerine benzemesi bölgedeki Hitit varlığına işaret etmektedir[7]. Ancak bölgede henüz kesinlik kazanamamış olan Hitit varlığı, Meydancık Kale'de ele geçirilen ve Hitit Kralı Muvwattalli'ye ait bir kraliyet işareti ile ilgili varsayımlar-öneriler ispatlandığı takdirde, kesinlik kazanacaktır[8]. Ayrıca Hititliler'in Kıbrıs'a kadar uzanıp Kıbrıs'ı da ele geçirdikleri göz önüne alınırsa, buraya ulaşmak için Orta Dağlık Kilikya kıyılarında yer alan bir liman kentinden hareket etmiş olmalıdırlar[9]. Tarhundaşşa Krallığının dolayısı ile bölgenin yerli halkı olan ve özellikle kişi ve yer adlarındaki Luvice unsurlar ile varlığını Roma çağı içlerine kadar[10] sürdürdüğü bilinen Luviler, güney ve güneybatı Anadolu'da yaşamışlar ve Ovalık Kilikya'da Kizzuwatna krallığını kurmuşlardır[11]. Hititliler'in de bir ara hüküm sürmüş olduğu bölge tarihi ile ilgili Mısırlılardan kalan ilk yazılı belgeler; Hititlilerin yıkılması ile Akdeniz ve Ege Bölgesi'ndeki karışıklıklardan Kilikya'nın etkilendiği konusunda bilgiler

[6] Mitford-Andrews 1980, 1234.

[7] Zoroğlu 1994b, 440.

[8] Bahar 1996, 50-52.

[9] Zoroğlu 1994b, 440.

[10] Laroche-Davesne 1981, 359, Res.4.

[11] L.Zoroğlu, Hititlerin Kıbrıs seferinde Orta Dağlık Kilikya'dan hareket ettikleri liman kentinin Kelenderis olduğunu savunmaktadır.

vermektedir[12]. Olba'da ilk defa Teukros oğlu Aias tarafından Zeus Tapınağı'nın inşa edilmesi[13] ve Mallos'un Mopsos ve Amphilakhos tarafından kurulması[14], Truva Savaşı sonrasında Kilikya Bölgesi'ndeki değişikliklerdendir. Bölgede Hitit İmparatorluk Çağı'nın sona ermesinden sonraki Geç Hitit Krallıkları döneminden, İçel ili, Silifke-Mut yolundaki Geç Hitit Keben Kaya Kabartması[15] ve Adana ili Kozan ilçesi Ferhatlı Rölyefi[16] (M.Ö. 9-8.yy) yer almaktadır.

Bölge hakkında M.Ö. I. bin yılın ilk yarısı ile ilgili Asur kaynaklarından elde edilen bilgilere göre, Hilakku[17] olarak bilinen Dağlık Kilikya'ya III. Salmanasar zamanında (M.Ö. 859-858) zaferle sonuçlanan bir sefer düzenlenir. Daha sonra Asur Kralı II. Sargon M.Ö. 707-705'de Hilakku'ya çeşitli seferler düzenleyerek, ulaşabildiği en batı nokta olan Seleukeia'ya kadar ulaşır. II. Sargon'un yıllıklarında, ulaşmış olduğu Göksu nehrinin batısındaki bölge ve kentlerin hangileri olduğu konusunda bir bilgi yoktur[18]. Ulaşmış olduğu güç ve toprak ile bir imparatorluk düzeyine erişmiş olan Asurluların Hilakku bölgesinde ne kadar hüküm sürdüğü bilinmemekle birlikte, Que (Ovalık Kilikya) üzerinde kurmuş oldukları kadar uzun süreli tam bir egemenlik veya baskıyı Dağlık Kilikya üzerinde gerçekleştirememişlerdir[19]. Fakat M.Ö. 612 senesinde Medler'in İskidler ile işbirliği yapması neticesinde bölgedeki Asur idaresine son verilmiş[20] ve sonrasında koloniler kurulmuştur[21]. Öyle ki Med devleti Kızılırmak nehrine kadar bütün Doğu Anadolu'ya hakim oldu. Lidyalılar ise nehrin batısındaki bütün devletleri kendi yönetimleri altına aldılar[22]. Herodot[23], oluşan bu iki gücün daha sonra birbirleri ile beş yıl süren bir savaşa giriştiklerini, Kilikyalı Syennesis ve Babilli Labinetus'un arabuluculuğu ile

[12] Jones 1971, 191-192.

[13] Strabon XIV. V. 10.

[14] Strabon XIV. V. 15.

[15] Taşyürek 1979, 97-98.

[16] Taşyürek 1975a, 117 vd.

[17] Tartışmalı olan Hilakku bölgesinin sınırları için bkz. Erzen 1940, 27, 56 vd.; Erzen'in Hillakku Bölgesi hakkındaki görüşlerinin eleştirisi için bkz. Kınal 1991, 238-239; L.Zoroğlu Hilakku Bölgesinin batı sınırının ancak Göksu (Kalykadnos)'ya kadar uzandığını söylemektedir (Zoroğlu 1994, 9, not 22)

[18] Bing 1987, 74 vd.

[19] Zoroğlu 1994b, 441-442.

[20]Sevin 1984, 286.

[21] Kolonize edilen kentler arasında batıdan doğuya doğru Nagidos (Bozyazı), Kelenderis (Aydıncık), Soli (Viranşehir) ve Tarsus yer almaktadır(Bing 1971, 99 vd.; Jones 1971, 193-194, Mansel 1970, 169).

[22] Kınal 1991, 261-262.

[23] Heredot I, 74.

savaşın M.Ö. 28 Mayıs 585 de barışla sona erdiğini bildirir. Bu cümleden bölgenin bağımsız bir şekilde, Syennesis adı verilen bir krallık ailesince yönetildiği anlaşılmaktadır.

Yeni Babil metinlerinde adına rastlanılan Pirindu bölgesinin sanıldığı gibi Asur metinlerinde adı geçen "Hilakku" yerine, büyük bir ihtimalle Göksu'nun batısındaki topraklar için kullanılmış olmalıdır[24]. Yeni Babil kralı Neriglissar'ın M.Ö. 557-556 yıllarında, Pirindu kralı Apuaşşu'ya karşı düzenlediği sefer ile ilgili metinlerde, Neriglissar'ın ordularının, Apuaşşu'nun "atalarının başkenti" olan Kirşu'ya kadar geldiğini ve sonrada denize inip oradan bugünkü Gazipaşa (Sallune-Selinus)'ya kadar ilerlediği anlatılmaktadır[25]. Buradan anlaşılacağı üzere bölge bu tarihten sonra, Pirindu adı altında Gazipaşa'ya dek uzanarak Babil idaresine girmiştir.

Lidya kralı Kroisos'un M.Ö. 547 yılında Perslere yenilmesinden sonra bölgeye Persler hakim olur. Pers imparatorluğu çağında bölgede Syennesis adı verilen beyler, 4.yy.da satraplıklar kuruluncaya kadar, mahalli bir otonomiden faydalanmışlardı[26]. Persler, Atina ile yaptıkları deniz savaşında Kilikyalılar'ın gemilerinden istifade etmişlerdir[27]. Önemli Dağlık Kilikya şehirlerinden biri olan Meydancık Kale'de yürütülen kazılar sonucu, burada bir Pers garnizonunun varlığı kesinlik kazanmıştır[28]. Ancak M.Ö. 6. yy.dan itibaren, burada var olan Pers işgaline rağmen, bazı kentlerin Atina ile ilişki içerisinde olduğu, dolayısıyla bu dönemde bölgede hem Pers garnizonlarının bulunduğu hem de Atina ile ticari ilişkilerin devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu da M.Ö. 400'lere kadar süren egemenlikleri döneminde Persler'in işgalleri altındaki önemli ve geleneği olan kentlere belirli oranda bir özgürlük tanıma anlayışına sahip oldukların göstermektedir[29]. Öyleki bu imtiyaza sahip olan Kelenderis, Atina ile olan ilişkilerini Attik-Delos deniz birliğine katılacak kadar ileri götürmüştür[30]. Böylece,

[24] Hilakku'nun sınırları ve Prindu Bölgesi hakkında geniş bilgi için bkz. Zoroğlu 1994c, 301 vd. ; Zoroğlu 1994, 9, 22-23, not 15.

[25] Wieseman 1961, 39-43, 74-77.

[26] Koşay 1968, 297.

[27] Erzen 1940, 103.

[28] Laroche-Davesne 1981, 356-362.

[29] Zoroğlu 1994, 23.

[30]Zoroğlu 1994, 22.

bölgenin hem Persler, hem de Grekler ile olan söz konusu siyasi ve ticari ilişkileri sanata da yansımış ve Greko-Pers sanatı görülmeye başlamıştır[31].

Büyük İskender, doğu seferi sırasında M.Ö. 333'de Viranşehir (Soli)'e gelir ve hiçbir direnme görmeksizin bölgeyi yönetimi altına alır[32]. M.Ö. 323'te Büyük İskender'in ölümüyle başlayan Diadochlar döneminde bölgede, Seleukoslarla Ptolemaiosların mücadelelerine sahne olmuştur[33]. I.Seleukos Nikator zamanmda, Seleukoslar idaresi altında olmuş, daha sonra Seleukoslar ile Ptolemaioslar arasında el değiştirmiştir. Ptolemaios Philadelphos l.Suriye savaşı sonucunda Silifke'ye kadar uzanan bölgeyi ele geçirmiş, ancak çok kısa bir sure sonra M.Ö. 252 yılandaki 2.Suriye savaşı ile kazandığı toprakları kaybeder. Ptolemaios Evergetes M.Ö. 246/241 tarihlerindeki 3. Suriye savaşları ile bölgeyi tekrar sınırları içerisine alır[34]. Söz konusu tam bu siyasi buhrana rağmen III.Antiochos döneminde bölge tekrar Seleukoslar idaresine girer[35]. Ptolemaioslar'ın Akdeniz üzerindeki etkisinin M.Ö.2. yüzyılın sonlarına doğru azalmasıyla birlikte korsanlık ve köle ticareti artmıştır. III.Antiochos'dan sonra Seleukoslar Dağlık Kilikya bölgesinden tümüyle çekilir. Ancak sonraki yüzyıllarda da, geçmişte olduğu gibi, bölgedeki karışıklıklar durmak bilmez. Bölgede, sürekli devam eden el değiştirmelere rağmen, yerel olan Olba'daki Teukrod sülalesinin idaresi sürmektedir. Bununla birlikte M.Ö. 2.yy. ortalarında Elaiussa Sebaste ve Seleukeia gibi şehirler kendi adlarına sikke bastırmışlardır[36]. Bu tür şehir bağımsızlıklarına rağmen bilhassa Dağlık Kilikya'da korsanlar ve dağ kavimleri yolcuları soyarak tedirginlik yaratmışlardır[37].

Korsanlık büyük oranda arttığı için en sonunda Romalılar korsanlara karşı büyük bir mücadeleye girişmek zorunda kaldılar. Önce M.Ö. 102 yılında Marcus Antonius, bu dönemde

---

[31]Greko-Pers sanatı ile ilgili olarak bölgede bulunan ve Silifke Müzesi'nde sergilenen eserler hakkında geniş bilgi için bkz. Keil-Wilhelm 1931, 9, taf.9, Abb.23,24.; Borchardt 1968, 161 vd.

[32] Arrianos II.5.6; Koşay 1968, 297.

[33] Koşay 1968, 298.

[34]Jones 1971, 197; Özsait 1985, 2 vd.

[35] Jones 1971, 198.

[36] Head 1911, no: 727-728.

[37] Strabon, XIV.III.2; Denizcilikte ilgileri az olan çiftçi Romalılar, zorunlu kalmadıkça deniz ile ilgili meselerle ilgilenmedikleri için bilhassa Dağlık Kilikya'da korsanlık önemli derecede etkili olmuştur. Dağlık Kilikya'nın doğal bakımdan elverişli olan sayısız liman ve koyları korsanlara yataklık ederken, ormanları da gemi yapımına destek veriyordur. Tüm bunların yanında Rodos deniz hakimiyetinin kalkması ve Pontos kralı Mithridates VI'nın (M.Ö. 111-63) korsanlarla Roma aleyhine bir anlaşma yapmasıyla korsanlık hat safhaya ulaşmıştır. Öyle ki zamanla Kilikialı kelimesi korsan kelimesi ile eş tutularak bütün korsanlara "Kilikialı" denmiştir.

Torosların kuzeyinde, Phrygia'dan başlayarak Pisidia ve Lykaonia üzerinden Kappadokia'ya kadar uzanan topraklar üzerindeki Kilikia eyaleti[38] üzerine harekete geçmiş, ardından Asia Eyaleti Valisi L.Licinius Murena M.Ö. 84 de kıyı şehirlerinden gemiler toplayarak harekete geçmiş ancak her ikisi de sonuç elde edememişlerdir. M.Ö. 77 yılında General Puplis Servilius Isauricus, tekrar bölgedeki sükuneti sağlamak ve soyguncuları temizlemek amacıyla, Isauria'lı kavimlere karşı gönderilir. Ancak o da problemleri tam olarak çözemez. Bu yüzden Lex Gabina Kanunu ile görevlendirilen Pompeus, M.Ö. 67 yılında, 40 gün içinde problemi çözüme kavuşturarak, tüm bölgenin Roma hakimiyetine girmesini sağlar ve Soli'de kendi adına Pompeipolis şehrini kurar[39].

M.Ö. 51 yılında, M.Tullius Cicero'nun vali olmasıyla birlikte bölge hem kendisi, hem de gelecek kuşaklar için oldukça önemli bir fırsat yakalamıştır. Cicero, kötü yönetim ve sadakatsız görev anlayışına uğramış kentlere, halka ve ıslahat çabalarına öncülük ederek, önemli değişimlere imza atmıştır[40].

Suriye'nin doğunun en önemli askeri eyaleti olmasıyla birlikte, Kilikya bölgedeki etkisini yitirir ve M.Ö. 44'de Ovalık Kilikya'nın Suriye eyaletine bağlanmasıyla da parçalanır. Bu sırada Dağlık Kilikya yüzyıl veya daha fazla bir süre, burada yerel idarenin söz sahibi olması nedeniyle, farklı bir yol izler. Yerel idarede daha çok Sezar'ın bir siyasi anlayışı olan kukla krallar görev almaktadır. Anlaşılacağı üzere Romalılar bölgeyi idareleri altında tutmak için yerli krallar tarafından yapılan yönetimi, silahlı bir güce sahip olmak zorunda olan valilerce gerçekleştirilen yönetime tercih etmişlerdir[41].

Dağlık bölge yarı özerk ve sakin bir devlet olan Olba'daki Zeus kült merkeziyle gurur duymakta, ancak M.Ö. 40 yılını izleyen senelerde görüldüğü kadarıyla da bir bütün olarak sömürü altındadır. Kalykadnus Seleukeia'sı sonraki tarihlerde olduğu gibi bu tarihlerde de bağımsızdı. Bölgedeki ikinci önemli yerleşme yeri olan Olba'daki antik Zeus kült kentinde Antonius ve Kleopatra'nın desteğiyle, Teucrid rahip krallığının gelenekleri dahilinde, nüfuzlu bir korsan kızı olan "Aba" prensliğini koruyabilmiştir[42]. Augustus, M.Ö. 31 yılında Marcus Antonius ile yaptığı Actium Deniz savaşını kazanınca, Dağlık Kilikya'da idari değişiklilere

[38] Syme 1969, 299-232.

[39] Koşay 1968, 298.

[40]Magie 1950, 1595.

[41]Strabon XIV.V.6.

[42] Mitford-Andrews 1980, 1241.

gider. Bölgenin doğu bölümünün idaresini önce Galatia kralı Amyntas'a[43], kısa bir süre sonra Kappadokya kralı olan Archelaos'a, verir ve onun M.S. 17'deki ölümü üzerine de bölgenin yönetimini oğlu Archelaos üstlenir[44].

M.S. 38'de imparator Caligula Dağlık Kilikya ile Lykaonia'nın bir bölümünü içine alan bir bölgeyi -sikkelerden burasının Elaiua Sebaste'den başladığı anlaşılmakta- Kommagene kralı IV. Antiochos'a verir[45].

Batı Dağlık Kilikya'nın kıyı şehirlerinden Laertes ve Syedra Tiberius (14-37) zamanında kendi adlarına para basmışlardır[46]. Caligula (37-41) döneminde herhangi bir gelişme görülmez iken, Claudius (41-54) zamanında bölge şehirlerinde hızlı bir gelişme faaliyetine başlanır[47]. Mut'ta Claudius adına, Klaudiupolis şehri kurulur. Yüzyıldan daha fazla bir süre Batı Dağlık Kilikya Bölgesi, Kilikya'dan alınarak, askeri yönetimin daha fazla sivilleştirilmesi sağlanır. Galba tarafından gerçekleştirilen söz konusu değişiklikler Vespesianus tarafından M.S. 72'de yeniden düzenlenir. Bu düzenleme ile bölge üzerinde doğrudan yönetimin sağlanmasıyla, ferdiyetçilik aşama aşama kalkar[48]. Vespesianus M.S. 74 yılında her iki bölgeyi Roma'ya bağlı bir Kilikya eyaleti yapar ve Tarsus başkent olur. İki bölge arasında sınır olan Lamos, artık sadece kağıt üzerinde kalmıştır.

Bölge şehirlerinde görülen gelişmelerin yanı sıra bölgesel anlamda da önemli imar adımlarının bir kısmı Vespesianus (69-79) döneminde atılmıştır. Bunlardan en önemlisi Pamfilya ile Ovalık Kilikya'yı birbirine bağlayan sahil yolunun yapımı[49], diğeri ise Dağlık Kilikya'da Korykos'tan Olba'ya giden yoldur[50].

Bölgenin gelişimini arttırmak amacıyla; Hadrianus 137 yılında, daha önce yapmış olduğu yola, Anemurium'dan Titiupolis ve Eirenopolis üzerinden Germanikopolis'e uzanan

[43]Mitford-Andrews 1980, 1243.

[44] Mitford-Andrews 1980, 1243.

[45] Ramsay 1960, 414.

[46] Bean-Mitford 1970, 70.

[47] Bean-Mitford 1970, 60, 94, 96-97.

[48]Mitford-Andrews 1980, 1246-7.

[49] Vespesianus'un Seleukeia'da Kalykadnus üzerine yaptırmış olduğu köprü (M.S. 77) bu yolun önemli bir unsurudur (Mitford-Andrews 1980, 1247).

[50] Mitford-Andrews 1980, 1247.

güzergahı da eklemiştir[51]. Söz konusu çalışma Laranda'ya kadar sürmüş, İsaura Nova'dan Germanikopolis üzerinden Mut'taki Klaudiupolis'i de dahil etmiştir[52].

Kilikya'daki bazı yollar Severuslar döneminde onarım görmüştür[53].Septimus Severus zamanında, 197-198 yıllarında yalnızca sahil şeridi güzergâhı hariç, Anemurium'dan Germanikopolis'e, Korykos'tan Olba'ya kadar olan yollar onarılmıştır[54].

M.S. 2.yy.ın sonlarından itibaren giderek artan Part Savaşları yüzünden Doğu Kilikya Roma ordularının yoğun seferlerine maruz kalmıştır. Ordularının başında bulunan Roma imparatorları bölgedeki birçok şehre uğramışlardır[55].

M.S. 3.yy.ın ortalarında tahrip edilen Lamos şehrinin yeniden imarı, Gallienus'un (260-268) güvencesi altında onaylanır[56]. Diocletian zamanında (284-305) Kilikya Prima ve Kilikya Secunda olmak üzere ikiye ayrılan bölgede sırasıyla Tarsus ve Anazarbos başkent olmuşlardır. Seleukeia da Kalykadnos'un merkezi durumundadır[57]. II. Theodosius döneminde bölgeden Roma ordusu için asker toplanmaya başlanmış, Leo ve Zeno zamanında da bu uygulama devam edilmiştir[58].

Hıristiyanlığın yeni bir din olarak ortaya çıkması ve Roma'nın da bunu kabul etmesi bölge açısından oldukça önemlidir. Roma döneminde var olan tapınaklar, Hıristiyanlığın resmi din olarak kabul edilmesiyle birlikte, kiliseye dönüştürülür[59]. Kilikya'yı 5.yy.da iki bölgeye ayıran Theodoius zamanında pek çok kilise inşa edildi[60].

İslam'ın yayılması ile birlikte Hıristiyanlığın etkileri azalmaya başlar. 13. ve 15.yy.larda Dağlık Kilikya Bölgesi Karamanoğulları Beyliği sınırları içerisindedir. 1453 yılında Bizans İmparatorluğu resmen yıkılmakla birlikte bölge Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları dışında kalmış ve I.Selim'in 1512'de Mısır'ı almasıyla tamamen Türklerin eline

[51]Bean-Mitford 1970, 189, no: 210.

[52] Mitford-Andrews 1980, 1248.

[53] Mitford-Andrews 1980, 1248.

[54] Mitford-Andrews 1980, 1249.

[55] Sayar 1991, 39-40.

[56] Bean-Mitford 1962, 207, no: 40.

[57]Mitford-Andrews 1980, 1250.

[58] Mitford-Andrews 1980, 1250.

[59] Koşay 1968, 299.

[60]Koşay 1968, 299. Korykos bazilikası, Klaudiopolis üstündeki Koca Kilise bu binalar arasındadır.

geçmiştir. Bu dönemde iyi idare edilemeyen Kilikya bölgesi, Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin en modern kentlerinin kurulmasına temel olmuştur[61].

[61] Koşay 1968, 299.

3. ROMA DÖNEMİN'DE ANADOLU'DA ÖLÜ GÖMME GELENEĞİ VE ÖLÜ KÜLTÜ

Roma Dönemi'nde ölü gömme geleneği, bölgelere farklılıklar gösterir: İtalya'da İtalya gelenekleri, başka yerlerde özellikle de doğu eyaletlerinde ise Roma öncesi yerel gelenekler belirleyici olmuştur[62]. Roma ve Latium'da inhumasyon en eski gelenek iken, Etruria'da kremasyon yoğun olarak uygulanmaktaydı. Etrüstk mezarları kısmen ya da tamamen kayaya oyma ve yeraltındadır. Örneğin Cerveteri'de (Caere), konik biçimli, toprak-yığma Tümülüs tipi mezarlara rastlanır. Kimi Roma mezarları da bu mezarlardan esinlenerek gelişmiş ve dairesel duvar işçiliğiyle konik biçimli toprak yığmaları andıran mezarlar ortaya çıkmıştır. Örneğin, Roma'da yaklaşık M.Ö. 20 yılına tarihlenen Caecilia Metella'nın mezarı, MÖ. 25'lere tarihlenen Augustus Mausoleum'u ve MS. 135 civarına yerleştirilen Hadrian Mausoleum'u gibi yapılar bu tür mezarlar sınıfına girmektedir[63]. Ancak genel olarak Arkaik Dönem'den itibaren inhumasyonun yani normal gömünün kremasyona göre daha çok uygulanıp, tercih edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır[64]. En geç M.Ö. 4 yy.dan, Augustus zamanında yasaklana dek, köle ve fakir vatandaşlar Puticuli denilen mezar çukurların bir tür toplu gömü olarak gömülmekteydi[65]. MS. 1 yy da Roma'da gömü için lahit kullanmak popüler değildir, ancak Antoninler Devri'nden itibaren, hatta M.S. 3. ve 4. yy.larda yaygınlaştığı söylenebilir. Hıristiyanlığın topluma hakim olmasıyla da kremasyon uygulaması ortadan kalkmıştır. Doğu Akdeniz ve Anadolu'da ise, Arkaik dönem'den itibaren inhumasyon ile kremasyonun yan yana uygulandığı görülmektedir[66].

Gömü biçimlerinde görülen bu farklılıkları açıklamak için ortaya atılmış birbirine karşıt iki teori bulunmaktadır. İlk teori kremasyondan inhumasyona geçişi kısaca moda kavramı ile açıklamaya çalışırken[67]; ikinci görüş dinsel inanışlardaki değişimin işareti olarak, belirli bir kültürel farklılaşmayı vurgulamaktadır[68]. Daha yeni olan bir üçüncü görüş ise, bu tartışmaların asla net bir yanıtı olmadığı yolundadır[69]. Gerçekten de kanıt olarak sadece gömü biçimini dikkate alarak, neden kremasyon veya inhumasyonun tercih edildiğini açıklamak

[62] Altjohann 2001, 195.

[63] Sear 1992, 47-48.

[64] Cormack 1997, 139.

[65] Heinzelmann 2001, 179-191.

[66] Schmitt 1905, 738.-Cormack 1997, 137.

[67] Nock 1972, 277-307.

[68] Cumont 1966, 38.

[69] Cormack 1997, 137.

olanaksızdır. Ayrıca, sadece inanç üstüne odaklanarak da arkeolojik malzemenin "görsel malzeme" düzeyine indirilme tehlikesi vardır. Bu noktada, yazıtlar gibi başka kanatlarla da bağlantılı olarak değerlendirilen gömü malzemesi sosyal yapılar ve sosyal yapıdaki dönüşümü anlamakta ve açıklamakta kullanmak daha doğru bir yaklaşım olacaktır[70].

Mezarlar, antikçağ düşüncesine uygun olarak, Romalılar için de ölünün hayattakine göre daha başka ve daha iyi bir yaşam süreceği evdir; yani hem ölü hem de ailesi için bir ev karakteri taşımaktadır. Bu nedenle ölünün yanına giysiler, yiyecekler, para, silah, mesleki aletler, hanılar için kozmetik malzemeler, çocukları için de oyuncaklar bırakılırdı. Bu evin boyutu ve biçimi, ölünün statüsüyle doğru orantılıdır ve Roma Dönemi'nde mezar yapıları da sosyal statünün en önemli göstergelerindendir. Mausoleum Augusti, Mausoleum Hadriani gibi en büyük anıtsal mezar binalarının ise Roma kentinde inşa edilmesi sadece tesadüf değildir[71]. Romalılar için ölülerini defnetmek büyük önem taşırdı; nitekim, sadece bazı suçlular bu haktan mahrum bırakılmaktaydı[72].

Roma'nın Anadolu ile ilk ilişkilerini izleyen zaman içinde ve M.Ö. 133-34 yılını izleyen Roma Asya eyaletinin kurulmasıyla, Anadolu var olan Ölü gömme geleneklerinin devam ettiğini ve Anadolu'nun Romalılaşma sürecinde de hem yerel hem de Romalıların İtalya'dan getirdiği bazı uygulamaların Anadolu'da giderek yer ettiğini görmekteyiz. Roma gömü geleneği ve uygulamaları Anadolu'da hem bir şekilde devamlılık göstermiş, hem de değişikliğe uğramıştır. Romalı yerleşimciler beraberlerinde getirdikleri gelenekleriyle başkentin tarz ve motiflerini yansıtan anıtlar yaptırmış; bununla beraber Helenleşmiş İyonya kıyılarında ya da dağlık bölgelerdeki mezar anıtları, köklü yerli geleneklere bağlı olarak inşa edilmeye devam etmiştir. İmparatorluğun doğu eyaletlerindeki birçok nekropolde, himaye ve böylelikle de bir tür sosyal propaganda hissedilmektedir. Bu Roma etkisi sadece sosyal ve kültürel alanla sınırlı değildir. Aslında Roma Dönemi Anadolu mezar mimarisi, başkentle ilişkiyi gösteren somut mimari etkiyi ortaya koymaktadır. Örnek vermek gerekirse, podyumlu tapınak tipinin mezar biçimi olarak uygulanması da bu sosyal etkilenmeyle ilgili olmalıdır[73].

Roma devri mezarlarının etrafları, bugünkü mezarlıklarda görmeye alışık olduğumuzdan farklı olarak duvarlarla çevrili değildir. Genellikle bir caddenin sağlı sollu iki

[70] Morris 1992, 33.

[71] Schmitt 1905, 738-739..

[72] Sear 1992, 47.

[73] Cormack 1997, 139-40.

yanında, gelip geçenin rahatlıkla görebileceği şekilde bulunurlardı. Bu anlayış aşağı yukarı M.Ö.1. yy.da başlayıp, M.S. 3.yy.a kadar devam eder. Hıristiyanlığın ortaya çıkmasıyla beraber, mezar ve gömü anlayışları büyük ölçüde değişir. Bununla birlikte doğu eyaletlerinde çok odalı anıt mezar geleneği MS 6. yy. içlerine dek devam etmiştir[74]. Roma mimarisindeki hiçbir yapı türü mezarlar kadar çok çeşitli ve çok sayıda değildir. Bu durum her şeyden önce yaptıran kişinin zevkine ve ekonomik gücüne bağlı olarak kişisel isteklerini gerçekleştirme arzusuyla açıklanabilir. Mezar binalarının inşasında fantazilere sınır konulmadığı rahatlıkla söylenebilir[75].

Dağlık Kilikya'da bulunan Lamotis'deki mezar yazıtları, Kilikyadaki ölü gömme adetlerine büyük ölçüde ışık tutmuştur. Özellikle Roma Dönemi'nde çok yaygın bir uygulama olan "ölü gömme dernekleri" ile ilgili önemli bilgiler vermektedirler. Bu derneğin üyeleri, cenaze masrafları için bir miktar para ödeyerek törene katılır ve yıllık anma törenleri düzenlerdi. Dar gelirli üyelerin daha az aidat ödediği bu dernekler, mezarları izinsiz kullananlara karşı da cezaları belirleyen kurumdu. Mezar yazıtlarından anlaşıldığı kadarıyla, mezarlarda ortak mülkiyet yaygın bir uygulamaydı; ancak ortakların önceden belirlenmiş kurallara titizlikle uymaları beklenirdi[76]. Bu tür derneklerin en eski örnekleri ise M.Ö. 5. ve 4. yy.larda Likya Bölgesi'nde karşımıza çıkmıştır, Buradaki yazıtlarda *minti* adlı bir halk meclisinin mezarların denetimiyle yakından ilgilendiğinden söz edilmektedir. Mezarlara yasal olmayan gömülere karşı uygulanacak cezanın şekline de minti karar vermekteydi. Likya Bölgesi'nde böyle izinsiz gömü yapan kişiyi iki türlü ceza beklerdi: tanrıların gazabı ve mintinin vereceği ceza. M.Ö. 5-4. yy. Likya mezar yazıtların inceleyen Bryce, bu mezarlara gömülenlerin sıradan halk değil, Likya eliti olduğunu savunmaktadır[77]. Bu tür cezalar tahsil edildiğinde, toplum ya da dinsel hazineye aktarılıyor olmalıydı. Bu noktada belki de kamu hizmetlerinden dolayı kent tarafından da onurlandırılmış olan ölünün topluma hizmeti devam etmiş olmaktaydı[78].

Mezar yazıtları Anadolu'da Roma'dan daha fazla önem ve özen görmüştür. Bu yazıtlarda ölünün ve ailesinin adı, sosyal statüsü özellikle vurgulanmıştır. Örneğin Oinoanda'da bulunan ve Licilla Flavilla'ya ait olan mausoleum'daki yazıt, nesillerce geriye

[74] Hesberg 2001, 200-204.

[75] Gabelmann 1979, 5.

[76] Scarborough-Er 1998, 83.

[77] Scarborough-Er 1998, 84.

[78] Cormack 1997, 149.

giderek yaptıran kişinin soylu sülalesi hakkında bilgi vermekte; bir tür *res gestae* anlamı taşımaktadır[79].

Ölü için yapılan törenler hakkında bir şey söyleyebilmek için doğrudan arkeolojik kanıtlar göz önüne alınmalıdır. Bu kanıtlar ise iki grup altında toplanır: İlk grup içine mezar anıtında bulunan sunak yahut libasyon çukurları gibi somut kanıtlar girer. İkinci grup ise daha çok yoruma dayalıdır. Buna göre değerlendirme yaparken mezarın mimari planı dikkate alınmaktadır. İmparatorluğun batısındaki arkeolojik veri, ölü için şölenler düzenlendiğini açıkça ortaya koymaktadır[80]. Anadolu'da da benzer uygulamalar görülmektedir. Örneğin Pergamon'un hemen dışında bulunan ve M.S. 2. yy.a tarihlenen tapınak planlı bir mezar, avlusu ve su taşıma sistemi gibi birtakım başka ek yapılarıyla hemen öne çıkmaktadır. Seramik kaplar gibi buluntular, bir tapınakta kült heykeline ait yere oturtulan mezar sahibini betimleyen heykel, tanrısallaştırılan ölü onuruna düzenlenen yemeklere kanıttır[81]. Gümüşkesen mezar anıtında, cellanın mermer zemini üstündeki delik ile libasyonun, hyposorion yani alttaki gömü odasına ulaşması amaçlanmış olmalıdır[82]. Aizonai'daki anıt mezar binasındaki altar da yine ölü onuruna yapılan ritüellere kanıt olarak kabul edilmektedir[83].

Anadolu genelinde gömü gelenekleri ve mezar ikonografisi, İmparatorluk Dönemi boyunca da çok ciddi değişim göstermez. Kremasyon halk tarafından benimsenmemiştir. Bunun yerine tercih edilen anıt mezar mimarisi, bölgeye has bazı özellikler göstermekle beraber, malzemenin bütününe bakıldığında doğu ile batı arasında karşılıklı yaşanan fikir alışverişi ve buna bağlı farklı teknikler dikkat çekmektedir[84].

Batının teknik anlamda etkisi belirli alan ve uygun koşullarda öne çıkar: Pozzolanonun yerel dengi olan bir tür çimento hammaddesinin bol olduğu Sebaste, Iotape ve Selinus gibi Kilikya kentlerindeki beşik tonozlu mezar binalarında, tonozun taş kullanılarak inşa edildiği Likya'dan farklı olarak çimentodan yapılan tonoz tercih edilmiştir. Bununla beraber, Anadolu'nun taş mimari geleneği kolay kolay Roma'ya teslim olmamıştır. Özellikle M.S. 2. yy.da Anadolu'nun mermer ticaretinde görülen canlanma, hem mezar binaları hem de

[79] Cormack 1997, 149.

[80] Toynbee 1996, 43-64.

[81] Rheidt v.d. 1986, 99-146.

[82] Cormack 1997, 151.

[83] Naumann 1973, 183-195.

[84] Ward-Perkins 1978, 881-891.

lahitlerde tercih edilen formlar üstünde etkin olmuştur. Side ve Perge gibi rahat ulaşılan kentlerde yapılarda görülen yaygın mermer kullanımı ile Selge, Kremna ve Termessos gibi iç bölgelerdeki nispeten izole kentlerde malzeme olarak kireçtaşı kullanılması, nakliye ve ulaşımın tercih konusunda önemli bir unsur olduğunu kanıtlamaktadır[85].

Roma etkisinin başka bir göstergesi olarak mezar biçimleri ele almaktadır: Cephesinde merdivenler bulunan, prostil sütunlarıyla yüksek podiumlu mezarlar, batının tapınaklarını örnek almıştır. Bu tür mezar binaları Side, Myra, Patara, Xanthos, Phaselis, Iasos, Pergamon, Aizanoi, Selge ve Termessos gibi Anadolu kentlerinde yaygındır. Genel olarak bakıldığında, Roma Dönemi'nde mezar yaptırmanın yaygınlaşıp, toplumun her kesimince benimsendiği söylenebilir. Artık ölümden sonra hatırlanmak sadece zenginlere özgü bir lüks olmaktan çıkmış; hatta yukarıda sözedilen ölü gömme dernekleri sayesinde dar gelirli insanlar da mezar yaptırabilir olmuştur[86].

Sonuç olarak gömü biçimlerine bakarak dinsel inanışlara dair kesin yargıya varmak genellikle zordur. Anadolu'ya İmparatorluk Kültü'nün ithali ile bu konu arasında bir benzerlik aramak yanıltıcı olabilir. Nitekim Anadolu halkı, etkin ve hızlı kült aktivitesine rağmen, imparatoru "tanrı" olarak görmeyi aniden kabul etmemiş gibi görünmektedir[87].

Bununla beraber "kahraman kültü" gibi önemi hiçbir devirde değişmeyen değerler de mevcuttur. Roma'nm Anadolu'ya resmen gelişinden çok önceye ait önemli ve yaygın bir uygulama olan *heroa,* kent içindeki konumlarını korumaları ve çoğunlukla buralarda imparator kültü'nün onurlandırılmasıyla, batının adetlerinin sadece gücün tanınmasıyla ilgili olduğuna kanıt gibidir.

Sonuç olarak, Roma Devri Anadolu gömü malzemesine bir bütün olarak bakıldığında, bunun aslında muhafazakar bir iskelet etrafına örülmüş karmaşık bir doku olduğu akıldan çıkartılmamalıdır.

[85] Ward-Perkins 1994, 34.

[86] Scarborough-Er 1998, 85.

[87] Mitchell 1993, 100-102.

4. ROMA'DA TONOZUN KÖKENİ VE UYGULAMASI

Tonozun etimolojik kökeni Latincedir ve *volvere* kelimesinden türemiştir. Latincede volvere çevirmek, döndürmek anlamında kullanılmıştır. Bir mekanın üstünün kavisli biçimlerle ve çeşitli malzemenin bibiri üstüne yığılarak örtülmesi ile meydana getirilmektedir. Genellikle tuğla, kiremit, yontu taş ya da moloz taş gibi çeşitli malzemelerle oluşturulmuştur.

Mimaride Tonozun çok önemli bir yeri vardır. Bu unsurla Roma mimarlığının görkemini ortaya koyan ve bu devrin niteliğini taşıyan önemli bir unsurdur. Roma mimarlığının görkemini ortaya koyan ve devrin niteliğini taşıyan bu unsur, geniş açıklıkları ucuz, kolay ve emin bir şekilde geçmeye olanak tanıyarak Roma mimarlığını işlevsel hale getirmiştir. Aynı zamanda, standart bir kalıpla aynı büyüklükte kemer ve tonoz inşa edilebilmesi, inşa süresini hızlandırdığı gibi maliyeti de azaltmaktadır. Ayrıca Romalıları eğimli arazide zemini düzeltmek yerine bu zemin üzerinde tonozlar inşa ederek bu tonozların üzerine yapıyı inşa etmişlerdir. Bu da yine yukarıda belirttiğimiz uygulamada olduğu gibi inşa maliyetini indirmektedir.

Yunan mimarlığı denilince nasıl akla ilk gelen özellikler dikme ve lento ise Roma mimarlığı ve mühendisliği için kemer, tonoz ve kubbe aynı öneme sahiptir. Arkeolojik ve tarihsel kanıtlar ışığında MÖ. 4. yy. dan daha önce Helen dünyasında tonoz uygulamasına rastlanmadığı söylenebilir. En erken örnekler olarak Makedonya'daki beşik tonoz örtülü mezarlar kabul edilmektedir[88]. MÖ. 4. yy. sonu ile -MÖ. 168 arasında, Makedonya'da büyük mezar odalarında örtü olarak en çok beşik tonozun tercih edildiğini görülmektedir. Helenlerin alışık olmadıkları yeni bir dünya olan "Doğu Dünyası'nda karşılaştıkları kemer ve tonoz örneklerinde genellikle (her zaman olmamakla beraber) malzeme olarak tuğla kullanılmaktaydı. Ağaç sıkıntısı yaşanan yakın doğu'daki bu uygulama [89]M.Ö. 4. binlere kadar inmektedir [90]. M.Ö. 4 bin yıldan itibaren Doğu dünyasında kullanılan tonoz, yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi Yunan mimarisinde ancak M.Ö. 4 yüzyılda karşımıza çıkmaktadır. Bu da Yunan ve Roma mimarisinde Tonozun kökenini vurgulamamıza neden

[88] Boyd 1978, 83.

[89] Babil'de bulunan İshtar Kapısı, Asma Bahçeleri ve Strabon'nun sözettiği (16,1,5) tonozlu bir yapı, bu dönem içindeki tuğladan inşa edilmiş tonozlu yapılara örnek teşkil etmektedir.

[90] Boyd 1978, 89.

olmaktadır. Bu konuda farklı görüşler savunulmaktadır. Özellikle benimde katıldığım görüş tonozun Hellenistik dönemdeki Doğu ile Batı arasındaki kültürler arası ilişkinin artması neticesinde girdiği yönündedir. Ancak bir diğer görüşe göre ise Tonozun Roma mimarisine girişini Etrüsk kökenli olduğunu ve Romalılar tarafından geliştirilerek kullanımının yaygınlaştığını savunmaktadır[91].

Mimarlık tarihinde gerçekleştirilen uygulamalarda tonozun en basitinden en komplike olanına kadar olmak üzere çok çeşitli tipleri vardır. Ancak bunlardan en önemlisi beşik tonoz yada basit tonoz diye bilenen formudur.

Beşik Tonoz ya da Basit Tonoz (Plan 1), kimi yerde de Tünel Tonoz diye bilinen uygulama en kolay ve en dayanıklı tonoz formudur. Burada devam eden kemerler bütünlüğüyle tonoz elde edilir ve kemer ağırlığı yan duvarlara bindirilmek suretiyle dağıtılır; böylece son derece fazla olan üst örtü yükü hafifletilip, çatının direnci artırılmış olur. Bu biçimdeki tonozda kilit taşı (Plan 2) büyük önem taşımaktadır. Mezar odaları, tapınakların cellaları, zafer takları, hamamlar, amphitiyatrolar, bazilikalar bu tür tonoz biçiminin sıklıkla kullanıldığı yapılara örnektir[92].

4.1. İnşa Şekli

Tonoz yapımı için öncelikle yapının kenar duvarların tüm yükseklikleriyle inşa edilmesi gerekmektedir[93]. Bundan sonraki aşamada tonoz kavisinin dış hattının oluşturulması gelir. Kenar duvarlar örüldükten sonra, duvarların her iki ucundan başlatılarak bibirine doğru radyal dizilen malzeme ile meydana getirilir. Tonozun kavisini oluşturabilmek için ihtiyaç duyulan en temel husus iç kısımda sağlam bir destek yaratılmasıdır. Bu destek ahşap bir iskele ya da gergi ile sağlanmaktadır. Ahşap gergi ya da iskele kurulduktan sonra, tonozun kalıbı üstene malzemeler yerleştirilir. Tonozu örerken tüm ala ya doğrudan zeminden yapılan ahşap kazıklarla ya da kavisin altına yerleştirilen ahşap kazıklarla desteklenmelidir. İkinci uygulama Romalılar tarafından daha fazla tercih edildiği görülmektedir[94].

[91] Adam 1994, 159.
[92] Schmitt 1905, 254.
[93] Ward-Perkins 1994, 329.
[94] Adam 1994, 174.

5. ORTA DAĞLIK KİLİKYA BÖLGESİNDEKİ TONOZLU MEZAR YAPILARI VE BULUNDUKLARI MERKEZLER

Konuya girmeden özellikle ele aldığımız tonozlu mezarlardan kastımız yer üstüne duvar örgü tekniği ile inşa edilen yapılardır. Bu bağlamda Roma döneminde, Dağlık Kilikya Bölgesinde[95] tespit edilen tonozlu mezar yapılarının bulundukları merkezleri genel olarak sıralamak gerekmektedir. Bu nedenle özellikle konumuzu oluşturan Orta Dağlık Kilikya Bölgesinde Anemurium, Kelenderis antik kentlerinde ve bunların dışında antik ismini şu an için bilmediğimiz Örenpınarı ve Ovabaşı nekropollerinde tonozlu mezar yapıları tespit edilmiştir. Doğu Dağlık Kilikya'da Elaiussa Sebaste (Ayaş), Döşene (Demircili), Korasion (Susanoğlu) antik kentlerinde, Batı Dağlık Kilikya'da ise Antiocheia ad Cragum, Selinus, Iotepe ve Syedra da görmek mümkündür.

Yukarıda isimlerini vermiş olduğumuz antik yerleşimlerdeki tonozlu mezar yapılarından özellikle sayıca olduukça fazla olarak karşımıza çıkan Anemurium, Kelenderis ve Elaiussa Sebaste kentlerindeki mezar yapıları detaylı olarak ele alınacaktır. Bunun için de Orta dağlık Kilikya'nın ayrıntılı çalışması yapılmış olan Anemirumdan başlancaktır(Harita 1)

5.1. Anemurium

5.1.1. Tarihi Coğrafyası

Anemurium ne zaman kurulduğu hakkında yeteri kadar arkeolojik bilgi bulunmamaktadır. Ancak ele aldığımız tonozlu mezarlar özellikle kentin M.S. 1 ve 3 yüzyıllar arasında geçirdiği dönem hakkında bize oldukça iyi veriler sağlamaktadır.

5.1.2. Anemurium'daki Tonozlu Anıt Mezar Yapıları

Konuya girmeden özellikle Anemurium nekropolündeki tonozlu mezarları incelerken bizim temel kaynağımız Rosenbaum'un The Necropolis of Anemurium adlı kitabı olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Rosenbaum bu merkezde ilk kez 1962 yılında çalışmalara başlamış ve 1971 yılında ise temel kaynağımız olan kitabını yayımlamıştır.

Anemurium nekropolü Anadolu Roma mezarlıklarının en iyi koruna gelmiş olanlarındandır. Bu dikkat çekici durumunu Batı Kilikya sahilinin orta çağda meskun olmamasına ve burada günümüzde bile bir yerleşim olmamasına borçludur. Nekropol alanı doğu batı yönünde uzanan derin bir vadi tarafından birbirinden ayrılmış iki esas bölümden meydana gelmiş olup, güneyde şehir surunun batı-doğu bölümü, doğuda güney-kuzey bölümü

[95] Dağlık Kilikya Bölgesi, Doğu, Batı, Kuzey ve Orta olmak üzere dört bölüm altında incelenmektedir.

ile sınırlanan dikdörtgene yakın bir alanı kaplar[96]. Bu iki bölüm Rosenbaum tarafından A ve B bölgesi olarak adlandırılmıştır (harita 2).

Anemurium Nekropol (Resim 1) alanında 350 adet mezar yapısı bulunmaktadır[97]. Genel olarak Anemurium Nekropolü, çoğunluğu tonozları sağlam durumda olan beşik tonozlu anıt mezar yapılarından oluşmaktadır. Kimisi tek, kimisi gruplar halinde duran bu mezar binaları, gerçek bir "ölüler kenti"dir. Anadolu dışındaki en yakın paraleli, İtalya'da Ostia yakınında Isola Sacra üzerinde bulunan Portus Nekropolü'dür[98]

5.1.2.1 Tonozlu Anıt Mezarların Tipleri

Rosenbaum genel olarak nekropol alanındaki tonozlu mezarları mimari özelliklerine göre 4 tipe ayırmaktadır[99].

Tip 1(Plan 3; resim 2): Bu tip genel olarak A bölgesinde görülmektedir. Tip 1 basamaklı bir platform[100] üstünde duran, bağımsız, beşik tonozlu yapılardır. Bu tipin kapıları, kapı üstündeki lento ve kapı söveleri işlenmemiş yada yarı işlenmiş koyu kireç taşından blok taş ile oluşturulmuştur. Bu şekilde oluşturulan kapılar pencereyi andırır şekilde olup oldukça küçük boyutludurlar[101]. Yüzeyleri sıvanmış olan mezar odaları içinde üç (nadiren de iki) arkosol bulundurmakta olup, arkosoller bezeneksizdirler. Tip 1 in tonozları genellikle kuzey-güney ekseninde, yani tepe dizisine paralel ve kapıları kuzey yöndedir. Bu tipin bir çoğunda mezar odalarında değişiklikler görülmektedir. Bazı yapılarda yan duvarlar yükseltilerek tonoz kapatılmış ve böylece yapı düz yada kavisli veya bir çeşit semer damlı bir yapı oluşturulmuştur[102]. Bu yeni oluşturulan damların bazen çakıl taşı ile kuvvetlendirilmiş bir çeşit beton ile kaplandığı görülmektedir[103]. Tip 1 iki bölümde incelemek mümkündür nadir de olsa birkaç örnekte iki katlı olanları vardır. Birkaç örnekte uzun duvarların üzerindeki çıkıntılar bulunması sebebiyle Tip 1 plan şemasındaki tonozlu mezarların iki katlı olabileceği Rosenbaum tarafından belirtilmektedir. Ancak iki katlı örneklerin ikinci katları tamamen yıkıldığından ikinci kattaki mimarı özellikler hakkında yorum yapılamamaktadır.

---

[96] Rosenbaum 1971, 1.

[97] Russel 1980, 171.

[98] Rosenbaum 1971, 1.

[99] Mezarların katalogları için bkz. Rosenbaum 1971, 35-88.

[100] Platformların yapımını genel olarak arazi eğimine karşı yapıldığını söylemek mümkündür.

[101] Rosenbaum 1971, 5.

[102] Ayrıntılı tanım için bkz. A IV 24 nolu mezar katoloğu Rosenbaum 1971, 54.

[103] Rosenbaum 1971, 2-3.

Tip 2 (Plan 4; resim 3): Bu tip birçok yönüyle Tip 1'ye benzer. Genelde Tip 1 olarak tanımlanan basit tonozlu yapılara odalar eklenmesi ile oluşturulmuşlardır. Yine tip 2 de tip1 gibi beşik tonozlu yapılardır. Fakat bunları Tip 1 den ayıran özellik nişlerle bezenmiş ön odaların eklenmesidir. Eklenen bu odalar mezar odası ile hemen hemen aynı boyuttadır ve bir girişten öte, mezar odasının bir ön odası olarak yapılmışlardır. Bu tipte beşik tonoz, ön oda ve asıl odayı birlikte örter, iki oda arasındaki bölüm sadece ayırma duvarı işlevindedir. Fakat bazı örneklerde tip 1'e eklemeler yapılarak oluşturulduğundan, ön oda ile mezar odasını ayıran duvar sadece ayrım görevinde olmayıp aynı zamanda taşıyıcı duvar görevindedir. Bu tipin kapıları ya cephelerinde ya da yan duvarlarındadır. Birçok örnekte ön odalar duvar resimleriyle süslenmiştir[104]. Rosenbaum'un A ve B bölgesi olarak ikiye ayırdığı nekropol alanında A bölümündeki tip 2 örneklerinde tip 1 örneklerinde de olduğu gibi genellikle mezar odalarının kuzey- güney yönünde olduğunu belirtmektedir. B bölümünde tip 2 örneklerinde ise doğu-batı yönündedir bu durumda B bölgesindeki örneklerin tepe dizisine dikey olduğunu göstermektedir[105]. Tip 2 olarak adlandırılan mezarların iki katlı olan örnekleri de mevcuttur[106]. Bu örneklerde ikinci kat tonozu birinci kat ile aynı yöndedir. Bu tipte özellikle freskler görmek mümkündür.

Tip 3 (Plan 5; Resim 4) : Bu tip genel olarak nekropol alanının A ve B bölgesinde görülmektedir. Rosenbaum bu tipi; tip 1 ve tip 2 yapılarına eklenmiş büyük kompleksler olarak tanımlamıştır. Her ne kadar bu komplekslerin parçaları daha basit mezar odaları ile birçok ortak özellikler taşırlarsa da, birleşme şekli bakımından üniktirler. Bu tip arkosollü, asıl mezar odaları, ön odalar, iki veya üç yanda banklar ile çevrilmiş holler içerir. Birçoğu çok katlıdır; ancak tek katlı örneklerde mevcuttur. Bu tipin odalarıyla holleri duvar resimleri veya mozaikler ile bezenmiştir. Bu büyük kompleks yapılar genelde avlu ve bahçeleri de içeren dış duvarlar ile çevrelenmiştir[107]. Her ne kadar Tip 3 diğer iki tip ile benzerlik gösterse de çok katlı ve çok odalı olmasıyla diğer iki tipe göre oldukça kompleks bir yapı türüdür. Bu tipin ikinci katının odaları doğu batı ekseninde bir tonozla örtülüdür, bu durum alt kattaki odalar ile dikey açı oluşturmalarını sağlamaktadır. Tip 1 ve tip 2'nin iki katlı olan örneklerinde üst örtüler alt kat örtüleri ile aynı yönde olabilmektedir[108]. Bu tipin oldukça kompleks bir yapı

[104] Rosenbaum 1971, 4.

[105] Rosenbaum 1971, 3.

[106] bkz. A III. 9, Rosenbaum 1971, 43.

[107] Rosenbaum 1971, 3-4.

[108] Rosenbaum 1971, 4.

olmasını, mezar sahibinin olasılıkla yaşarken oturduğu büyük ev kompleksinin taklidi olarak açıklamak mümkündür. Ayrıca bu tip cenaze yemekleri, mezar ayinleri için oldukça uygundur[109]. Tip 3 olarak adlandırılan mezar yapılarının üzerine yapılan çalışmalarda mezar yapılarının birkaç evreli bir inşa sürecinin olduğunu söylemek mümkündür. Birçok örnekte özellikle Tip 1 ait mezar odasına eklemeler yapılarak büyük mezar yapıları ortaya çıkmıştır. Rosenbaum bu evreleri birkaç mezarda çok belirgin bir şekilde görülebildiğinden bahsetmektedir[110]. Bu tip de özellikle ziyafet odaları mevcuttur. Diğer iki tipte ziyafet odaları yoktur. Bu odalar genellikle diğer odalardan büyüklükleriyle ayrılmaktaydı. Fakat bazı örneklerde ziyafet odası duvarda bulunan banklardan da anlaşılabilmektedir. Tip 3 özentili yapılan mezarların bazılarında (A.IV.7[111]- A.V.8[112]) bir kenarda kline şeklinde geniş platformlar vardır. Genellikle bu platformlar ana kayaya oyularak meydana getirilmiştir. Fakat bunların dışında iki örnekte (AVIII.2[113], B.I.16[114]) platform alçak ve tonozlu bir alt yapı üzerine inşa edilmiştir. Ayrıca herhangi bir bank kalıntısı olmayan örneklerde vardır. Bu örneklerde oturma yerlerinin tahtadan olduğu düşünülebilir[115].

Tip 4[116](Eksedra tipi mezar):

Bu tipte iki mezar örneği vardır[117] (A. II. 2 ve 8). Ele alınan örnekler kareye yakın planlı olup içinde apsisleri ve ayrıca nişleri vardır(Resim 5) Bu tipteki mezarların bütün doğu cepheleri boyunca basamaklara sahiptir. Ancak mezar odalarına buradan girilmemektedir. 2 nolu mezarın kuzey duvarının batı köşesinde ve 8'in batı duvarının kuzey ucunda olmak üzere

[109] Rosenbaum 1971, 11.

[110] A II. 14 . nolu mezar: Tüm yapının en erken bölümü gurup 1'in zemin katındaki A mezar odasıdır; basamaklı platform üzerinde tek oda şeklindedir başlangıçta. Bunun batısına eklenmiş olan B odası biraz farklı yapı tekniği gösterir. Bu koridora benziyen odanın arka duvarında bir arcosol vardır; arcosolün arka duvarında, tonozunda, yüzünde, önündeki tonoz ve duvarlarda duvar mozaiği vardır. Üçüncü bir inşa uğraşı sırasında A ve B'nin üzerinde bir ikinci kat ve kuzeyine bir avlu yapılmıştır. Avludan kemerli bir kapı ile gurup 2'ye geçilir. Ayrıca üst kata geçmek için tonozlu bir alt yapı üzerine merdiven yapılmıştır. Gurup 1'in zemin katının A ve B'nin üst katı nişli ön oda ve üç arcosollü bir mezar odasından meydana gelmiştir. Bu mezar odasındaki arcosollerin hem yerlerinde hem de tepelerinden mozaikler vardır; Rosenbaum 1971, 41.

[111] Rosenbaum 1971, 48.
[112] Rosenbaum 1971, 55.
[113] Rosenbaum 1971, 70.
[114] Rosenbaum 1971, 79-80.
[115] Rosenbaum 1971, 12.

[116] Rosenbaum Tip 4 olarak bir tanımlama yapmamıştır. Biz çalışmamızda bütünlüğü sağlamak amacıyla Eksedra tipi mezar olarak adlandırılan mezarı tip 4 olarak adlandırdık.

[117]Rosenbaum tarafından bu iki mezar A.II. 2 ve 8 olarak adlandırılmıştır.

her iki mezarında kapıları vardır. Birbirleri ile benzer özellikler gösterseler de plan ve detay bakımından tam olarak aynı değildirler. 8 nolu mezar 2 nolu mezardan daha derindir ve yarım kubbeli apsisinin önünde beşik tonozlu dar bir bölümü bulunur. 2 nolu mezarın bitişiğinde ve kısmen de altında mezar odaları olduğu halde 8 nolu mezar da böyle bir oda bulunmamaktadır. Bu tipdeki mezarlarda fresk süslemeler görülmektedir(resim 6).

5.1.2.2. Mezarların Yapı Özellikleri

Genel olarak yukarıda tanımlamış olduğumuz mezar tiplerinin dördü de beşik tonozlu yapılardır. Yine belirtmiş olduğumuz ilk üç tip de arkosoller bulunur. Genellikle üç tanedir. Biri arka duvarda birer tane de yan duvarlarda; bazen sadece iki tane olup ya iki yan duvarlarda, yada biri arka, biri de yan duvarlardan birindedir. Fakat daha çok sayıda arkosole sahip olan mezarlarda vardır. Arkosollerin dışında özellikle Tip 2 ve Tip 3 ve Tip 4 de nişler görülmektedir. Aşağıda arkosol ve niş özellikleri ayrıntılı olarak verilecektir.

5.1.2.2.1. Arkosoller

Genel olarak mezarlarda üç tip arkosol vardır:

1) Duvarların önüne inşa edilmiş olan oldukça derin kemerler vardır, öyle ki, yan arkosoller arasında dar bir geçit kalmıştır ve bazen de arka arkosol ile yan arkosollerin bittiği yer arasında küçük bir boşluk kalmıştır. Bu tipin genellikle kemerin her iki yanında da kare kesikli bir kanalı vardır. Bu kanalların ince bir sıva ile sıvanmış olduğu görüldüğünden bu tipi libasyon için kullanıldığı düşünülmektedir. Özellikle bunların cesedin konulduğu yere bağlantısının olmaması dikkat çekicidir[118].

2) İkinci tip arkosollerde de birinci tipte uygulanan teknik uygulanmıştır. Bu tip asıl tonozunkine dik açı teşkil eden bir eksen üzerine daha alçak bir beşik tonoz inşa etmek suretiyle oluşturulmuştur. İnşa edilen arkosoller asıl tonozun içine girerler ve yan arkosol arasıda dar bir geçit kalır; fakat arka arkosol ile yan arkosoller arasında herhangi bir bölme duvarı yoktur[119].

3) Üçüncü tip arkosollerde de diğer iki tipte uygulanan teknik ile yapılmışlardır. Fakat bunu diğer iki tipten ayıran alttaki tonozun bir çapraz tonoz olmasıdır. Yine yan arkosoller arasında dar bir geçit vardır ve yan arkosoller arasında bölme duvarı yoktur. Bu tipe çok sık

[118] Rosenbaum 1971, 8.

[119] Rosenbaum 1971, 8.

rastlanılmamaktadır. Bu özelliklere sahip arkosoller sadece 4 mezar örneğinde tespit edilmiştir.

Yukarıda 3 tip olarak tanımladığımız arkosollerin üst kısımları da değişik şekiller gösterir. Bazen oldukça düzdürler; bazen klinenin başucundaki gibi hafif kıvrık kenarları vardır. Birkaç örnekte üst kısım mozaik ile kaplıdır. Hem kline şeklinde tepelerin hem de mozaik kaplı tepelerin oluşu gömünün yalnız arkosollerin kemerleri altına değil, aynı zamanda üzerlerine de yapıldığını göstermektedir[120].

5.1.2.2.2. Nişler

Genel olarak nekropol alanında tip 2 ve tip 3 ve Eksedra tipi olarak tanımlanan mezarların ön odalarında nişler görülmektedir. Arka duvarda -yani mezar odasına kapısının bulunduğu nişler simetrik düzendedir (resim 7). Mezar odasının kapısının iki yanında birer ve üzerinde de bir üçüncüsü vardır. Bazen nişlerin sayısı artar. Fakat kapının çevresinde düzen her zaman simetriktir. Çoğu örnekte diğer duvarlarda nişler vardır; ancak onların dağılımı sıkı bir düzene bağlı değildir. Ayrıca nişlere bazı ziyafet odalarında, arada sırada dış duvarlarda ve avlu duvarlarında da görüldüğü örnekler mevcuttur.

Tip 2 ve 3'te iki farklı tipte niş görülmektedir. Bu iki tipten en yaygın şekilde görüleni hemen hemen yarım daire planlı kavisli ve apsis gibi olan niştir. Bazı örneklerde nişin alt kısmı ile üst kavisi arasında taş bir raf vardır. İkinci tip niş ise dikdörtgen planlı arkası düz duvarlı, kemerli nişlerdir. Bu tip çeşitli derinlikte olabilmektedir[121].

5.1.2.2.3. Çatılar

Beşik tonozlu yapıların çatılarını çoğunda dıştan görünen tonozlar vardır, özellikle erken mezar örnekleri olan Tip 1 ve Tip 2 de bu çok açık görülebilmektedir. Fakat bazı örneklerde tonozların sonradan kapatıldığı, az kavisli, alınlıklı veya düz çatı halini aldığı örneklerde tespit edilmiştir.

Yukarıda Tip 1 başlığı altında anlattığımız gibi çatılar su geçirmez bir sıva veya bir çeşit çakıl taşlı beton ile kapatılmaktadır. Fakat birkaç mezarda örneğin A.VIII 13[122] mezar odasının düz çatısı üzerine döşenmiş beyaz mozaik kaplandığı görülmektedir (resim 8). Diğer örneklerin hepsi beşik tonozların kavisi üzerinde olup sonradan eklenen ikinci katla

[120] Rosenbaum 1971, 9.

[121] Rosenbaum 1971, 11-12.

[122] Bkz. Rosenbaum 1971, 71.

örtülmüşlerdir. Rosenbaum bundan yola çıkarak alt kattaki çatıda da mutlaka mozaik olabileceğini söylemektedir[123].

5.1.2.3 Mezarların İnşasında Kullanılan Malzeme

Genel olarak mezarların inşasında moloz taş kullanılmıştır. Ancak erken örneklerde ayrıca işlenmemiş yada yarı işlenmiş koyu kireç taşından blok taş ile moloz taşların bir arada kullanıldığı örnekler özellikle tip 1 de görülmektedir. Kullanılan harç ise kiremit renkli ve su geçirmez özelliğe sahiptir. Bu harç aynı zamanda sıva olarak da kullanılmıştır[124].

5.1.3. Süsleme

5.1.3.1. Freskler ve Stukler

Rosenbaum yaptığı çalışmada 55 adet mezarda fresk kalıntısı ve 7 tanesinde bir çeşit stük tespit etmiştir. Fresk ve stük tespit edilen mezarların yarısından fazlasında, kullanılan bezeme motifleri ve tekniği hakkında fikir verecek özelliktedir.

Uygulama: Duvarlar kaba bir harç tabakası ile kaplanarak, bu sıvanın üzerine ince bir sıva daha yapılmaktadır. İkinci kat sıvanın üzerine de desen çizilmiştir. Desenin baklava biçimi veya daire gibi geometrik şekillerden meydana geldiği hallerde esas desen önce ıslak sıvaya kazınarak çizilirdi[125].

Fresklerde genel olarak renk çeşidi fazla değildir. Kırmızı, yeşil, mavi, sarı ve siyah renkler hakimdir. Duvarlar çeşitli şekilde çerçevelenmiş panolara bölünmüştür: ince çizgiler (resim 9-10) veya geniş bantlarla bölünmüştür. Panoların kendileri ya düz ya da diyagonal bir şekilde kesen ince girlantlarla süslenmiştir. Bir diğer örnekte ise mermer kaplama taklidi olduğu görülmektedir[126]. Panolar genellikle tonoz içerisinde motifler görülür.

Çiçek ve bitki motifleri en çok rastlanan bezeme şeklidir ve özellikle serpilmiş çiçeklere çoğunlukla festonlar arasında, ya kendi başına bezenek olarak(resim 11) ya da başka motiflerle birleşmiş olarak, genellikle kısa duvarların tonozlarında, lünetlerin içinde hatta nişlerde bu desenleri görmek mümkündür. Oldukça iyi korunmuş iki örnekte asma filizleri görülür (resim 12). Bu süs nişlerde ve mezar odalarında görülebilmektedir. Bu iki örnek dışında nekropol alanındaki diğer mezarların çoğunda asma betimlemesi oldukça yaygındır.

---

[123] Rosenbaum 1971, 12.

[124] Rosenbaum 1971, 2.

[125] Rosenbaum 1971, 15; Rosenbaum 1965, 25-34.

[126] Rosenbaum 1971, 16.

Tonoz tavanlarda ayrıca çiçek motiflerinin dışında geometrik desenlerde görülmektedir. Bu motiflerde birbirini kesen daireler sekizgen ve karelerden meydana gelmiş bir desen, çeşitli motiflerle doldurulmuş sekizgenler, altıgen ve karelerden oluşturulmuş bir çeşit petek deseni vardır. Bu motiflerle birlikte baklava deseni görülmektedir. Baklavaların çizgilerini nakışlı bantlar meydana getirmiş ve içleri çeşitli motif ihtiva eden madalyonlara doldurulmuştur, kesişme yerlerindeki çiçekler bulunan ince girlantlardan bir kafes deseni, ilmikli dairelerden bir desen ve kesişen bir çeşit baklavalar. Bu geometrik tavanlardan en iyi durumda kalmış bulunanı aynı zamanda en ince işlenmiş olanıdır (resim 10). Burada baklavalar, basamaklı kareler, kiriş uçlarına benzer perspektiv bir desen ihtiva eden çeşitli bantlar; kuşlarla doldurulmuş bir seri pano; diyagonal kesişmiş çizgileri ve basamaklı kareleri olan bir seri panodan meydana gelmiş bir banda daha vardır ve bu düzen tonozun diğer ucuna kadar aynı şekilde devam etmektedir. Bu motiflerin dışında düzgün yontulmuş taş görüntüsü veren desen görülmektedir. Bordür olarak kullanılan motifler arasında boncuk, makara bandı ve çeşitli cinste filiz motifleri vardır[127].

Birkaç mezarda korniş veya nişlerde çerçeve teşkil eden stük, hakiki stüke hiç benzemeyen bir maddedendir. Harç gibi yapılmıştır, yalnız kumu daha çoktur ve betona benzer.

Stük uygulamasının yapıldığı tavanlarda geometrik şekler mevcuttur. Bu şekillerin içini doldurmak için çiçekler, amphora, kuşlar, boynuzlu bir hayvan, bir insan başı vardır. Kuşların yalnız geometrik çerçeve içinde motif olarak kullanılmadığı gösteren örnekler vardır. Yapılan araştırmalarda en fazla tavus kuşu motifinin uygulandığı görülmektedir. Birkaç mezarda sembolik bitki ve kuşlardan başka betimleme vardır. Manzara resimleri vardır[128]. Ayrıca tonoz üzerinde her biri ikişer defa temsil edilmiş olan dört mevsim tasviri görülmektedir. Bu tasvirde defne dalı çelenklerle çerçevelenmiş madalyonlar içinde büst halinde kişileştirilmiş olarak, bir de madalyonlar arasında kare içinde, uygun atribütlerle, alegorik figür olarak tasvir edilmiştir. Birinde yalnız kış, ikincide ise son bahar koruna gelmiştir[129]. Bu motiflerin dışında yarım bir tonozun kendi serpme çiçeklerle bezenmiştir,

[127] Rosenbaum 1971, 17, Rosenbaum 1965, 28.

[128] Rosenbaum 1965, 27-32.

[129] Rosenbaum 1965, 33.

aralarda insan figürleri(solda), sağa doğru başucunun ayakları hala görülebilen bir kline görülür. İnsan figürü parçalar halindedir[130].

5.1.3.2. Mozaikler

Mozaikleri duvar ve zemin mozaiği olarak iki gurup altında değerlendirmek mümkündür. Duvar mozaikleri özellikle tonozların iç bölümünde duvarlarda, arkosollerin üzerinde görülebilmektedir. Zemin mozaikleri özellikle mezarların ikinci katında zemininde görülebilmektedir.

5.1.3.2.1. Duvar Mozaikleri

Rosenbaum A.II.14(plan 5; resim 4) nolu mezarın zemin katında dar bir odanın duvarlarında önemli mozaik kalıntılarını bu tipe örnek olarak göstermektedir. Mozaikler odanın en uç noktasındaki arkosolün önünde, arkasında, odanın gerisindeki küçük arkosolün kemerinde, tonozun bir kısmında ve hemen önünde yan duvarlarda olduğu görülmektedir. Motif olarak tonozda madalyonlar içinde, aksi yönlere bakan iki medusa başı, madalyonlar arasında ve köşelerde stilize çiçek motifleri vardır. Tonozun altındaki duvarlarda ise birer adet çıplak kadın figürü görülmektedir. Yukarıda tanımlamış olduğumuz mozaik Nekropol alanında putperest karakter gösteren günümüze kalmış tek örnektir. Tam tarihleri hakkında kesin bir yargıda bulunmak oldukça güç olsa da tanımlanan duvar mozaiği Roma devrinin ayakta kalmış en erken duvar mozaikleridir[131].

5.1.3.2.2. Zemin Mozaikleri

Zemin mozaiklerinde geometrik desenler sade yapılmış olup bu geometrik motiflere İmparatorluğun genelinde yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Bu motifleri kısaca tanımlayacak olursak ikili örgü motifi, siyah-beyaz yapılmış olan kazayağı motifli bantlar, dış çerçevelerde genellikle küçük haç motifleri veya basamaklı baklava motifi görülür. Bir örnekte baklava motiflerinin içleri doldurulmuştur ve ayrıca Salomon'un düğümü olarak adlandırılan motiften bir örnek günümüze kalmıştır. Bu motiflerin dışında ikili örgü nakış bandı ile çizili birbirine dolanmış üç sekiz rakamı meydana getirilmiş olan güzel bir örnek görmek mümkündür[132].

---

[130] Rosenbaum 1971, 24.

[131] Rosenbaum 1971, 25-26.

[132] Rosenbaum 1971, 27; Rosenbaum 1965, 26-27.

5.1.4. Ölü Gömme Gelenekleri

Nekropol alanındaki mezarlarda hemen hemen hiç insan kemiği parçalarının olmaması mezarların yüzyıllar önce soyulmuş olduğunu gösterir niteliktedir. Mezarların soyulması ve nekropol alanında herhangi bir yazıt ele geçmemesi gömü metodunu kesin olarak saptamayı güçleştirmektedir[133]. Ele almış olduğumuz tonozlu mezarların hepsinde arkosol bulunması nedeniyle gömülerin arkosollere yapıldığı kesindir. Burada asıl sorun arkosollere gömünü nasıl yapıldığıdır. Yukarıda tanımlamış olduğumuz arkosollerin üst kısımları değişik şekiller göstermektedir. Bazen oldukça düz olan arkosoller bazen de klinenin başucundaki gibi hafif kıvrık kenarları olabilmektedir. Birkaç örnekte arkosolün üst bölümü mozaik kaplıdır. Hem kline şeklindeki tepelerin hem de mozaik kaplı tepelerin olması gömünün yalnız arkosollerin altına değil, aynı zamanda üzerlerine de yapıldığını gösterir niteliktedir[134]. Rosenbaum ölülerin kolay tahrip olan malzemeden bir tabuta konularak veya bir kumaşa sarılarak arkosol kemeri altına ve bazı durumlarda da üzerine konulduğu, genelliklede kemerin büyük kısmının açık kaldığını düşünmektedir.

Arkosollere gömü yapılırken arkosol kemerlerinin ilk etapta kapanmış olup olmadığı ve ölülerin içeriye nasıl yerleştirildiğini bilmek oldukça zordur. Kesin olarak söylenebilecek olan lahitlerin kullanılmadığıdır. Nispeten iyi durumda olan mezar odalarında harebe şeklinde olsa bile arkosol girişlerinin tamamının örülmesi mümkün görülmemektedir. Birkaç örnekte arkosollerin ön tarafın kısmen de olsa duvarla kapatılmış olduğu görülür. İki mezarda arkosol içinde önü duvarla kapatılmış lahite örnek vardır. B.III.10[135] nolu mezarda arkosol içinde yapı taşından inşa edilmiş bir lahdin arka duvarı görülmektedir. Yine bu şekilde A.V.23[136] nolu mezarda iki arkosolün de kemeri altında yere gömülü iki lahit vardır.[137]

Yukarıda tanımladığımız gömü şekillerinden genel olarak mezarlara direk gömülerin yapıldığı, bu gömülerden sonra tamamen veya kısmen arkosollerin önüne bir set çekildiği görülmektedir. İki örnekte ise arkosol içlerinde önü duvarla kapatılmış lahit örneği vardır. Bu da gömülerin direk arkosollere yapıldığı gibi bazen de lahitlere yapılabileceğini göstermektedir.

---

[133] Rosenbaum 1971, 9.

[134] Rosenbaum 1971, 9.

[135] Kataloğu için bkz. Rosenbaum 1971, 87

[136] Kataloğu için bkz. Rosenbaum 1971, 57.

[137] Rosenbaum 1971, 9.

Her ne kadar Rosenbaum gömünün arkosollere yapıldığını belirtmiş olsa da, mezarlarda görülen nişlerin işlevi konusunda kesin bir yargıda bulunmamıştır. Her ne kadar ölü armağanını yerleştirilmesi amacıyla kullanıldığı düşünülürse de bu nişlere kremasyon gömünün uygulanmış olma ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Ne yazık ki mezarlar çok eski dönemlerden beri soyulmuş olduğundan bu düşüncemizi kanıtlar bir veri ele geçmemiştir. Bu bağlamda Rosenbaum tarafından ileri sürülerin inhumasyon gömü dışında herhangi bir gömü tarzı olduğunu savunmak şu an eldeki veriler ışığında imkansızdır.

5.1.5. Mezarların Tarihi

Anemurium nekropolündeki mezarların en az iki ayrı devre ait oldukların söylemek mümkündür. Erken örnekler basamaklı platform üzerinde arkosollü, beşik tonozlu, basit mezar odaları (Tip 1; resim 2) temsil etmektedir. Daha sonraki evrelerde bu tip ön oda ile genişletilmiş ya da ön oda, ziyafet odası, avlu gibi eklentiler yapılarak genişletilmiştir. Genel olarak bu yargıda bulunsak da yukarıda Tip 2 (Tip 2; resim 3) olarak tanımlanan mezar tipi ilk yapıldığı halde duran örnekler de barındırmaktadır[138]. Rosenbaum nekropol alanındaki fresk ve mozaik betimlemelerinde yola çıkarak Tip 2 ve 3'ü M.S. 2 ve 3 yüzyıllar arasına ait olduğunu söylemektedir.

Genel olarak Anemurium'da M.S. 1 yüzyılda sade bir şekilde inşa edilen ve tonozu dışarıdan görülebilen mezar yapılarının (Tip 1) olduğunu söylemek mümkündür. Bu yapılar su geçirmez pembe sıva ile kaplı, duvarlarında koyu renk kireç taşı bloklar olan, aynı koyu rengin çeşitlerinde kireç taşı bloklarla çerçevelenerek oluşturulmuşlardır. Bu yapılarda ayrıca duvar içinde sıva görmek mümkündür. Tip 1'in M.S. 1. Yüzyılın ortalarından itibaren yapımına başlanmış 2 yüzyıl boyunca da yapımına devam edildiği görülmektedir. Fakat 2 yüzyılın sonlarına doğru daha kompleks mezarların yapılmasına başlandığı görülmekte olup bu mezarların yapılmasında, Tip 1 olarak adlandırılan mezarlardan yararlanılmıştır. Mezar odaları yeni yapılmış olsalar da eski şeklini korumuş ve bezeneksiz kalmıştır. Genel olarak eklenti yapılan büyük kompleks yapılar haline gelen ve Tip 3 olarak adlandırılan mezarlar ise M.S. 2-3 yüzyıllar arasına tarihlemek mümkündür[139].

[138] Rosenbaum 1971, 30.

[139] Rosenbaum 1971, 31.

5.2.Kelenderis

5.2.1. Tarihi Coğrafyası

Kelenderis yukarıda sınırlarını vermiş olduğumuz Kilikya Bölgesi'nin Orta Dağlık Kilikya bölümünde yer alan bir kıyı kentidir(harita 1). Antik kent bugünkü Mersin-Antalya karayolu üzerinde, Silifke ve Bozyazı ilçeleri arasında, Mersin'e bağlı olan Aydıncık ilçesinin nispeten eski olan bölümünde yer almaktadır.

Dağlık bir bölgede kurulmuş olan ve bu sebeple de tarıma elverişli topraklardan yoksun olan kentin en önemli avantajı, belki de kurulduğundan bugüne kadar varlığını sürdürmüş olmasının nedeni, doğal bir limana sahip oluşudur(üzerine çalış tarım ve topoğrafya) . Antik kentin yerleşim alanı da bu limanın güneyindeki "Akropol" olarak adlandırılan yarımada ve batısındaki "Aşağı şehir"in bulunduğu düzlüktür[140]. Kelenderisin bir diğer özelliği de Kent kurulduğu konum itibariyle bölgedeki diğer kentlere göre hem karayolu hem de deniz yolu ulaşımında avantajlıdır. Ulaşım yönünden sahip olduğu bu elverişli konumu sayesinde de bir yandan iç bölgelerdeki kentler ile diğer yandan da kıyı kentleri ile ilişki kurabilmiş ve kurduğu ilişkileri devam ettirebilmiştir.

Kentte 1987 yılında başlatılan ve halen kent merkezinde devam eden kazılarda kentteki ilk yerleşimin M.Ö. 8. Yüzyıl sonlarına kadar uzandığı tespit edilmiştir. 2000 yılında bir rastlantı sonucu bulunan Gilindire Mağarası'ndan toplana seramik malzemenin değerlendirilmesiyle kentin tarihin Kalkolitik ve Erken Tunç Çağlarına kadar gidebileceği ortaya konmuştur.

Kentin en parlak dönemini yaşadığı Klasik Çağda, Anadolu ile Kıbrıs arasında bir uğrak noktası olmuş, bir başka ifadeyle, Helenistik çağda devam etmiş olan, Anadolu ile Kıbrıs arasındaki ticarette aktif yol oynamıştır[141]. Filistin Suriye Kıbrıs ve Ege dünyasıyla) da ekle bu ticaret kapsamına.

Büyük İskender'in ölümüyle birlikte bölgede durmak bilmeyen bir karışıklık dönemi başlamış ve uzunca bir süre devam etmiştir. Bununla birlikte özellikle de Dağlık Kilikya'da korsanlar ve dağ kavimleri yolcuları soyarak tedirginlik yaratmıştır. Bu şekilde bir ortamın bulunduğu M.Ö. 2. yy. başlarında Kelenderis'in bağımsız olup olmadığı bilinmemektedir.

[140] Kentin topoğrafyası ve yerleşi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Zoroğlu 1994, 2-5.

[141] Zoroğlu 1994b, 445.

Ancak her dönem ve şartta ticari hayatını devam ettirebilmiş olan kent bu ortamda da var olabilme gayreti içerisinde olup dönemin ticaret sahnesinde söz sahibi olan Mısır ile bir ilişki içerisinde olmuştur[142]. Ptolemaiosların Akdeniz üzerindeki etkisinin M.Ö. 2. yy. sonlarına doğru azalmasıyla birlikte korsanlık ve köle ticareti giderek artmıştır. Kelenderis bu dönemde bağımsız olmasına ve kendi sikkelerini basmasına rağmen bu durumdan oldukça etkilenmiştir[143]. Romalılar uzun soluklu ve zorlu bir mücadeleden sonra büyük oranda artan korsanlığı tümüyle yok etmişlerdir. Bölgenin önemli liman kentlerinden birisi olan Kelenderis'te korsanlıktan duyduğu rahatsızlık nedeniyle M.Ö. 77 yılında General Servilius Vatia'nın soyguncuları temizlemek amacıyla yaptığı sefere gemileri ile destek vermiştir[144](yerini değiştir). Kelenderis kenti korsanlara karşı yürütülen mücadele süresince (M.S. 1. Yüzyılın ortalarına kadar) kendini toparlayamamıştır.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere Roma İmparatorluk döneminde Kent hakkında Antik kaynaklar tarafından verilen fazla bir bilgi söz konusu değildir. Ancak burada yürütülen arkelojik kazılar da bu dönemde de kentin hala bir liman kenti olma özelliğini sürdürdüğünü göstermektedir. Bunu kanıtlayacak en önemli veriler ise sikkelerdir[145]. M.Ö. 81 yıllarına ait bir yazıtta, Karya'daki, Lagina Hekate tapınağını kutsallığını kabul eden kentler arasında Kelenderis'in de isminin verilmiş olması oldukça önemlidir[146]. 1992 yılında Aşağı Şehir olarak adlandırılan bölümde ele geçirilen heykel kaidesi üzerindeki yazıt Vespasianus zamanında ait olup imparatora ithaf edilmiştir[147]. Bu yazıtın imparatora ithaf edilmiş olması kentin Roma ile korsan seferleri sırasında geliştirilmeye çalışılan ilişkilerin bir başka kanıtıdır[148]. Bu yazıt aynı zamanda bölgesel imara önem veren imparatorun belki de Kelenderis kentine yol dışında başka yardımlarını olduğunu ve kentin de bu yardıma karşı şükranlarını sunmuş olabileceklerini akla getirmektedir[149]. Trajan Decius dönemine kadar aralıklarla devam eden Kelenderis darplı Roma sikkeleri basımı Domitian zamanında

[142] Zoroğlu 1994b, 445.

[143] Zoroğlu 1994b, 447.

[144] Zoroğlu 1994, 23-24.

[145] Zoroğlu 1994, 24, not. 91-94.

[146] Zoroğlu 1994, 24.

[147] Zoroğlu 1995, 197, res.15.

[148] Tekocak 2006, 20.

[149] Tekocak 2006, 20.

başlamıştır[150]. Tüm bu veriler Roma İmparatorluk çağında Kelenderis'in küçük bir liman kenti olarak önemini koruduğunu göstermektedir.

Kentin Geç Roma dönemi hakkında bize kazılar dışında bilgi veren bir başka kaynakta geçmişten günümüze ulaşabilmiş liman hamamı, surlar, theatron, su yolu, birkaç sarnıç ve mezar kalıntılarıdır[151]. Aşağı şehir hemen limanın yanı başında büyük ölçekli bir liman hamamının bulunması şehrin hala hatırı sayılır bir durumda olduğunu gösterir. Aşağı şehirde yapılan kazılarda ortaya çıkarılan zemin mozaiğinde panolardan birisinde Geç Antik döneme ait kentin limanı ve çevresindeki yapılar tasvir etmiş olmasıyla, kentin geç dönemi ile ilgili oldukça önemli bilgiler elde etmemizi sağlamıştır.

Yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi tarihi kaynaklarda bölgenin Roma dönemi ile ilgili elde edilen bilgilerde Kelenderis'in konumu ve yeri ne yazık ki net bir şekilde ortaya konamamaktadır. Bölgede birçok imparator faaliyetlerde bulunmuş olmasına rağmen hangi imparatorların Kelenderis'e geldiği, ne tür yardımlarda bulunduğu ne yazık ki tarihi kaynaklarda yer almamaktadır. Bunun yerine Kelenderis'in Roma dönemindeki konumu ili ilgili bilgileri daha çok kentte yürütülen kazılardan öğrenilmektedir. Yukarıda belirtmiş olduğumuz Vespasian'a ithaf (edilmiş olasılıkla bir binadan söz edilmektedir) bir yazıtın bulunmuş olması sayesinde bu imparatorun kentle ilişkisinin olduğunu düşündürmektedir. Kazılar sırasında ele geçen sikkeler üzerinde yapılan çalışmalarda en yoğun sikke buluntusunun İmparator Thedosius (M.S. 378-395), Arkadios (M.S. 395-408), Theodosios II(M.S. 408-450), Markianos (M.S. 450-457) ve Herakleios (M.S. 610-41) şeklindedir[152]. Bu sikkelerin M.S. 4, 5 ve 7. yüzyıla ait olması kentin Geç Roma döneminde yeniden parlak günler geçirdiğini düşündürmektedir. Son yıllarda Kelenderis'te yürütülen kazılar kentin geç antik çağda M.S. 5-6 yüzyıllarda yeni bir parlak döneme girmiş olduğunu, ortaya çıkarılan bir bazilika ve bazilikanın zemin mozaikleri kanıtlamaktadır. Aynı zamanda bu durumu sikkeler üzerinde de görmek mümkün olmaktadır.

5.2.2. Tonozlu mezarlar

L.Zoroğlu tarafından Kelenderis nekropolleri Batı, Kuzey ve Doğu nekropolü olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır (resim 13). Kelenderis antik kentinde şu ana kadar tespit edilen sağlam yada yarı sağlam15 adet tonozlu mezar vardır. Ancak bu sayının daha da fazla

[150] Head 1911, 719.

[151] Kentteki kalıntılar hakkında bkz. Zoroğlu 1994, 31-54.

[152] Tekocak 2006, 22.

olabileceğini düşünmekteyiz. Çünkü Aydıncık yada eski Gilindire ilçesi daha çok Silifke-Anamur Karayoyolunun kuzey kuzey ve kuzeybatısındaki yamaçlarda gelişimini sürdürdüğü için , ve burda, olanlar yıkılmış olduğu için böyle bir fikir ileri sürmek mümkündür (örneğin kazılar başladıktan sonra bile 1987 yılında ilk kez üzerinde durulan ve planı ve kesiti verilen bir tonozlu mezar buradaki mülk sahipleri tarafından yıkılarak yok edilmiştir). Mezar yapıları daha çok antik kentin kuzey ve batısındaki yamaçlar üzerindeki dar teraslara inşa edilmişlerdir; tümünün yönü güney doğuya bakmakta olup denize bakmaktadır. Çoğu zaman, birbirine paralel, dört, beş mezardan oluşan kümeler halinde yan yana inşa edilmişlerdir. Bu kümeleri oluşturan mezarların yan duvarları ortak değildir ve en fazla 0.50 metrelik dar bir aralık bırakılarak inşa edilmişlerdir ve iki örnek dışında tek katlıdırlar. Tonozlu mezarlar özellikle kentin Batı nekropolü (plan 6; resim 14-15) ve Kuzey nekropolünde görülmektedir (plan 7; resim 16-17). Kelenderis'deki örnekler L. Zoroğlu tarafından İki katlı ve tek katlı olarak iki ana başlık altında değerlendirilmiştir[153].

5.2.2.1. Kullanılan Malzeme

Kelenderis antik kentinde tespit edilen tonozlu mezar yapıları moloz taş ve birleştirici olarak kireç harcı kullanılarak inşa edilmiştir. Mezarların duvarlarının köşe bölümlerinde ise düzgün yontulmuş kireç taşı blokların kullanıldığı görülmektedir. Tonoz örtü uygulamasında ise özellikle yassı kayrak taşların kullanıldığı ve taşların arasında oldukça fazla harç kullanıldığı söylemek mümkündür.

5.2.2.2. Tek Katlı Tonozlu Mezarlar

Tek katlı tonozlu mezarlar dikdörtgen planlı, uzunlukları 3.00 m ile 5.00 m, yükseklikleri de 2.00, 2.50 m arasında değişen yapılardır. Genişlikleri ise 2,50-3,50 m arasındadır. Plan şeması bakımından iki tip söz konusudur: 1)Arkosollü, 2) Arkosolsüz.

5.2.2.2.1. Arkosolsüz Mezarlar

Bu guruba giren örnekler özellikle kentin Batı nekropolü sınırları içindedir. Ancak bir örnekte şu an belediye pansiyonlarının bulunduğu alandadır. Bu gruba giren örneklerde adlandırmadan da anlaşılacağı üzere içerisinde lahit konması veya direk olarak gömü yapmak için yapılmış bir niş, kline veya herhangi bir özel alan söz konusu değildir. Bu başlık altında Batı nekropolünde 2 mezar tespit edilmiştir. Tespit edilen mezarlar (K. 98. BN.TM.IV(kat no 5) ve K.87.BN.TM.I.(kat no 2)[154]) numaralı mezarlardır. Bu iki mezarın inşasında büyük blok taşlar

[153] Zoroğlu 1994, 40.

[154] Zoroğlu 1999, 323-24.

ve yer yer küçük moloz taşlar kullanılmış olup, mezarların beşik tonozları ise yassı kayrak taşlar kullanılarak oluşturulmuştur. Beşik tonozun üst yüzeyi kireç, kum ve tuğla kırıklarından oluşan kalın bir sıva ile kaplanarak, mezar odasına yağmur sularının girmesi engellenmiştir Ancak mezar odasının içinde ve dış cephesinde herhangi bir sıva izi görülmemektedir.

Arkosolsüz mezar gurubuna giren bu iki mezarda ön odalıdır. Genel olarak baktığımızda bu iki mezar çok küçük ayrıntılar dışında birbirleri ile aynı tipte ve özelliktedir. Ancak küçük bir detay bakımından iki mezar birbirinden ayrılmaktadır. Özellikle K.87.BN.TM.I(kat 2; plan 8- resim 18) numaralı mezarın ön odası ile mezar odası ayıran duvar Anemurium Tip 2 mezarlarında olduğu gibi sadece ayrım görevinde olup tonoza herhangi bir diletasyon yapmamaktadır. K.98. BN.TM.IV(kat 5; plan 9- resim 18) nolu mezar da ise ön oda ile mezar odasını ayıran hali hazırda bir duvar görülmemektedir. Ancak tonozun üst kısmında olasılıkla mezar odasını ikiye ayıran bir duvarın kalıntısı olduğu sabit olan duvar kalıntısının tonoza diletasyon yaptığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda mezar odasının ayrımı tarzında iki mezar birbirinden ayrılmaktadır. K.98.BN.TM.IV nolu mezarın, mezar odasını kapatan bir duvarın olduğu kalıntılardan anlaşılmaktadır. Ancak mezar odasını ayıran duvarın devamında tonozun devam ettiği görülmektedir. Bu durumda ayrımın binanın ilk inşa evresinde yapıldığını söylemek mümkündür.

Yukarıda tanımlamış olduğumuz bu iki mezar ön odalı mezarlar olup arkosole sahip değildir. Tip açısında Anemurium Tip 2 ile benzer özellikler göstermektedir. Anemurium Tip 2 de ön odaların üstü kapalı olup yan duvarlarda nişler yerleştirilmiştir. Ancak Kelenderis örneklerinde ön odaların üstünün kapalı olduğuna dair bir ip ucu görülmemektedir. Bu durum ön oda olarak düşünülen bu bölümlerin bir avlu olma ihtimalini de bize düşündürmektedir. Ayrıca Anemurium Tip 2'de olduğu gibi ön odada herhangi bir niş kalıntısı da görülmemektedir. Bu ayrım dışında sadece plan şeması göz önüne alındığında bu mezarları Anemurium Tip 2 mezarları ile bir benzerlik kurulabileceğini söyleyebiliriz.

5.2.2.2.2. Arkosollü Mezarlar

Kelenderis nekropolleri incelendiğinde bu tipte arkosollü tonozlu mezar örnekleri özellikle Antalya –Mersin karayolu üzerinde yer alan kuzey nekropolündedir. Bu alanda 7 adet tonozlu mezar tespit edilmiş olup bu mezarlardan sadece 5 tanesi iyi durumdadır(plan 7). Bu mezarlar doğudan başlanılarak K.03.KN.TM.I,II,III, IV, V, VI, VII(kat 6-12) numaraları ile kodlanmıştır. Mezarların inşasında duvarların inşasında düzgün olmayan kireçtaşı, yassı kayrak taş kullanılmış birleştirici olarak da kireç harcı kullanılmıştır. Üst örtüyü kapatan tonoz ise yassı

kayrak taşlar ile oluşturulmuştur. Plan ve görünüş bakımından buradaki tonozlu mezarlar birbirine yakın özellikler taşır: Buna göre, hepsi dikdörtgen planlıdır ve içlerinde iki kademeli tonoz örtü bulunmaktadır. Genel olarak ilk kademe mezarın girişi (dromos) ya da ön odası (pronaos) olarak düşünülmektedir. İlk kademenin gerisinde ise yan ve üst örtü 0,70 m kadar çıkıntı yaparak daha kalın ve daha alçak olarak inşa edilen bölümdür ikinci bölüm olarak yorumlanmaktadır[155]. Bu ikinci bölümü arkosol olarak adlandırmak mümkündür. Kilikya bölgesinde yapılan araştırmalar sonucunda yer üstüne duvar örgü tekniği ile oluşturulmuş, bu plan tipine benzer bir tonozlu mezar örneğinin olmadığı görülmektedir.

5.2.2.3. İki Katlı Tonozlu Mezarlar

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Kelenderis tonozlu mezarları genelde tek katlıdır; ancak şimdiye kadar iki adet, iki katlı, yani odaları üst üste yapılmış tonozlu mezar saptanmıştır[156] ki bu durum söz konusu tipin bilindiğinin bir işareti sayılabilir. Bunlardan biri modern kentin merkezinde (Merkez mahallesi) bulunmaktadır[157] K.86 KN TM.I(kat 1; resim 19). Günümüzde özellikle üst katın önemli modern malzemeyle onarılmış olan bu mezarın alt katında yer alan odanın gerisinde kaya içine oyulmuş bir başka oda mezara geçilmektedir ve bu mezar, belki de daha önce var olan dromoslu bir yeraltı oda mezarın önüne inşa edilmiştir[158]. İkinci iki katlı mezar K.98 BN.TM.III.(kat 4; plan 9-resim 18).Batı Nekropolünde tespit edilen iki katlı mezarın yalnızca iki yan duvarı ile ikinci katın zemininin taşıyıcı tonoz çıkıntıları günümüze ulaşmıştır; bunun alt katının üst örtüsü altta tonoz biçimli, ancak üzeri, yani ikinci katın zemini düzdür. İkinci katın üst örtüsünün de diğer örneklerde olduğu gibi, yine beşik tonoz olduğu anlaşılmaktadır.

---

[155] Zoroğlu 2005, 335-336.

[156] Zoroğlu 1987, 410.

[157] Bu mezar ilk kez 1986 yılındaki Kelenderis yüzey araştırması sırasına tespit edilmiştir, ancak sonraki yıllarda mezarın ne yazık ki, tamamen yıkılarak, ortadan kaldırıldığını gördük. Bak. Zoroğlu 1987, 410, Resim 6, 7.

[158] Bu durumu, söz konusu mezarın çok yakınında bulunan bir başka mezar ile kanıtlamak mümkündür; bak. Zoroğlu 1987: 410, Res. 8. Burada kaya içine oyulmuş bir mezar odası ve bunun kapısının önünde geniş ve uzun bir teras görülmektedir. Kalker zeminin düzeltilmiş ve üzerine inşa edilecek duvarın yerinin belirlenmiş olmasını, buraya tek veya iki katlı bir tonozlu mezarın inşa edilmiş olduğunu söylemek olasıdır.

5.2.2.4. Ölü Gömme Gelenekleri

Tonozlu mezarların içerisine nasıl gömü yapıldığı konusunda günümüze çok az kalıntı ulaşmıştır. 1987 yılı çalışmalarında temizlenen K.87 .BN.TM.I nolu mezarın içerisinde bir kaç lahit parçası ile ölü armağanları olabilecek bazı eşyalar ele geçmiştir[159]. Ayrıca Kelenderis Kuzey nekropolünde tonozlu mezarların hemen yanında duran lahit kapaklarının bu alandaki tonozlu mezarlardan çıkarılmış olması, Kelenderis'deki tonozlu mezarlarda lahitlerin konmuş olduğunu gösteren önemli verilerdir. Arkosollü mezarlarda lahitler, tespit etmiş olduğumuz arkosollerin içine yerleştirilmiş olmalıdır ve elimizde yeterli veriler olmasa da, Anemurium'da karşılaşıldığı gibi[160], Kelenderis tonozlu mezarlarında da, arkosollere yerleştirilen lahitlerin önüne bir duvar örülerek, böylece lahdin saklanmış olduğu söylenebilir. Arkosolsüz mezarlarda eğer mezarlara lahit konmuş ise büyük bir olasılıkla, lahitler doğrudan mezar odasının sırt ve yan duvarlarının kıyısına yerleştirilmişlerdi. Bu durumda arkosolsüz örneklerde lahitlerin doğrudan mezar odalarına bırakıldığı kanıtlar niteliktedir. Ancak arkosolsüz örneklerde mezar odalarında özellikle lahit yerleştirilmesi için oluşturulmuş bir alanın tespit edilmemesi ve bununla birlikte mezar odasında defin amaçlı bir mekanın oluşturulmaması oldukça ilginçtir. Bu bağlamda bu mezar odalarında özellikle Ellaussa T 11 sütun portikolu mezarında olduğu düşünelen, ahşaptan yapılmış klineler olabileceği de ihtimal dahilindedir[161].

5.2.2.4. Mezarların Tarihi

Tonozlu mezarlar Dağlık Kilikya'da Korakesion'dan (Alanya) 'ya kadar olan geniş bir coğrafyada Roma imparatorluk döneminin en yaygın mezar tiplerinden biridir. Anemurium nekropolünün özellikle A bölümünde[162] bulunan beşik tonozlu mezarlar E.Rosenbaum tarafından ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır, gelenekleri ve bunların Roma coğrafyasının çeşitli merkezlerindeki uygulamalar üzerinde durulmuştur. Ayrıca Arsinoe'de ve Sebaste'de Kelenderis beşik tonozlu mezarlarının yakın benzerlerini görmek olasıdır. Bu bakımdan Kelenderis örnekleri bu modanın bir parçası olarak nitelendirmek mümkündür. Her ne kadar Kelenderis tonozlu mezarlarını tarihlemek için kesin veriler yoksa da, bunların Anemurium ve 'da bulunan

[159] Zoroğlu 1988: 136, Res. 7.

[160] Alföldi-Rosenbaum 1971, 9-10.

[161] Machatschek T 11 iki katlı tapınak tipli mezarda da mezar odasında defin için özellikle hazırlanmış bir mekan tespit edilmediğini bu bağlamda bu mezar odasında ahşap klinelerin kullanılmış olabileceği ihtimali üzerinde durmaktadır.

[162] Alföldi-Rosenbaum 1971, 2 vd.

benzerleri gibi, M.S. 1.- 3. yüzyıllarda inşa edilmiş olduğu söylenebilir[163]. Diğer taraftan, Kelenderis'teki tonozlu mezarların yukarıda sözünü ettiğimiz merkezlerdeki mezarlar kadar kompleks bir plana ve dış görünüşe sahip olmamasını, bu dönemde Kelenderis'in bir liman kenti olarak öneminin belirtmiş olduğumuz kentlerin seviyesinin altında olmasına bağlamak olasıdır[164].

[163] Zoroğlu 1994, 41.

[164] Zoroğlu 1994b, 446-448.

5. 3. Elaiussa Sebaste

5.3.1. Tarihi Coğrafyası

Anadolu ile Suriye arasındaki en önemli bağlantı olan Kilikya kapısının yakınında olan konumu ile farklı kültürlerin kesiştiği bir bölgededir[165]. Elaiussa ismi ilk olarak M.Ö. erken 1 yy'da kendi otonom sikkelerini basması ile ortaya çıkmaktadır[166]. Bu tarihe kadar kentin isminden bahsedilmemiş olması Olba gibi oldukça nüfuzlu bir kentin gölgesi altında kalmasına bağlanabilir[167]. Kentte Geç Helenistik döneme kadar Rahip prensler hanedanı hüküm sürmektedir.

M.Ö. 67 yılında Pompeius'un bölgeye hakim olan korsanlara son vermesi ile kent Roma hakimiyetine geçmiştir. M.Ö. 20 yılında İmparator Augustus kenti Kapodokya kralı Archelaos'a hediye etmiştir[168]. Archelaos kenti, kendisine hediye eden hamisinin adına Sebaste şehrini kurmuştur[169]. Archelaos bu iki kenti muntazam bir şekilde imarını tamamladı, öyle ki Strabon daha önce çok önemli bir şehirden bahsediyordu[170] Archealaos'un ölümünden sonra babası ile aynı adı taşıyan oğlu başa geçmiştir. Bundan sonra Antiochos IV, Kommagene'li Epiphanes ve sonra olarak da onun eşi Alexandera ile birlikte kızı Iotape tarafından yönetilmiş olmalıdır[171].

Vespasian döneminde, mübadeleli olarak sürdürülen vekil prenslik yönetimi sona erdirildi. Flaviuslar ile birlikte Kilikya için özellikle Traian, Hadrian ve Antoninler döneminde zirveye ulaşan oldukça görkemli bir gelişme görülmektedir[172]. Bu dönemi kaptan Beaufort'un[173] da dikkatini çeken nekropollerin inşa periyodu olarak düşünmek mümkündür. Tüm Roma imparatorluğu döneminde M.S. 2. Yüzyılın sonunda ortaya çıkan iktidar kavgaları bu bölgeyi de oldukça etkilemiştir. Septimius Severus ile Pescenninus Neger arasındaki son savaş M.S. 194 yılında Issos'da yapılmıştır. Elaiussa'nında bu karışıklıktan etkilendiği

[165] Machatschek 1967, 13.
[166] Magie 1950, 199.
[167] Machatschek 1967, 13.
[168] Machatschek 1967, 14.
[169] Magie 1950, 475.
[170] Strabon XIV 671.
[171] Machatschek 1967, 14.
[172] Machatschek 1967, 14.
[173] Beaufort 2003, 249.

sikkeler üzerindeki Clodius Albinus ve diğer rakibi Septimius Severus portrelerinden anlaşılmaktadır[174].

Sasaniler'in yeni Part imparatorluğunun kurmasının ardından M.S. 260 yılında, Suriye, Kilikya ve Anadolu'nun büyük bir bölümünün yönetimi Kral Sapor tarafından ele geçirildi[175].

M.S. 3 ve 4 yy'da 'da oldukça hızlı bir gelişme görülmektedir. 5 yüzyıl ortasında piskoposluk merkezi olur. M.S. 540 yılında Persler'in tekrar Kilikya'ya girmesi 7. Yüzyıla kadar savaşların devam etmesine sebep olur. 637 yılında son savaşı Persler kazanır. 10 yıl sonra da bu bölgede Arapların saldırısına maruz kalır[176].

5.3.2.Mezar Yapıları

Kentteki yer üstüne duvar örgü tekniği ile inşa edilmiş mezar yapıları kentin nekropolünde bulunan mezarlar içinde en büyük gurubu oluşturmaktadır (resim 20). Bu mezarlar genel olarak blok taş, kesme taş ve yerel taşlardan inşa edilmiştir. Machatschek tarafından belli özellikler göz önüne alınarak mezar 2 gurup altında toplanmıştır[177].

1- Beşik tonozlu mezarlar ve mezar evler
    1.1. Lahit ile Aynı Ebatta Olan Mezarlar
    1.2. Mezar odaları
    1.3. Mezar evler
        1.3.1. Kemer çatılı mezar evler
        1.3.2. Kübik mezar evler
        1.3.3. Üçgen çatılı mezar evler
        1.3.4. Aedicula-benzeri mezar evler
2- Tapınak Tipli(Planlı) Mezarlar
    2.1. Basit Tapınak Tipli Mezarlar
    2.2. Kemerli nişli Tapınak Tipli Mezarlar
    2.3. Sütunlu portikolu mezar yapıları

[174] Machatschek 1967, 15.
[175] Machatschek 1967, 15.
[176] Machatschek 1967, 16.
[177] Machatschek 1967, 63.

5.3.2.1 Beşik Tonozlu Mezarlar ve Mezar evler

Beşik tonozlu mezarlar ve mezar evler tüm nekropol alanı göz önüne alındığında yer üstüne inşa edilen mezarlardan en büyük gurubu oluşturmaktadır. Kırma taş veya harç duvar işçiliğinden oluşan beşik tonozlu mezar odaları ve mezar evler, mezar yapılar arasında sadece sayıca en fazla gurubu oluşturmakla kalmaz, bilakis bütün mezarların en büyük çeşitliliğini gösterirler. Tipolojileri en basit lahitleri içine alan, tapınak tipli mezarların dış görünüşünden çok cüzi şekilde ayrılan çatılı, büyük, kaplama taşlı mezar evlere kadar en büyük çeşitliliği arz ederler. Mezar yapılarının bu en büyük gurubu münferit tarzlarının farklılığına rağmen prensipte aynı görüş noktalarına göre inşa edilmişlerdir: Bütün mezar odaları beşik tonozludur, hem duvarlar hem de tonozlar kırma taş veya harç duvar işçiliğiyle – opus caementicium-yapılmıştır[178].

5.3.2.1.1. Yapı Tekniği

Moloz Taşlı Duvarlar ve Harç Duvar İşçiliği

Hiç kuşkusuz bu duvar tekniğinin geniş alana yayılması ve uzun kullanım süresi, öncelikle kendi basit ve hızlı imalatına ve böyle olunca da daha ucuz yapı masraflarına atfedilebilir. Uzun süreli kullanımına ve hem basit hem de önemli mezar yapılarında çok yönlü tatbikine uygun olarak duvar yapısının kalitesi çok farklıdır. Düzensiz şekilde büyük ve küçük taşlardan çok az yapı harcıyla inşa edilen ve buna uygun olarak da sayısız boşluklara ve çok az dayanıklılığa sahip en ilkel moloz taş duvar yapısı yanında, küçük takriben yumruk büyüklüğündeki yoğun harç kütlesi içine gömülmüş taşlardan, kısmen de kaplama taşı ile yapılmış harç yapılı duvar yapıları-opus caementicum- vardır. Harç ise kireç, deniz kumu, küçük kireç taşları parçaları ve çok ince parçalanmış seramik oluşturulur[179]. Suriye ve adalarda Roma öncesi harç işçiliği için özellikle tipik olan, roma opus caementicum'un karakteristik elementi volkanik kumdan(Pozzolana) ve alçı kullanımının kentte kullanılmadığı görülmektedir[180].

Antik kentin karakteristik duvar kaplama tarzı düzensiz kırma taş duvar yapısı(opus incertum) ile düzenli yontma taş duvar işçiliği (opus quadratum) arasında bir birliktelik görülmektedir. Bu iki tekniğin genel olarak opus vittatum'un bir şekli olduğunu söylemek olasıdır. Duvarların iç ve dış cephesinin yapımı birbirinden farklıdır. Mezar anıtlarının içinden tespit edildiği kadarıyla moloz taş duvar yapısına sahip mezar odalarının iç yüzeyi nadiren

[178] Machatschek 1967, 67.
[179] Machatschek 1967,69.
[180] Vitrivius II, 6.

düzgün blok taşlar ile kaplanmıştır. Asıl duvar kaplaması(opus quadratum) genelde mezar evlerin ana cephesinde görülmektedir diğer üç cephe ise opus vittatum ile kaplanmıştır[181].

Duvar Sıvaları

Kaplama yapılmayan moloz taş duvarlarda, kaba ve düzgün olmayan bölümleri harç ile tesviye edilmektedir[182]. Bu tesviye genel olarak bir derz yapma şeklinde uygulanmıştır. Mezarların dış cephelerinde uygulanan sıvaların yapımında ise harç kurumadan boşluklara pişmiş toprak parçalar yerleştirilmektedir, bu uygulamada yağmura karşı bir direnç kabiliyeti ve aynı zamanda da çatı yüzeylerindeki su geçirmez döşemeyle birlikte tam bir bütünlük arz ettiği görülmektedir[183]. Ancak mezar odaları içinde uygulanan sıva örneklerinde, Anemurium mezar yapılarında olduğu gibi süsleme görülmemektedir.

Temel

Nekropol alanının geneli göz önüne alındığında mezar yapıları doğal kaya zeminde yada kaya zeminin üzerinde çok ince bir toprak tabaka olan bölümlerinde inşa edilmiştir. Yapıların asıl duvarları doğrudan kaya üzerine oturtulduğu görülmektedir. Mezar odalarının zemini ise kaya bloğu işlenerek oluşturulmaktaydı[184]. Büyük mezar yapılarında (öncelikle kaplama taş kullanılan) genel olarak alçak, kaba harç malzemeden yapılan, takriben 0,30 m yüksekliğinde bir podyum yapılıp oluşturulan bu podyumun dış cephesi düzgün blok taşlar ile kaplandığı görülmektedir[185]. Podyumun üzerine ise kenarlardan ortalama olarak 0,05-0,10 m kadar içe mezar yapısının duvarları inşa edilmiştir (plan 10-11).

Tonoz

Nekropol alanında iki istisna dışında kırma taş duvar işçiliği veya harçlı duvar işçiliği kapsamında yapılan mezar odaların ve mezar evlerin hepsi basit, yarım daire şeklinde tonoz ile örtülmüştür. Bu tonozların yapımında yapıları oluşturan ince moloz taşlar kullanıldığı sabittir. Hali hazırda ayakta kalan kalıntılardan beşik tonozların kesitlerini görmek mümkün olduğundan, bu durum bize tonozun nasıl inşa edildiğini göstermektedir. Bu tonozlar özellikle hazırlanan kemer şeklinde bir ahşap kalıp üzerine inşa edilmektedir. Bu inşa sırasında öncelikle kalıbın üzerine 2-3 cm lik kaba bir harç tabakası bu harcın üzerine taşlar dikey

[181] Machatschek 1967, 68.
[182] Machatschek 1967, 68.
[183] Machatschek 1967, 68
[184] Machatschek 1967, 70.
[185] Vitrivius VIII, 7.

yerleştiriliyor yerleştirilen taşların üzerine de yine ikinci bir harç tabakası ile kapatılmaktadır[186].

Çatı şekline uygun tarzda tonoz konstrüksiyonu ya kapatıcı bir harç tabakasıyla hazırlanmış olmalıydı ya da mezar eve arzu edilen formu (kübik veya semerdam çatı şekli gibi) veren kırma taş duvar işçiliği aynı şekilde harçlı duvar işçiliği kapsamında başka bir duvarla kapatma tekniğini ihtiva ediyordu. Her durumda konstrüksiyon ile duvarla kapatma arasındaki ayırımı görmek mümkündür[187].

Çatı

Mezarların tavanın tonoz şeklinde olması dolaylı olarak bu tonozun üstüne uygulanan semerdam ve düz çatılar için duvarla kapatma üstüne, seviyesizliği tesviyelemek için 2-3 cm kalınlığında kalın bir harç katmanı uygulanmıştır. Bu kalın katmanın üstüne asıl çatı inşa edilmiştir. Çatılar birbirinden farklı şekillerde olsalar da uygulama şekli yukarıda belirttiğimiz şekilde uygulandığı kesindir[188]. Çatılarda özellikle küçük pişmiş toprak parçaları, kiremit tozu, küçük taş kırıntılarıyla birlikte hazırlanan kireç harç kullanılmıştır. Bu harcı bir çeşit Opus Signinum[189] olarak adlandırmakta mümkündür. Bu bağlamda özellikle Roma su kanallarının içinin sıvanmasında kullanılan bu su geçirmez harç tipi, yapıları su ve nemden korumaktadır[190].

Zemin

Machatschek mezar odalarında ve mezar evlerde yaptığı çalışmalarda çok az sayıda eski zeminin görülebildiği söylemektedir. Mezar evlerin zamanla ev olarak kullanılmasından ötürü zeminleri oldukça fazla zarar görmüştür.

Duvarları doğrudan kaya üzerine inşa edilen daha küçük mezar odalarında ve mezar evlerde doğal zemin sadece düzlenirken, yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi podyumlar üzerine inşa edilen daha büyük mezar evler en üst zemin tabakası olarak, çatılarda olduğu gibi kireç taşı parçacıklarıyla ve kırılmış pişmiş toprak malzemeyle karıştırılarak oluşturulan harçla yapılan bir zemine sahiptir. Bu zeminlerin büyük bir bölümü tahrip olsa dahi bu tipte zemin kalıntıları nadir de olsa mezarlarda görülebilmektedir. Bu harç zeminlerin dışında çok

[186] Machatschek 1967, 70.
[187] Machatschek 1967, 70-71.
[188] Machatschek 1967, 71.
[189] Ayrıntılı tanım için bkz. Vitrivius, VII, 1.
[190] Machatschek 1967, 71

nadir karşımıza çıksa dahi mozaik zemin mezarlarda kullanılmıştır. Bu örnekler özellikle N 4 olarak adlandırılan nekropolde 10x10 cm ebatlarında gri kenar çizgili beyaz renkli mozaik kalıntıları tespit edilmiştir. Ayrıca N 6 nekropolündeki bir mezarda kare şeklinde mozaik plaka izleri de oldukça belirgin bir şekilde görülmektedir[191].

5.3.2.1.1. Lahit Ebadındaki Beşik Tonozlu Mezarlar

Nekropol alanının en basit ve en ilkel mezar yapıları olan bu mezar tipi Chamosorien'ler gibi, fakir halka ait olmalıdır. Bu mezarlar dikdörtgen planlı, kırma taş duvar işçiliği ile inşa edilmiştir. Duvarları ortalama olarak 0,40 m yükseklikte olan ve bu yükseklikten itibaren 0,20 m kalınlığındaki tonoz başlar. Bu tonoz 0,55-0,90 m arasında yükseklere sahiptir. Mezarların iç ebatları ise 2 ila3 m arasında değişen uzunlukta ve 0,55 ile 0,65 m arasında değişen genişliğe sahiptir. Bu yapılar özellikle bir lahit gibi inşa edilmiştir. Bazı örneklerde mezar zeminin kaya içine doğru derinleştirildiği görülmüştür[192](plan 12).

Mezarların dış görünüşü ise iç mekanın konstrüksiyonu vasıtasıyla belirlenen şekline uygundur. Taşıyıcı duvarların üzerine yerleştirilen tonoz, taşıyıcı duvarların 0,15 ile 0,20 m içine yerleştirildiği görülmektedir. Genel olarak taşıyıcı duvarlar tonoz duvarından daha sağlam ve kalın inşa edilmiştir. Bu tipi inşasında kırma taş işçiliği yüzeysel uygulanmış, bu yüzden de eşit olmayan duvar kalınlıkları ortaya çıkmıştır. Bu tipe ait mezarlarda herhangi bir duvar kaplaması görülmemektedir. Mezarların özensiz yapılması ve duvarların çok sağlam yapılmaması nedeniyle mezarların günümüze ulaşamadığı düşüncesi hakimdir. Olasılıkla antik çağda bu mezarın oldukça fazla olması gerekirdi. Ne yazık ki günümüze sadece 5 tanesi sağlam durumda ulaşabilmiştir[193].

Duvarla çevrilen bu mezarlarda kapı ve pencere görülmemektedir. Dolayısıyla ölünün nasıl yerleştirildiği konusu sorunlu bir konudur. Machatschek yapının bir tarafı dışında tamamının yapıldığı daha sonra ölünün yerleştirilerek tonozun geriye kalan kısmının kapatıldığını vurgulamaktadır[194].

[191] Machatschek 1967, 71.
[192] Machatschek 1967, 71
[193] Machatschek 1967, 72.
[194] Machatschek 1967, 72

5.3.2.1.2. Beşik tonozlu Mezar odaları

Bu gurup mezar yerinin büyütülmesi ve dar yüzlerden birine kapı yerleştirilmesi ile lahit ebadındaki beşik tonozlu mezarlardan ayrılır. Bu gurup (plan 13) beşik çatıya sahip mezar evlerin ön basamağı olarak düşünülebilir ancak bu tipin ayakta durmaya imkan tanımayan tavan yüksekliği ile beşik çatılı mezar evlerden ayrılır. Bu tipte mezarlardan sadece 6 tane bulunmaktadır. Bu mezarlar lahit ebadındaki beşik tonozlu mezarlar ile aynı prensipte yapılmıştır. Ancak bu tip daha çok kareye yakın planlıdır. İç ölçüleri 2,20-3 x1,35-2,40 m ebatları arasında değişmektedir. Bu mezarlarda tonoz yüksekliği ise 1,30 ile 1,60 m arasında değişmektedir. Mezar odalarının kapıları dar cephelere yerleştirilmiştir. Kapı söveleri ve lento düzgün blok taşlar ile yapılmıştır. Hali hazırda kapılara nasıl bir malzemeden yapıldığına dair bir kalıntı tespit edilmemiştir ancak kapıların olasılıkla ahşaptan yapılmış olma ihtimali yüksektir. Çünkü kapı sövelerinde kapıyı bağlamak için kullanılan oyuklar ve sürgü delikleri görülmektedir[195].

Mezar odaları 4 bireye kadar gömü yapılabilmesine uygundur. Bu mezarlarda cesetler için özel bir yer yapılmamış olup, cesetler düz kaya zemin üstüne yerleştirilmiştir, yalnız bir örnekte odanın ortasında kaya zemin içine açılmış bir çukur görülmektedir. Çukurun mezar ebadına yakın olması, bu alanın cesedi yerleştirmek için oluşturulan özel bir bölüm olabileceğini bize düşündürmektedir[196].

5.3.2.1.3. Beşik Tonozlu Mezar Evler

Bu mezarların planları ve büyüklükleri yönü ile basit bir ev kavramına uyan ve iç mekanları gerçekten ölen kişinin oturduğu bir konut tasavvuruna uygun görünen mezarlardır. Bu suretle bu mezar gurubu Mezar evler olarak adlandırılmıştır. Ölen kişinin ikamet yeri izlenimi, tapınak tipli mezarların iç odalarında mezar evlerdeki ile aynı özelliklere sahiptir. İç özellikleri açısından birbirine benzeyen bu iki tipin ayrımı sadece dış yapı göz önüne alınarak yapılmıştır.

Bütün mezar evlerin prensipsel yapısı, hangi tipe aitlerse hep aynı ve tek düzedir. Münferit gurupların çeşitliği sadece dış yapıda kendini gösterir ve bu bariz olmasına rağmen, farklılık sadece çatının oluşturulmasında öne çıkmaktadır. Bu ayrım Beşik tonozlu çatı, düz veya Semardamlı çatı olmak üzere ayrı başlıklar altında değerlendirmemize sebep olmuştur. Münferit guruplar içerisinde duvar kaplamalarının farklı tarzı ve sitili, tek başına mimari

[195] Machatschek 1967, 73.
[196] Machatschek 1967, 73.

elemanların ve süsleme şekillerinin kullanılmasıyla ve diğer detaylar göz önüne alınarak ayrılmıştır. Bu gurupların tanımlanmasında tekrarlamadan kaçınmak amacıyla, mezar evlerin ilkesel olarak benzer özellikte olan, kapıların, pencerelerin ve defin yerlerinin bu bölümde anlatılacaktır[197].

Kapılar ve pencereler

Bütün mezar evlerde ön cephelerin birinde küçük bir kapı ve bunun üzerinde hemen cephe kemerinin altında istisnasız olarak küçük, yüksek dikdörtgen bir pencere bulunur[198].

Oldukça küçük yapılan pencerelerin aydınlatma genişliği 55-65 cm ve yüksekliği-oda yüksekliği ile ters ilişkili olarak- sadece 90-110 cm gelmektedir. Kapı çerçevesi her zaman bütün duvar mukavemetini taşıyan dört adet kare bloktan oluşmuştur. Eşik genellikle kaide yüksekliğiyle birlikte devam ederek takriben 3-5 cm öne çıkmıştır[199].

Kapılar (plan 14) tek kanatlı olup içe açılır şekilde yapılmıştır, yukarıda ve aşağıda yarı yüksek şekilde takoz bağlarına karşılıklı asılmış, bir sürgü vasıtasıyla kapatılmıştır. Dışarıdan bakılınca takoz bağları genelde kapının sağ tarafında görülmektedir. Kapıyı bağlamak için dört köşe delikler üst eşik içinde ve eşikte aynı şekilde kare sürgü deliği, taş içine 5cm derinlikte açılmıştır; maalesef bağlardan ve de kapı kanatlarına ait hiçbir kalıntı günümüze ulaşmamıştır. Muhtemelen kapı kanatları ahşaptan imal edilmişti, çünkü sadece 5 cm sürgü deliği Suriye'de olduğu gibi taş kapıların kullanımının muhtemel olmadığını göstermektedir[200].

Gömü Alanları

Genel olarak mezar odalarında genellikle üç adet *kline* bulunur. Bunlardan iki tanesi yan duvarlarda üçüncüsü ise arka sırt duvarına yerleştirilmiştir. Ancak birkaç küçük mezar evde sadece arka duvarda tek bir tane gömü yeri bulunan örneklerde mevcuttur. Gömü alanları tiplerine göre iki guruba ayrılmaktadır:

a) Konsollar tarafından taşınan tekne şeklindeki taş klineler

b) Arkosoller

[197] Machatschek 1967, 74.
[198] Machatschek 1967, 75
[199] Machatschek 1967, 75
[200] Machatschek 1967, 76

a) Konsollar Tarafından Taşınan Tekne Şeklindeki Klineler (plan 15; resim 21)

Bu tip özellikle nekropol alanında yaygın şekilde karşımıza çıkmaktadır. Gömüt alanını oluşturan bu taştan yapılmış olan klineler 1,10 m uzunluğunda ve 0,45 m kalınlığa sahiptir[201]. Ölçülerini vermiş olduğumuz bu klineler ölünün yerleştirilmesi amacına yönelik olarak kenarlarda 0,20 m lik aralıktan sonra 0,20 ile 0,30 m derinlikte içleri oyularak tekne şeklinde getiriliyordu[202]. Bir nevi tekne şekline getirilen klineler konsollar tarafından taşınmaktadır ancak bu konsolların dışında klinelerin 0,20 ile 0,30 m lik bölümleri mezar odasının duvarının içine de yerleştiriliyordu. Bu da levhaların oldukça sağlam bir şekilde taşınmasını sağlamaktaydı. Bu levhalar U şeklinde mezar odasına yerleştirilmiştir(plan 16). Ancak karşımıza çok nadir çıksa da kapının üzerinde iç mekanda(plan 17) bir kline olan örneklerde vardır[203].

Tekne şeklindeki klinelerin ön yüzlerinin tanzimi oldukça farklıdır. Birkaç örnekte bunlar kaba bir şekilde yontulmuştur. Çoğu örnekte ise klinelerin ön yüzü fascialandırılmıştır. Bu fascialı şekil özellikle tapınak tipli mezarların ön cephelerindeki arşitrav bloklarındaki fascialar ile oldukça benzer tiptedir[204].

Klineleri taşıyan konsollar yan uzun duvarlarda 2 şer adet ve arka duvarda 1 adet olmak üzere 5 tanedir. Hali hazırda mezar odasında ise 0,30 ile 0,40 m lik bölümleri görülebilen bu konsollar mezar duvarının içinde duvar kalınlığı oranında duvarın içinde devam etmektedir. Bu konsolların cepheleri ise basit bir şekilde profillendirilmiştir(plan 15). Sadece iki mezarda profillendirilmemiş düz kare bloklar görülmektedir[205].

Machatschek tarafından N 6 olarak adlandırılan nekropol alanında K 29 (plan 11) nolu mezarda, asıl mezar odasının arka tarafına ek yapılarak oluşturulan ve özel bir gömü alanı oluşturulmayan, zemin yüksekliği oldukça alçakta duran bir bölüm tespit edilmiştir. Bu alanın girişi yan taraftan verilmiştir.[206]. Machatschek bu mekanı olasılıkla hizmetçiler için hazırlanan bir mezar odası olarak yorumlamıştır.

[201] Machatschek 1967, 76
[202] Machatschek 1967, 77
[203] Machatschek 1967, 77
[204] Machatschek 1967, 77
[205] Machatschek 1967, 77
[206] Machatschek , 77.

b) Arkosoller

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz tekne şeklindeki klinelerin dışında nekropol alanında çok nadir de olsa diğer bir tip gömüt alanı ise arkosoller (plan 18; resim 22) ile oluşturulmuştur. Arkosol bulunduran mezarlarda, mezar odalarında üç arkosol bulunmakta olup bu arkosoller az önce değinmiş olduğumuz tekne şeklinde klineler gibi mezar odasının üç duvarına yerleştirilmiştir. Arkosoller özellikle tonoz çatılı mezar evlerde karşımıza çıkmaktadır[207].

Arkosoller tamamen kırma taş (opus caementicium)ile inşa edildiği görülmektedir. Arkosollerin dış duvarla bağlantıları görülmemekte, bu da bize mezar odasının alt bölümünün inşasının tamamlanmasının ardından arkosollerin yapıldığını düşündürmektedir. Arkosollerin ölçüleri ortalama olarak 0,80-1 m genişlik ile 1,30-1,80 m yüksekliğe sahiptirler[208].

Mezar Evlerin Oryantasyonu

Kentin nekropol alanında mezar evler düzensiz olarak arka arkaya ve yan yana veya birbirine bitişik yada birbirleri ile arasında oldukça aralıklı yapıldığı gözlenmiştir.

Hali hazırda iki veya üç mezar evin birbirine bitişik şekilde yapıldığı örnekler görülebilmektedir (plan 19). Bu bitişik mezarlarda dış kaplamanın ek yersiz mezarlarda devam ettiği örneklerde bunların olasılıkla aynı dönemde inşa edildiği düşünülebilir; ancak bu mezarların ilk aşamada iki komşu mezar arasına üçüncüsünün ilavesi ile oluşturulduğu düşüncesi de ihtimal dahilindedir. Bu durumda bitişik halde inşa edilen mezarların gerçekten birbirine ait oldukları ve büyük bir ailenin gömü alanı olduğu belli değildir[209].

Mezarların birbirine bitişik ve ya birbirinden uzak inşa edilmiş olması bu mezarların inşasında belirli bir kuralın olmadığını bize düşündürmektedir[210]. Benzer örnekleri Anemurium tonozlu mezarlarında oldukça fazla görülmektedir. Rosenbaum bu tip mezarları Tip 3 olarak adlandırılan gurubun içine dahil etmiştir.

Avlular

Hali hazırda avlu duvarlarına ait kalıntı ele geçmemesine rağmen, yine de mezarları çevreleyen duvar yıkıntılarına ait moloz yığınlarından yola çıkarak, mezar yapılarına bir avlu

[207] Machatschek 1967, 78
[208] Machatschek 1967, 78
[209] Machatschek 1967, 79
[210] Machatschek 1967, 79

yapıldığı düşünülebilir. Olabileceğini düşündüğümüz bu avluların ebatları çok farklıdır. Genellikle avlular küçük ve giriş yönünün ön tarafında, yapıyı bir veya her iki taraftan kuşatır vaziyette bulunuyorlardı. Formları standart değildir. Normal durumlarda avluların çevrelemesi 2,50 m, ekstrem durumlarda 4 m kadar çıkıyordu ve bunlar 0,40-45 m kalınlığında bir duvara sahipti. Bu duvarlar 45°'ye kadar eğimli eğri yüzeyli üçgen çatı şeklinde bir üst yapıya sahiptirler. En üst tabakayı takriben 0,02 m kalınlıktaki opus signinumdan düz bir döşeme oluşturuluyordu. Avlulara giriş ise 1 ila 1,40 m genişliğindeki ve takriben 2 m yüksekliğindeki kapılardan sağlanıyordu. Mezar evlerin kapı özellikleri ile aynı özelliğe sahip olan bu kapılar iki kanatlı ve dik bir sürgüyle kilitleniyordu[211].

Avluların içinde nadiren lahitler Chamoserien'ler veya duvarla çevrilmiş mezarlar vardı, ayrıca bu mekanlarda yuvarlak silindirik gövdeli sunaklarda bulunabilmekteydi. Genellikle az harçlı kötü inşa tarzı neticesinde bugün avlu duvarlarının bir bölümü kalıntısız şekilde tahrip olmuş haldeler, öyle ki bunlar nekropolün genel manzarası içinde artık görülmemektedir[212].

5.3.2.1.3.1. Tonoz Çatılı Mezar Evler

Tonoz çatılı mezar evlerin (plan 18; resim 22) inşa şekli göz önüne alındığında beşik tonozlu mezarlara ve mezar odalarına bu gurup dahil edilebilir. Bu tipin daha büyük ebatlı olması ve mezar evlerin daha önce açıklamış olduğumuz ortak özellikleriyle beşik tonozlu mezarlar ve mezar odalarından ayrılmaktadır. Bina gövdesi basık, kenarlardan biraz geriye taşmış şekilde duran yarım silindir şeklinde bir çatıdan oluşmaktadır. Yan duvarlarda zeminden ortalama olarak 1,70 m yükseklikten itibaren tonoz kemeri başlar. Yan duvarlar çatıyı oluşturan kemerin dönüş yaptığı alanda tonoz üstüne bindirilir. Bu alanda duvarla tonoz arasındaki geçiş oldukça yumuşak verilmiştir[213].

Tonoz çatılı mezar evlerin sayısı nispeten azdır. Kentin N 6 nekropolünde bu tipte 10 adet mezar bulunmaktadır. Kübik mezarlar evler ile güçlü bir şekilde karışmış olması bu iki tipin zamansal ayrımını imkansız hale getirmekte olsa da tonoz şekilli çatının ve arkosoller yönünden zamansal bir ayrım bulunmaktadır. Kırma taş ve birleştirici olarak harç kullanılan, duvar yapısının dış kaplamasında opus vittatum uygulandığı görülmüştür. Bu mezar örneklerinin hiç birinde opus quadratum şeklinde bir kaplamalı örnek yoktur[214].

[211] Machatschek 1967, 79
[212] Machatschek 1967, 80
[213] Machatschek 1967, 80
[214] Machatschek 1967, 81

5.3.2.1.3.2. Kübik mezar Evler

Dört duvarı ve tonoz beşiğinin yüksekliği yoluyla belirlenen küp biçimli (plan 20; resim 23-24) mezarlar 'nın mezar evleri için karakteristik olan tarzdır. Tonoz çatılı mezar evlerin ileri gelişimi olarak kübik mezarlarda duvarlar tonozun üstüne kadar yükseltilmiş duvar ile tonoz arasında kalan alan doldurulup dış cephe kırma taş işçiliği ile kaplanmıştır. Üst zemine yani çatıya 0,02 ile 0,03 m kalınlığında harç ile kaplanmıştır[215].

Kentin nekropol alanlarında tonoz çatılı mezar evler gibi bu tipe ait çok sayıda örnek mevcuttur. Bu örneklerin büyük bir bölümü opus vittatum şeklinde yapılan dış kaplamaya sahiptir, çok az sayıdaki örnekte ise opus quadratum şeklinde yapılmış dış cephe kaplamasını görmek mümkündür. Kaplama tarzı, mimari unsurlar ve bununla beraber dış cephe arasında belirli bir uyum görülürken, bu uyum mezarların içlerinin şekillendirilmesinde görülmemektedir. Mezar odasının en gösterişli yapılan örneklerinde bile klinelerin ve bu klineleri taşıyan konsolların ön yüzlerindeki profillendirmeler dışında süsleme görmek hemen hemen imkansızdır. Ayrıca basit şekilde yapılan mezarlar da bile bahsetmiş olduğumuz profillendirmeleri de görmek mümkündür[216].

Bu mezarların özellikle dikdörtgen taş kaplamalı ve daha büyük plana sahip örneklerini N 4 nekropolünde ve N 6 nekropolünün güney bölümünde bulunurken, N 6 nekropolünün kuzeyinde ise basit opus vittatum kaplamaya sahip örnekleri tespit edilmiştir[217].

5.3.2.1.3.3. Üçgen Çatılı Mezar Evler

Üçgen çatılı mezarlar kübik mezar evlerden sadece üzerine inşa edilen üçgen çatı ile ayrılmaktadır. Bu mezarları sivri çatılı ve sivri çatısı olmayan mezar evler olmak üzere iki başlık altında değerlendirmek mümkündür. En çok kullanılan tarz yine opus vittatum ve opus quadratum tarzında kaplanmış alınlıksız mezar evlerdir. Üçgen çatının genelde çok az eğimi, çatı çizgisine kadar yukarıya doğru giden kaplama taşlarının en üst tabakası ile ilgilidir. Bunun en üst kenarı, çatı çizgisini takip ederek, eğri şekilde yapılmıştır. Bu tipte yapılmış olan mezar evleri N 6'nın iç kısmında görülebilmektedir[218]. Üçgen çatılı mezar evler nadiren yontma taş kaplama ile karşımıza çıkmaktadır. Bu tipte toplam 5 mezar ev N 6 ve N 7 nekropollerinde Kanytelleise giden yol kıyısında bulunmaktadır. Çatı alınlığı tek tek taş

[215] Machatschek 1967, 81
[216] Machatschek 1967, 82
[217] Machatschek 1967, 82
[218] Machatschek 1967, 82

bloklardan oluşturulan bu üçgen alınlıklı örneklerden sadece bir tanesi sağlam olarak günümüze ulaşmıştır [219](plan 21; resim 25).

5.3.2.1.3.4. Aedicula-Benzeri Mezar Evler

Bu başlık altında değerlendirdiğimiz mezar yapıları opus vittatumlu veya opus quadratum kaplamalı harç duvar işçiliği ile yapılmış basit kare planlı (plan 22; resim 26) yapılardır. Bu mezarlarda ön duvar yoktur ve beşik tonozlu iç mekan niş şeklinde açık kalmıştır. Nişin ortasında lahit, özel bir alt taşıyıcı oluşturulmaksızın yerleştirilmiştir ki bu durum yani lahitin nişlerde ve mezar odasında bulunması uygulaması kentte diğer mezarlarda görülmemektedir. Bu özelliği sebebiyle bu mezar tipi diğer mezarlardan ayrılmaktadır.

5.3.2.1.4. Mezarların Tarihi

Kırma taş duvar işçiliği kapsamında beşik tonozlu mezar yapılarının tasnifini yapmaya çalışmak oldukça karışık ve zordur. Dış yüzden görülebilen şekliyle kaplanmış yada kaplanmamış, iç mekanda beşik tonoza sahip olan bu mezarların prensipsel formu M.S. 2 yy da hem doğu da hem de Batı'da oldukça yaygındır[220]. Oldukça yaygın bir mezar tipi olması sebebiyle bu mezarların gelişim sırasının araştırılması, oldukça zordur.

Beşik tonozlu mezar yapıları ve özellikle mezar evler, lahitler ve kaya mezarlarından daha belirgin olarak, ölen kişiye ilerideki yaşamı için kendisinin o ana kadar olan var oluşuna uygun oturma yerleri yaratmak amacı gütmektedir[221]. Yaşayanların ev formlarına salt sembolik anlamda benzer bir uyum Anadolu'da en eski mezar evlerinde de tespit edilmiştir[222]. M.Ö. 6. yüzyıldan Roma imparatorluk dönemine kadar belirli bir sürekliliğin tespit edilebildiği Likya ve Karya'da mezar evler inşa edilmiştir. Roma imparatorluk dönemine kadar Roma'da kremasyon[223] gömü yaygın olması sebebiyle inhimasyon gömü için hazırlanan özel mekanlı mezarlar M.S. 1 yy da ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Roma imparatorluk döneminde yaygın olan bu mezar yapılarının gelişimi içindeki mevcut evreleri, hatta doğrudan doğruya bu mezarların kökenini Güney Batı Anadolu'da aramak yanlış olmayacaktır[224].

Kilikya bölgesinin mezar evlerini Anadolu kültürleri içerisinde yer alan ve çok eski bir geleneğe dayandırılan, lahitlerde ve kaya mezarlarda ve bu kültürler ile olan ilişkiler tespit

[219] Machatschek 1967, 83
[220] Machatschek 1967, 101
[221] Machatschek 1967, 02.
[222] Akurgal 1961, 127 vd.
[223] Cormack 2004, 109.
[224] Machatschek 1967, 102.

edilebildiği için en akıllıca yaklaşım olacaktır[225]. Olası ilişkiler ilgili belirli ip uçları yapı tekniği incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Kırma taş duvar işçiliği ilk olarak Roma öncesi dönemde hem Anadolu'da hem de Suriye'de ortaya çıkmıştır[226]. Temel olarak Roma'ya özgü, homojen ve harçlı duvar inşa tekniğinden yapılış şekli ile oldukça farklıdır[227].

Elaiussa'nın mezar örneklerinde kırma taş duvar işçiliğinin her iki çeşidi de görülebilmektedir. Bağımsız şekilde yerleştirilen taş duvar yapısı özellikle iyi inşa edilen mezar evlerde gerçek Roma tarzı opus caementicium ile benzer özelliktedir. Duvar tekniğinde Roma etkisini varlığını kanıtlayan N 4 nekropolünün üst tarafında tapınağın yakınındaki hamam yapısı ispatlamaktadır. Bu yapının opus caementiciumu Anadolu'da çok nadir görülebilen opus reticulatum[228] ile kaplanmıştır. Anadolu ve Roma mimari detay formları bu yapıda karşılıklı bir ilişki içerisindedir.

Duvarlarda görülen Roma etkisinin aksine beşik tonoz uygulamaları Roma kubbeleriyle uyum sağlamamaktadır. Tonozun en üstte kullanılmış olması ve Roma kubbe formlarının çeşitliliğinden vazgeçilmesi doğu etkisinin burada görüldüğünü göstermektedir. Her bir tonoz taşının yerleştirilme şekli, gerçek harç malzemenin kullanıldığı Roma kubbe tarzının kullanılmadığını kanıtlamaktadır[229].

Kentin mezar evlerinde harçlı duvar yapısının dört köşe düzeltilmiş taşlarla kaplanması Roma'nın her bölgesinde oldukça yaygındır. Ancak için tipik opus viattatum çok pahalı olan opus quadratumun basitleştirilmesi olarak kabul edilebilir. Oldukça iyi hazırlanan kare duvar yapısından, vasat olarak tanımlayabileceğimiz kırma taş işçiliği arasında değişen kalitelerde duvar yapı işçiliğinin çeşitliliği oldukça ilginçtir. Ayrıca mezar evlerin ön cephelerinde uygulanan kare taşlardan oluşturulan kaplama görülürken, yan duvarlarda opus vittatumun kullanılması maliyeti düşürmeye yönelik uygulanmış olmalıdır. Ancak Anadolu'nun diğer bölgeleri incelendiğinde duvar kaplamalarının oldukça iyi yapıldığını söylemek mümkündür[230].

Mezar odalarının ebatları ve formları kendine özgü bir form ortaya koymamaktadır. Bu bağlamda Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde hemen hemen mezar evler ile aynı plana sahip mezarları görmek mümkündür. Bunun dışında M.S. 2. ve 3. yüzyılda Roma'nın oldukça iyi

[225] Machatschek 1967, 102.
[226] Machatschek 1967, Dipnot 469.
[227] Machatschek 1967, 102.
[228] Keil-Wilhelm 1931, 222, taf.56.
[229] Machatschek 1967, 103.
[230]Machatschek 1967, 103.

korunmuş olan İsola Sacra Nekropolünde[231] ki mezarlar ile karşılaştırıldığında plan bakımından bir fark olmadığı görülmektedir[232].

Kentteki mezar evler kübik yapı gövdesine sahiptir. Bu kübik form olasılıkla mezarların, 'nın antik dönemde kullanılan ev formu olmalıdır. Bu tip plan, doğu kökenli olup, günümüzde de bu bölgede kullanılan köy evleri de bu formdadır[233].

Roma imparatorluk döneminde lahitler, arkosol nişli klineler veya arkosol nişleri sadece mezar evlerdeki gömü alanları İmparatorluğun doğusunda ve batısında alışılagelmiş bir formdur[234]. Buna karşın taş levhalardan oluşturulan klineler oldukça nadirdir ve bu form Anadolu'da sadece birkaç bölgeyle sınırlı kalmaktadır. Anadolu'nun güney batısında daha eski dönemlere ait olan mezar evlerde ve kaya mezarlarında tespit edilen taş klinelerin oldukça eski bir form olduğu açıktır. Bu tip örnekleri Hierapolis'in kuzeyinde de görülmektedir. Bu örneklerde Elaiussa'daki tapınak planlı mezarlarda da gördüğümüz gibi taş klineler duvarın içine yerleştirilip küçük duvar çıkıntıları ile taşınmaktadır. Ancak kentte tespit edilen konsollarca taşınan tekne şeklindeki kline örnekleri hiçbir nekropolde karşımıza çıkmamaktadır. Dolayısıyla bu uygulamanın yerel bir uygulama olduğunu söylemek mümkündür[235].

Nekropol alanlarında tespit edilen mezar evlerin hiç birinde tarihlemeye yarayacak bir yazıt tespit edilmemiştir. Bununla birlikte tarihlemeye imkan tanıyacak dekoratif özellikler de bulunmadığından bu gurup mezarların tarihi hakkında kesin bir yargıda bulunmak oldukça güçtür. Bu bağlamda mezarların dış cephe kaplamaları, kapı profilleri ve bunun gibi özelliklerden yola çıkarak bir tarihleme yapılabilir ancak bu da çok doğru bir sonuç vermekten uzaktır çünkü bu dikkate aldığımız örnekler çok daha eski mimari özelliklerin taklidi olabileceği ihtimali yüksektir. Bunların dışında ayrıca karşılaştırma yoluyla tarihleme yapmak mümkündür. Bu bağlamda içlerinde yazıt ele geçen, mimari özellikle ve küçük buluntulara göre tam bir tarihlemenin yapıldığı diğer bölgelere ait mezarlarla karşılaştırma yapılabilir. Ancak mezar evlerin ortaya çıkışı ve nispeten oldukça uzun bir dönem kullanılmış olması da tarihlemeyi güçleştirecektir[236].

[231] Machatschek 1967, Dipnot 477.
[232] Machatschek 1967, 103.
[233] Machatschek 1967, 103.
[234] Texier 1922, 3, tafel 197/198.
[235] Machatschek 1967, 104.
[236] Machatschek 1967, 104.

Mezar evlerin zamansal sıralanması için en kapsamlı örnekler, içlerinde kırma taş duvar işçiliği kapsamında inşa edilen mezarların toplandığı kentin N4 ve N6 nekropollerindeki mezar evlerdir[237]. Bu nekropol alanlarındaki mezar evler diğer mezarlar ile ayrıntılı olarak ele alındığında kırma taş duvar yapısı ve aynı şekilde harç duvar yapısı kapsamında incelenen mezar yapılarının tarihsel sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır[238].

Kırma taş duvar yapısı kapsamında incelediğimiz ilk mezar yapıları olasılıkla M.S. 2. yüzyılın ortalarında yapılmışlardır. Bu yapıların ilk örnekleri kübik formda ve nispeten orta boyutlardadır. Bu mezarların mezar odalarındaki klineler tekne şeklinde oluşturmuşlardır. Yine ikinci yüzyılda tonoz şekilli çatısı olan mezar evler yapılmıştır. Bu dönemde de mezar odalarında arkosol nişleri kullanılmış olduğu görülmektedir. Bu tip mezar evler 3. yüzyıl ortalarına kadar kullanılmaya devam etmiştir[239].

Sonuç olarak mezar evleri M.S. 2. Yüzyıl ile 3 yüzyılın ortaları arasındaki döneme tarihlemek mümkündür. Ayrıca mezar evlerin Hristiyanlık ile ilişkili herhangi bir özellik göstermediğinden ötürü; mezarların olasılıkla Hristiyanlık öncesi yapıldığını söylemek uygun olacaktır[240].

5.3.2.2. Tapınak Tipli-Planlı Mezarlar

Mezar evler ve tapınak tipli mezarlar birlikte incelenecek olursa, yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi sürekli bir tipolojik sıra oluşturmaktadırlar. Bu tiplerin ayrımını yapmak için teknik ve ilk bakışta görülemeyecek dış cephe özelliklerinin belirtilmesi gerekmektedir. Bu tip mezarlar genel olarak dikdörtgen planlı olup düzgün blok taşlarla yapılmışlardır[241].

Tapınak tipli mezarlar şüphesiz Kilikya sahilinin en önemli anıt mezarlarıdır. Elaiussa'da üç farklı tipte tapınak tipli mezar olmasına rağmen, aynı özellikleri gösteren ortak bir gurup söz konusudur. Bu mezarlar, üçgen çatılı mezar evler ile benzer özellikte olsa da, mezar evlerden oldukça farklıdır. Özellikle bu tip mezarların dış cepheleri kare duvar işçiliği ile yapılmış olup, ön cephede tapınaklarda görülen mimari stili göstermektedir. Podyumlu temeli, taşıyıcı elemanları ve bunun üstündeki arşitrav, alınlık, friz; tapınaklarla hemen hemen aynı özelliktedir[242].

[237]Machatschek 1967, 104.
[238] Machatschek 1967, 106.
[239]Machatschek 1967, 106.
[240]Machatschek 1967, 106.
[241] Machatschek 1967, 85
[242] Machatschek 1967, 85

Mezar odaları; arka ve yan duvarlarda görülen klineler, ön cephede yer alan küçük kapı ve beşik tonozlu mezar odasından oluşmaktadır. Mezar odasının tipolojik özelliği üçgen çatılı mezar evler ile benzeşmektedir[243].

Tapınak tipli mezarlarda dış yapı yüksek bir duvar kaplaması yoluyla cella yüksekliğini oldukça aşarak yapılmıştır ki, bu çatının altına uzanan cella'ya göre daha ziyade masraflı bir inşa tarzı olarak görülmelidir. Bu durumda mezar odasının örten tonozun üstüne moloz taşlarla dolgu yapılarak (plan 23), tonoz ile çatı arasında kalan bölüm oldukça ucuz bir yöntemle kapatılmıştır. Böylelikle bu boşluğun düzgün kesilmiş blok taşlar yerine moloz taşlarla kapatılması maliyeti oldukça düşürmüştür[244].

Dik ana alınlığın kareye yakın şekli mezar tapınaklarda görülmektedir. Yani yapı yüksekliği ile genişliğinin ölçüleri yaklaşık olarak birbirine yakındır.

Tapınak tipli mezarların önemi, nekropoller içindeki diğer mezar yapılarına göre inşa edildiği alanlarda kendini belli etmektedir. Bu mezarlar özellikle tek başına inşa edilmiş olup etrafında sadece birkaç lahit ve küçük anıt mezarlar dışında yapı görülmemektedir. Bu mezarlar özellikle yol kenarında tespit edilmiştir, bu durumda bize bu yapıların zengin arazi sahiplerine ait olduğu ve etrafındaki küçük yapılarında hizmetkarlara ait olabileceği ihtimalini düşündürmektedir[245].

Tapınak tipli mezarlarda diğer mezarlardan bir ayrım net olarak görülmektedir çünkü mezarlar nekropollerin hakim noktalarında ve diğer mezarlardan mesafeli olarak inşa edilmişlerdir. Mezarların oryantasyonu incelendiğinde, mezarların yönünün, denize ve açıklık alana dönük yapılmış oldukları ayrıca kapılı arka tarafın ise yamaçlara bakan yöne yerleştirildiklerini görmekteyiz[246].

Genel olarak bütün tapınak tipli mezarlarda yapı tekniği, mimari tipoloji ve birkaç detay oluşumu ortaktır. Bu bağlamda aşağıda bu konulara ayrıntılı olarak değinilecektir.

[243] Machatschek 1967, 85
[244] Machatschek 1967, 86
[245] Machatschek 1967, 86
[246] Machatschek 1967, 86

5.3.2.2.1. Yapı Tekniği

Kare Duvar Tekniği

Önemli mezar yapılarının düzgün kesilmiş düzgün bloklar ile yapıldığı gerçeği bu yapı tekniğinin pahalı olmasına dayandırılabilir. Bu tekniği Dağlık Kilikya'daki Helenistik yapılar ile karşılaştırılamamasına rağmen her bir taşın işlenmesindeki belirli özen ve duvar birleştirilmesi yönüyle bir karşılaştırma mümkündür. Vitrivius'a göre kare duvar yapısının bu tarzı "isodom" olarak ifade edilebilir[247]. Günümüzdeki görüşe göre bu "pseudoisodom" olarak da tanımlanmaktadır.

İnşada kullanılan blok taşlar farklı ebatlarda olup, nakledilme amaçlı açılan delikler yada kanallar görülmemektedir. Blok taşların birbirine bağlantısı ek yerine büyük özen gösterilerek gerçekleştirilmiş ki ek yerleri dikkatli bakılmadığı sürece görülememektedir. Ancak ek yerlerinin 1 cm kadar genişlikte aralı olduğu bölümlerde vardır. Bu bölümlerde ek yerlerini doldurmak amacıyla ince kireç harcın kullanıldığı düşünülmektedir[248].

Temel

Ele almış olduğumuz bütün tapınak tipli mezarlar, ince bir toprak tabakası ile doğal kaya zemine yerleştirilmiş olup bu nedenle de özel bir temel gerektirmeyen masif bir alt yapı üstüne inşa edilmişlerdir. Dış cephede alt yapı düz yada basamak şeklinde, kare taşlardan inşa edilmiştir. İçte ise dökme harç ile moloz taş kullanılmıştır[249].

Bütün mezarlarda Cella zemini kare taşlar ile oluşturulmuştur. Bu döşeme zemin bazen krepisin üst sonlanma yerinde uygulanmaktadır[250] (plan 23).

Beşik Tonoz Çatı

Tapınak tipli mezarlarda beşik tonoz kare duvar tekniği ile inşa edilmiştir. Kubbenin duvar kalınlığı 0,50 m civarında, yani taşıyıcı duvarların yarısından daha fazladır. Genel olarak baktığımızda yan duvarların tonozun başladığı yerden itibaren çatıya kadar olan bölümde duvar kalınlığı oldukça incedir. Bu durum çatının sima bölümüne kadar devam eder. Tonozun üst bölümü ise daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi küçük moloz taş ve kireç harcı ile doldurulur. Son olarak iki alınlık arasında kalan alan üçgen çatıya uygun hale

[247] Vitrivius II, 8, 5-6.
[248] Machatschek 1967, 87
[249] Machatschek 1967, 88
[250] Machatschek 1967, 88

getirilir, bunun üzerine daha önce özelliklerini belirtmiş olduğumuz opus signinum harcı kaplanırdı. Tonozun üst seviyesi ile iki alınlık arasında kalan alanın moloz taş ve kireç harç ile doldurulması(plan 23), kare blok taşlardan yapılan bir çatıya göre oldukça hafif olduğundan dolayı, çatı ağırlığını oldukça hafifletmektedir[251]. Aynı zamanda bu durum yapının inşa maliyetini de düşürmektedir[252].

Mimari Düzen

Tapınak tipli mezarların dış cephesi, yerel özelliklere sahip olan bir korint düzeninin ölçü oranları ve unsurları vasıtasıyla belirlenmiştir. Mimari unsurlar bütün mezarlarda prensipte hemen hemen farklı olmalarına rağmen, mevcut farklılıklar detaylar incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Büyük mezar yapılarında klasik kurallardan çok küçük sapmalar olduğu görülürken, daha küçük tapınaklarda oranların dikkate alınmadığı görülmektedir. Ancak bahsetmiş olduğumuz küçük mezarlardaki oranlar bozukluğu klasik kurallar göz önüne alındığında oransızlık mevcuttur. Yani bu mezarları tek bir mezar yapısı içinde değerlendirdiğimizde mimari elemanlar arasında bir orantısızlık görülmemektedir[253]. Büyük mezar yapıları oranlarının her ne kadar klasik oranlara göre yapılmış olsalar da bu mezarlarda bölgesel izler görülebilmektedir[254].

5.3.2.2.2. Basit Tapınak Tipli Mezarlar

Basit tapınak tipli mezarlar üçgen çatılı ve alınlıklı mezar formu olup, daha önce ayrıntılı olarak tanımlamış olduğumuz kare taş tekniği kapsamında inşa edilmiştir. Mezarların ön cephe şekillendirmesinde tapınak inşasına ait karakteristik bütün unsurları görmek mümkündür. Aynı zamanda Sütun Portikolu ve Kemerli Nişli tapınak tipli mezarların temel şeklini oluşturan bu mezarların en basit şeklini sadece iki örnekte görebilmekteyiz. Bu mezarlar T 1 ve T 2 (plan 24) olarak numaralandırılmıştır. Bu mezarların her iki yan duvarı ve tonozları ayakta kalmıştır, alınlık üst duvarıyla birlikte yıkılmıştır[255].

Bu iki mezar iki basamaklı bir alt yapıya sahip olup, iki fascialı oluşturulmuş kaideye sahiptirler. Bu iki mezarın ölçüleri dışında aynı özelliklere sahiptir. Mezar odaları dikdörtgen şeklinde olan mezarların hali hazırda klineleri kırılmış durumdadır. Klinelerin kopmuş

[251] Machatschek 1967, 88.
[252] Machatschek 1967, 88
[253] Machatschek 1967, 88
[254] Machatschek 1967, 89.
[255] Machatschek 1967, 91

olmasına rağmen, klinelerin kare taş işçiliği sayesinde taşıyıcı konsollar olmaksızın yerleştirildiği görülmektedir[256].

Her iki mezarın cephe duvarları günümüze ulaşmadığı için ön cephe hakkında kesin bir yargıda bulunmak oldukça güçtür.

5.3.2.2.3.Kemerli Nişli Tapınak Tipli Mezarlar

Tapınak tipli mezarların (plan 25; resim 27) en sık ve karakteristik formu olan bu tip mezarlar, önü açık , beşik tonozlu ve nişli olup yukarıda tanımlamış olduğumuz basit formun geliştirilmesi ile ortaya çıkmıştır.

Ön cephede sivri alınlığın altında, geniş ve yüksek bir kemerli niş oluşturulmuştur. Bu nişin arka sırt duvarı kare duvar tekniğinde oluşturulmuş olup, bu duvar aynı zamanda mezarın da taşıyıcı duvarı görevindedir. Önü açık olan nişin yan ve arka duvarına yerleştirilmiş oturma bankları yerleştirilmiştir. Bu mezarların nişleri doğrudan yola dönük bir şekilde yapıldığı görülmektedir. Machatchek nişlerin ve bu nişler içinde oluşturulan oturma banklarının yapım sebebinin, nişlerin yol kenarına bakması ve dolayısıyla yorulan insanların gölgelik bir mekanda oturmasına yönelik yapıldığını savunmaktadır. Bu bağlamda gölgelenmek için nişlerdeki banklara oturan insanlar bir nevi ölülere müşavir olmaktadır. Buda mezar evlerin yapım amacına oldukça uygundur. Nişlerin yapılması aynı zamanda Anıtsal şekilde yapılan mezarın önüne eklenen kemer yapıyı daha yüksek ve görkemli göstermesine de bağlanabilir[257].

Mezarın ön cephesinde oluşturulan niş ile mezar odası arasında herhangi bir bağlantı yoktur. Ancak bu kurala uymayan birkaç örnekte kapı açıklıkları görülmektedir. Olasılıkla bu açıklıklar geç dönem içinde, mezarlar barınma amaçlı olarak kullanıldığı zamanda, kırılarak açılmış olmalıdır[258].

Mezar odalarında basit formda da belirtmiş olduğumuz yan ve arka duvarlarda üç kline bulunmaktadır. Mezar odasının kapısı arka tarafta olup bu kapının üzerinde pencere görülmektedir.

Mezarın ön cephesine yerleştirilen kemer dışa doğru genişleyen 3 fascia ile oluşturulmuştur. Bu süsleme ile kemer aslında Roma kemer yerleştirme kurallarına uygun

[256] Machatschek 1967, 91
[257]Machatschek 1967, 92
[258] Machatschek 1967, 92

şekilde yapılmıştır ancak yine de bölgesel mimari özelliklerde kemerlerin inşasında görülmektedir[259].

5.3.2.2.4. Sütun Portikolu Tapınak Tipli Mezarlar

Kemerli nişli tapınak tipli mezarlarda olduğu gibi bu mezarlarda da dış görünüşü anıtsal hale getirme çabası amacına yönelik olarak sütun portikosu kullanılmıştır. Bu mezarlarda genelde alışılagelmiş bir dış taklit söz konusudur.

Mezar odasının arka yüzüne dört sütunlu bir portik yerleştirilmiş, bu alan mezar odası ile doğrudan bağlantısız olarak hazırlanmıştır. Bu nedenle bu portikolu alanın olasılıkla kült amaçlı olduğu düşünülebilir. Kemerli nişli mezarlarda oturma bankları vasıtasıyla pratikte ölü ziyareti düşünülmüş iken bu durum, Sütun portikolu mezarlarda bu bağlamda bir amaç güdülmemiş, daha çok ihtişamlı bir mezar binası yapılması dikkate alınmıştır[260].

Anadolu'daki Tetrastylos-Prostylos tapınak planın özellikle mezar anıtlarında yaygın olmasına rağmen, bu form sadece kentte iki örnekte karşımıza çıkmaktadır. Bu mezarlar T 10 ve T 11 olarak numaralandırılmıştır[261].

T 10(plan 26) bu mezar Eleussa'nın 500 m güneybatısında Korykos'a giden antik yolun kenarındadır. Bu mezarın etrafında üç adet küçük (lahit ebatında) tonozlu mezar ve birkaç lahit görülmektedir. Bu mezarların hizmetçilere ait olması muhtemeldir[262].

Mezar oldukça tahrip olmuştur. Mezarın alt yapısı iki kesme blok taş sırasından oluşmaktadır. Mezar odası beşik tonozlu formludur. Mezar odasında kline kalıntıları tespit edilememiştir. Ancak duvarlarda 0,08 m lik bir girinti olması bu alanda taş klineler yerine ahşap klinelerin kullanıldığını düşündürmektedir. Bununla birlikte mezar odasında diğer mezarlarda olduğu gibi üç adet pencere görülmektedir. Bu pencerelerden bir tanesi kemer yapının ortasında sütun portiğine bakmakta, diğerleri ise yan duvarlara yerleştirilmiştir[263].

Mezarın dış cephesi korint düzenine sahiptir. Sütun portikosunun dört sütunu cella duvarından 1,18 m mesafede yerleştirilmiştir. Bu 1,18 m'lik aralıkta iyi profillendirilmiş bir lahit kalıntısı görülmektedir. Ancak lahtin buraya yerleştirilmesi yapının ilk yapım

[259] Machatschek 1967, 92
[260] Machatschek 1967, 96
[261]Machatschek 1967, 96
[262] Machatschek 1967, 96
[263] Machatschek 1967, 97

aşamasında olup olmadığı kesin değildir, bu lahit daha sonraki dönemlerde buraya yerleştirilmiş de olabilir bu bağlamda kesin bir yargıda bulunmak oldukça zordur[264].

İki katlı ve oldukça büyük yapılan T 11(plan 27) bu mezar bölgenin en önemli mezar yapısıdır. Tetrastylos planlı yapının portikolu cephesi denize bakmaktadır. Mezar bütün bölgede yüksek podyum şeklinde yapılan altyapıya sahip tek örnektir. Podyum 6 sıra kare blok taştan oluşturulmuş olup basamaksız olarak oluşturulmuştur. En alttaki üç tabaka olasılıkla arazinin eğimini ortadan kaldırmaya yönelik yapılmıştı çünkü hali hazırda bu üç sıra toprak altındadır. Podyum ilk üç sıra bloktan sonra üzeri fascialı bir lento kullanılmıştır; bunun devamında üç sıra blok yerleştirilmiş ve yine ikinci bir lento yerleştirilmiştir. Bu podyum üzerine mezar yapısı inşa edilmiştir[265].

İki katlı olan mezarın birinci katına ait olan mezar odasının her iki yan uzun duvarında dört adet 1, 05 m derinlik 0,85 m genişlik ve 0,90 m yüksekliğe sahip kemerli nişler görülmektedir. Bu nişlerin oldukça küçük olmalarına rağmen gömü amaçlı kullanıldığı söylenebilir. Mezar odasının kapısı güney uzun duvar içinde zeminden yaklaşık 0,56 cm yükseklikte yerleştirilmiştir. Mezarın üst zeminini ise beşik tonoz şeklinde hazırlanmıştır. Bu tonoz üst yapıdaki tonoza dik olarak inşa edilmiştir[266].

Mezar odasının ikinci katında ise yine birinci katın mezar odasında olduğu gibi her uzun duvar içinde 0,46 m derinliğinde, 0,90 m genişlikte ve 1,16 m yükseklikte toplam 8 adet niş bulunmaktadır. Bu nişlerin dışında portikolara bakan duvara yerleştirilmiş 1,20 m genişlikte ve 2,90 m yükseklikte diğerlerinde çok daha büyük yapılmış bir niş görülmektedir. Bu alandaki nişlere nasıl bir gömü geleneği olduğu hakkında bir yorum yapmak oldukça güçtür. Ancak bu nişlerin ebatların küçük olması adak amaçlı olarak inşa edildiğini düşündürmektedir. Birinci katta olduğu gibi ikinci kattaki mezar odasının üstüde beşik tonoza sahiptir. Ancak bu tonozun yönü alt kattaki tonoza dik olarak inşa edilmiştir.

Mezarın dış cephesi mezar odasından oldukça yüksek yapılmıştır. Bu durum diğer diğer tapınak tipli mezarlarda bu şekilde uygulanmıştır[267]. Korint düzeninde yapılmış olan mezar attik ion kaideye sahiptir[268].

[264] Machatschek 1967, 97
[265] Machatschek 1967, 98
[266] Machatschek 1967, 98
[267] Machatschek 1967, 99
[268] Bu mezar ayrıntılı tanımı için bkz. (Machatschek 1967, 98-100; Cormack 2004 , 217-219)

5.3.2.2.5. Mezarların Tarihi

Basit bir evin taklidi olmaktan ziyade, tapınak planlı mezarlar ölen şahsa yeni varlığı için sadece bir konut değil, bilakis onun yeryüzündeki yaşamının kalıcı bir anıt olması gerektiği düşüncesi ile yapılmış olmalıdırlar. Bu ilişki dahilinde bu geleneği eski bir Anadolu geleneği olarak yorumlamak mümkündür. Bölgenin güney batısındaki kaya mezarlarının oldukça zengin hazırlanmış olan ön cepheleri tapınak tipli mezarların bir gelişme başlangıcı olarak yorumlanabilir. Bu gelişim daha sonra bilinen, muazzam büyüklükteki mousole ve Helenistik dönem anıt mezarları ile zirveye ulaşmıştır. Bu mezarların inşa sürecinden sonraki dönemlerde yani Roma imparatorluk döneminde öncelikle doğuda ve batıda gittikçe yaygınlaşan ve değişime maruz kalan tapınak planlı mezarlar[269] görülebilir.[270]

Helenistik dönemden itibaren Hereon kültünün oldukça popüler olması tapınak tipli mezarların geniş yaygınlığının asıl sebebi olarak düşünülebilir. Tapınak benzeri bir yapı özelliği gereği bir ayin yerine oldukça uymaktadır. Muhtemelen Elaiussa'nın tapınak planlı mezarlarının formunun ortaya çıkış düşüncesi özellikle batı kültüründen alınmış olsa gerek. Bu batı kültürü dahilinde en önemli merkezler olarak Psidia'da Termeossos[271], öncelikle de Likya bölgesinde örneğin Patara[272], Myra[273] ve Sidyma[274] sayılabilir. Bunların dışında Olba'da[275] benzer bir örneği görmek mümkündür.

Kentte tespit edilen Sütun Portikolu iki mezar prensipte Anadolu'da oldukça yaygın olan ve doğu ve batıdaki diğer bölgelerde M.S.2. yüzyılda genel olarak görülen form özelliği göstermektedir. Tapınakların taklidi şeklinde ortaya çıkan bu iki mezarın yapım amacını mezarın bir ayin yeri olarak kutsallaştırmaya bağlamak mümkündür. Dış yüzden görülen kemerlerden vazgeçilmesi halinde eski Helenistik geleneği, T 11 nolu mezarın yükseltilmiş podyumunun kesinlikle bağlamak olasıdır. Elaiussa'daki bu tapınak planlı mezarın gerçekten yerel olmadığı, aslında yerel geleneğe yabancı olduğu görülmektedir. Diğer mezar evlerde ve tapınak tipli mezarlar bulunan, yukarıda da belirtmiş olduğumuz Elaiussa'nın asli

[269] Tapınak tipli mezarlar İspanya (Fabara), Fransa (Vienne), İtalya (Roma, Campania), Balkanlarda (Kuigiata), Afrika (Cezayir, Tunus), Suriye(Palmyra, Soueideh) ve Anadoluda birçok bölgede yaygın olarak görülebilmektedir. Bu konu hakkında bkz. Crema 1959, 504 vd.
[270] Machatschek 1967, 106
[271] Cormack 2004, 302-306.
[272] Cormack 2004, 256.
[273] Cormack 2004, 248.
[274] Cormack 2004, 302.
[275] Cormack 2004, 255.

özelliklerinden biri olarak ifade edilen klinelerin bu tip mezarlarda olmayışı da düşüncemizi kanıtlamaktadır[276].

Tapınak planlı mezarlar başlığı altında anlatmış olduğumuz mezarlar içinde büyük kemerli nişli form için ünik bir örnektir çünkü buna benzer bir örnek diğer merkezlerde görülmemiştir. Bu durumda aslında iki mezar formunun bağlantısına dayanan bağımsız, yerel Basit tapınak tipli mezarlara ve Aedicula olarak içine lahit yerleştirilen ve kemerli nişli olan, fakat oturma nişi olarak ortaya çıkan nişe dayanan bir gelişim söz konusu olabilir. Kemerli Nişli, antik dönemde de aynen tapınak ön cephesi gibi özel bir tapınmanın ifadesi olarak algılanması gereken zafer takı motifinin taklit edildiği düşünülebilir[277].

Yapı tekniğinde Dağlık Kilikya'dan ve diğer bölgelerden ayrılan birkaç uygulama farklılığı görülmektedir. Üst yüzeyleri nispeten tam işlenmemiş süsleme formları, tamamen bir taş kalınlığındaki duvarları, dübelsiz kesme taş tekniği, birbirine eşit olmayan taş ebatları gibi uygulamalar yönüyle Kuzey Suriye'de görülen yapı tekniğine benzerlik göstermektedir. Tipik olarak Roma Opus Signinum'undan oluşan kare kubbeli beşik tonoz üzerine yapılan harçlı dolgu ve çatı konstrüksiyonu şekli temelde Anadolu'nun batısında ve Dağlık Kilikya'da alışılagelen büyük taş levhalı veya kiremit kaplı çatı Helenistik yapı tarzından farklıdır. Gerçek Roma opus caementicum ile birlikte çatı kapatmanın bu tarzı da olasılıkla Roma etkisindedir[278]. Bu bağlamda bu yapı tekniğini Anadolu, Roma ve Suriye etkisinde geliştiği söylenebilir.

Genel olarak bakıldığında, mimari düzenleme ve onun uygulanması, daha ziyade M.S. 2. yüzyıl için ve erken 3. yüzyıl için karakteristik özellikler göstermektedir. Bu oldukça geniş bir alana yayılan zamansal ayrım, tarihleme için iki katlı olarak inşa edilen T 11 mezarının tek olarak inşa edildiği ve tam olarak işlenen başlıklarının incelenmesi sonucu daha dar bir zaman aralığı vermek mümkün olacaktır. Bu plaster başlıklarda alt ve üst taç yaprakları arasında mesafe oldukça fazla olup her ikisi de düz kabartma şeklindedir. Alttaki yapraklar Kalathosa bastırılmış ve bu sayede üstteki yapraklar daha belirgin şekilde öne çıkmıştır. İki parça halinde simetrik ince şerit şeklindeki Helixler ve dalgalı Caulesler en erken M.S. 2. yüzyılın ikinci yarısını göstermektedir[279]. Diğer tapınak tipli mezarların bu mezardan daha sonra inşa edildiği ve özellikle M.S. 3 . yy ortalarına kadar olan bir zaman aralığı arasına tapınak tipli

[276] Machatschek 1967, 107.
[277] Machatschek 1967, 107.
[278] Machatschek 1967, 108.
[279] Machatschek 1967, 108-109.

mezarları yerleştirmek mümkündür. Bu tarihin yanı M.S. 3 yy'lın ortaları özellikle Pers işgalinden önceki döneme dek geldiği göz ardı edilmemelidir[280].

[280] Machatschek 1967, 110.

6. DAĞLIK KİLİKYADA TONOZLU MEZAR TESPİT EDİLEN KENTLER.

6.1. Döşene (Demircili)

Bugün Silifke'den Uzuncaburç'a uzanan yolun antik çağda da aynı rotayı izlediği bilinmektedir. Silifke'nin yaklaşık olarak 10 km kadar kuzeyindeki düz alan üzerinde mezarlar görülmektedir. Bu düzlüğün alt kısmında, bir dağ yamacında başka bir yerleşime ait kalıntılar ise bir yazıta dayanarak J. Keil ve A. Wilhelm tarafından saptanmıştır[281]. Bu yazıtta "Imbriogon Kome" diye bahsedilen köy yerleşiminde bir ailenin köy sınırları içinde bir heroon yaptırdığı yazılıdır. Imbriogon sınırları içine, biraz kuzeyde bulunan ve iki tane yüksek kule tipi mezar ile beş tane görkemli tapınak biçimli mezar da dahildir: Bu beş mezardan ikisi in antis planlı, ikisi iki katli (hem zemin katta hem de ikinci katta sütunlu portikoları olan) tapınak biçimli ve sonuncusu da tetrastil-prostil tarzda tapınak biçimindedir[282]. İki katlı mezarlardan birinde, pronaosla ana mezar odası arasında belirgin bir kemer vardır[283]. Bu kemerin altında iç mekanında aslanlı lahit görülmektedir[284]. Ele aldığımız antik kentlerdeki örnekler dikkate alındığında ’daki Aedicula benzeri mezarlar dışında hiçbir örnekte iç mekanda lahit tespit edilmemiştir. Bu bağlamda bu mezar yapısı ölü gömme şekli açısından oldukça önemlidir.

Döşene'deki tapınak biçimli mezarları tarihlemek oldukça zordur. Keil ve Wilhelm, oldukça genel ancak doğru bir olarak bu mezarları M.S. 2.-3. yy.lara tarihlemiştir. Mimari bezemeyle yapılan değerlendirme M.S. 2. yy. sonuna işaret etmektedir. İki katlı olan mezarlarda oranlardaki ölçüsüzlük, bunların M.S. 3. yy. başı gibi daha geç bir devre ait olmaları gerektiğini düşündürmektedir. Bununla beraber, Döşene'deki mezarların genel olarak benzerlikler taşımaları bunların aşağı yukarı bir asır içinde inşa edildiklerini gösterir. Bu mezarlara bakarak, Dağlık Kilikya Suriye etkisinin baskın olduğu bir mimari gelenek olduğunu iddia etmek güçtür. Ancak mimari bezemede, Anadolu'nun başka yerlerinde de olduğu gibi, Suriye ile paralellik olduğu doğrudur. Başka bir deyişle Döşene'deki mezar anıtlarında, Anadolu ve Suriye etkileri neredeyse iç içe geçmiş durumdadır[285].

[281] Keil ve Wilhelm 1931, 23 vd.

[282] Machatschek 1974: **251-**255; 258, Fig. 56, Lev. 95; 260-261, Fig. 51-53)

[283] Machatschek 1974, 255-259, 261, Fig. 54-56.

[284] Cormack 2004, 207-208.

[285] Machatschek 1974, 260.

6.2. Antiocheia ad Cragum

İlgimizi çeken mezar binaları, moloz taşlar ile inşa edilmiş, beşik tonoz üzeri semerdam çatılı ve genelde nişli bir ön odası bulunan yapılardır[286]. Anemurium örnekleriyle karşılaştırıldıklarında bu mezarların M.S. 3. yy.dan erken bir tarihe ait olamayacakları anlaşılmıştır[287].

6.3. Selinus

Selinus'taki moloz taştan inşa edilen beşik tonozlu mezar binalarında tonoz üstünde semerdam çatı uygulaması görülmemektedir. Nişli ön odaları bulunmaktadır. İçeride, üç duvarda arkosol bulunur; bazılarında arkosol iki katlıdır[288]. En erken M.S. 3. yy. gibi bir tarihleme yapılabilmiştir[289].

6.4. Iotepe ve Syedra

Bu iki nekropolde de Anemurium, Antiocheia ad Cragum ve Selinus nekropollerindeki beşik tonozlu mezarlarla aynı özelliklere sahip mezarlarla karşılaşılmaktadır. Yukarıdaki örnekler dahil olmak üzere sadece Iotape'deki örneklerde lahitler arkosol içindedir. Iotape örneklerindeki arkosollerin oldukça sığ oldukları görülmektedir[290]. Yine bu mezarların da, yukarıdaki örnekler gibi Anemurium örnekleriyle karşılaştırıldıklarında, M.S. 3. yy.dan erken bir döneme ait olmayacakları görülmektedir[291].

6.5. Örenpınar

Orta dağlık Kilikya bölgesinde ayrıca Gülnar ilçesi Örenpınar Köyü, tol tepesi olarak bilinen tepe yamacında 3 adet yana yana duran tonozlu mezar ilk kez 2008 yılında tespit edilmiştir. Dikdörtgen plana sahip olan bu mezarların inşasında moloz taş ve birleştirici olarak kireç harç kullanılmıştır. Tonoz örtü yassı kayrak taşlarla oluşturulmuştur. Hali hazırda görülebilen bölümlerinde herhangi bir sıva kalıntısı görülmemektedir. Mezarların giriş bölümleri tahrip olduğundan mezar odalarına girişin şekli hakkında bir yorum yapmak oldukça güçtür.

Bu üç mezar ortalama olarak 4 m genişlikte ve 2,5 m yüksekliğe sahip olup mezarlarda arkosol, kline veya gömü için düzeltilmiş bir alan bulunmamaktadır. Bu mezarları yukarıda belirtmiş olduğumuz Kelenderis Batı nekropolündeki arkosolsüz tek katlı mezarlar ile

[286] Rosenbaum 1967: 49-50

[287] Rosenbaum 1967, 66.

[288] Rosenbaum 1967, 53-58

[289] Rosenbaum 1967, 66.

[290] Rosenbaum 1967, 59

[291] Rosenbaum 1967, 66.

karşılaştırmak mümkündür. Ancak az önce belirtmiş olduğumuz gibi bu mezarların giriş bölümünün tamamen yok olması nedeniyle Kelenderis örneklerindeki gibi bir ön odaya sahip olup olmadıkları konusunda kesin bir yargıda bulunmak şu an için mümkün görünmemektedir. Ancak mimari özellikleri göz önünde alındığında kısmen de olsa Kelenderis örneklerine benzemektedir. Bu yüzden Kelenderis örneklerinden yola çıkarak Mezarları M.S. 2-3 yy lar arasına tarihlemek mümkündür.

6.6. Ovabaşı

Anemurium antik kentinin yaklaşık 8 km kuzeyinde, Titiopolis kentinin ise yaklaşık 4 km batısında, Ovabaşı köyü yakınlarında bulunmaktadır[292]. Bu alanda yapılan çalışmalarda 7 adet tonozlu mezar tespit edilmiştir[293]. Tespit edilen mezarların inşasında bölgenin doğal yapısını da oluşturan şist ve kireç taşı kullanılmıştır.

Tespit edilen mezarlar genellikle iki katlıdır[294] ve özellikle köşeleri iri blok taşlarla desteklenmiştir. Mezarların büyük bir bölümü dörtgen plan şemasına sahiptir. İki katlı olan mezarlarda tonozlu olan birinci katın girişi yan uzun duvara yerleştirilmiştir. Bazı mezarlarda alt kaz yine uzun kenara paralel olarak yaklaşık orta noktadan ikiye bölünmüş ve ön odadan arka odaya alçak, profilli bir kapıdan girilmektedir[295]. Bazı örneklerde ise birinci kat tek bir oda şeklinde hazırlanmıştır[296].

İki katlı mezarlarda Anemurium örneklerinde olduğu ikinci kata geçiş için merdiven yapısı görülmemektedir. Merdivenlerin olmaması olasılıkla ikinci kata geçişin ahşap bir merdiven ile sağlandığını düşünülebilir. İki oda halinde hazırlanan ikinci katta ilk oda pronaos olarak adlandırabileceğimiz şekilde asıl odadan biraz daha küçük inşa edilmiştir[297]. İkinci katın çatısı ise tonozla örtülü olup tonoz dış yüzden sıvanmıştır[298].

Bazı mezarlarda 3 arkosol bulunurken bazı örneklerde arkosol bulunmamaktadır. Arkosol tespit edilen örneklerde, arkosollerin aşırı tahrip olması sebebiyle, arkosollerin üzerine mi ya da altlarına mı yada her iki alana gömü yapıldığına dair bir kanıt ele geçmemiştir. Mezarların ön odalarında genellikle kapının iki tarafında ve üzerinde toplam üç adet niş

[292] Durukan 2001, 52.
[293] Durugönül 1998, 332.
[294] Durukan 2001, fig.74.
[295] Durugönül 1998, 332.
[296] Durukan 2001, 54.
[297] Durukan 2001, fig. 75.
[298] Durukan 2001, 54.

bulunmaktadır. Ancak bu sayı bazı örneklerde odanın diğer duvarlarına açılan nişlerle artabilmektedir[299].

Yukarıda özelliklerine ayrıntılı olarak değindiğimiz ve özellikle Anemurium nekropolündeki tonozlu mezarlar ile oldukça benzer özellikler gösteren mezarların dışında Aedicula benzeri bir mezar yapısı tespit edilmiştir. Bu mezar tek katlı, yüksek tavanlı ve tonozlu tek odadan oluşmaktadır. Tonoz üzerine oluşturulan hafif eğimli bir çatı inşa edilmiştir. Bu çatı eğimli bir semerdam çatı görüntüsündedir[300]. Mezarın içinde fresk kalıntılarının olması, Anemurium nekropolünün ikinci imar evresinde ortaya çıkan bezenekli örnekleri andırmaktadır[301].

S. Durugönül tarafından tespit edilen mezarlar özellikle, M. Durukan tarafından Anemurium'daki örneklerle karşılaştırılarak M.S. 2 -3 yüzyıllar arasında tarihlenmiştir.

6.7. Bağdat Kırı

Bağdat Kırı olarak adlandırılan ören yeri Kuzey Dağlık Kilikya bölgesi sınırları içerisinde yer alan Balcılar kasabasının(harita 2) yaklaşık 15 km. kuzeydoğusunda, Selahattin Köyü'nün yaklaşık 8 km. güneybatısında yer almaktadır. Ören yeri Bean-Mitford tarafından 1964-1968 yılları arasında yapılan Dağlık Kilikya Seyahatleri sırasında tespit edilerek bilim alemine sunulmuştur. Ancak Bean-Mitford ele almış olduğumuz mezarlardan bahsetmemektedir. Bu mezarlar ilk kez Asuman Baldıran tarafından 2007 yılı Hadim Taşkent yüzey araştırması sırasında tespit edilmiştir. Bağdat Kırı olarak adlandırılan yerleşim alanında dağın güney yamacına yerleştirilmiş ve tümü kaçak kazılar ile tahrip edilmiş yamacın eğimine uygun olarak üç teras üzerinde sıralanmış 19 adet kireç taşından inşa edilmiş beşik tonozlu mezar yapıları tespit edilmiştir[302].

Dikdörtgen planlı olan mezarların inşasında moloz taş ve birleştirici olarak kireç harcı kullanılmıştır. Tonoz ise yine duvarın inşasında kullanılan taşların dikey yerleştirilmesi ile oluşturulmuştu(resim 28). Bu düzgün şekilde yerleştirilen taş sırasının üstüne kireç harç ve moloz taşlarla oluşturulan düzensiz bir dolgu yapıldığı görülmektedir. Mezar odalarının iç yüzeyi oldukça iyi sıvanmıştır(resim 29). Ancak bu sıva üzerinde herhangi bir süsleme kalıntısı görülmemektedir. Hali hazırda yüzeyde görülebilen mezar odalarının iki yan duvarında ve bir de arka duvarda olmak üzere üç adet kline görülmektedir. Bu klineler moloz

[299] Durukan 2001, 54-55.
[300] Durukan 2001, 55.
[301] Durukan 2001, 56.
[302] Baldıran 2007,

taş ve kireç harcı kullanılarak oluşturulmuş, yüzeyi ise oldukça kalın ve düzgün bir şekilde sıvanmıştır. Bu klineleri taşıyan herhangi bir taşıyıcı elaman bulunmamaktadır. Ayrıca mezar odalarının bir tanesinin arka duvarında görebildiğimiz, arka duvara yerleştirilen klinenin altında dikdörtgen bir niş görülmektedir(resim 30). Bu genel olarak özelliklerini belirtmiş olduğumuz 19 mezar örneğinin bir tanesinde Dağlık Kilikya örneklerinin hiç birinde görmediğimiz kabartma şeklinde bir haç betimlemesi görülmektedir.

Dağlık Kilikya tonozlu mezarları üzerine yapılan çalışmalarda bugüne kadar içinde iskeletlerin bulunduğun örneklere rastlanmamıştır ancak burada incelenen mezarlarda mezar odasında iskeletlerin olduğu görülmektedir(resim 31). Hali hazırda birkaç örnekte tahrip edilmiş olsalar dahi klineler üzerine yatırılmış şekilde duran cesetlerin olması, mezarlarda inhumasyon gömünün uygulandığı göstermektedir. Rosenbaum Anemurium nekropolü üzerine yaptığı çalışmada bu konuya dikkat çekerek cesetlerin bir beze veya ahşap bir tabuta konarak defnedilmiş olabileceğini vurgulamaktadır. Bu mezarlardaki uygulama Rosenbaum'u destekler, kanıtlar görülmektedir. Ancak mezar odalarında ahşap kalıntısı görülmemesi cesetlerin olasılıkla bir beze sarılarak defnedilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Mezarların dönemi hakkında kesin bir yargıda bulunmak oldukça güçtür çünkü mezarların büyük bir bölümü toprak altında olup, hali hazırdaki durumlarında iskeletler dışında, herhangi bir buluntu tespit edilememiştir. Kaldı ki yukarıda da bahsetmiş olduğumuz gibi bu mezarların hepsi soyulmuştur. Ancak mezarların birinin girişinin üzerinde haç kabartmasının olması bu mezarların Hıristiyanlığın kabulünden sonra da kullanıldığını gösterir niteliktedir. Dağlık Kilikya Bölgesinde şimdiye kadar tespit edilen tonozlu mezarlar genel olarak M.S. 2-3 yüzyıllar arasına tarihlenmektedir. Ancak bu mezarların hiç birinde Hıristiyanlık simgesi olan haç betimlemesinin olduğu görülmemektedir. Bu bağlamda özellikle Kuzey Dağlık Kilikya Hıristiyanlığın kabulünden sonra da tonozlu mezarların uygulandığını söyleyebiliriz. Mezarların kesin olmamakla M.S. 2-4 yüzyıllar arasına tarihlemek mümkündür.

7. ORTA DAĞLIK KİLİKYA BÖLGESİ SINIRLARI DAHİLİNDEKİ TONOZLU MEZARLARIN GENEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Genel olarak incelediğimiz beşik tonozlu mezarlar ve mezar evlerin hepsinin ortak bir amaç için yapıldığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda mezarların yapım amacını ölen kişiyi ilerideki yaşamı için kendisinin o ana kadar var oluşuna uygun oturma mekanları oluşturmaya yönelik yapıldığını düşüncesine bağlamak olasıdır.

Ancak mezarların yapım amacında ortak bir amaç güdülürken inşa sırasında bölgesel ve yerel uygulamalarda farklılıklar vardır. Bu nedenle aşağıda aynı ortak amaç doğrultusunda yapılan mezarların inşa ve plan şeması bakımından farklılıkları ayrıntılı olarak verilecektir.

7.1. Yapı Tekniği

7.1.1. Duvar ve Kullanılan Malzeme

Genel olarak Orta Dağlık Bölgesi sınırları dahilinde ele aldığımız mezarlarda Anemurium, Kelenderis ve Elaiussa'da tespit edilen mezarlarda şist ve kireç taşının kullanıldığı görülmektedir. Ancak özellikle Elaiussa mezarlarında Suriye kökenli olduğu düşünülen opus vittatum kaplamanın uygulandığı ayrıca bununla birlikte özellikle tapınak planlı mezar yapılarında Roma opus quadrautum'nun kullanıldığı görülmektedir. Bu örneklerin bazılarında her iki uygulamanın da birlikte kullanıldığı örnekler de vardır. Anemurium ve Kelenderis örneklerinde ise moloz taş kullanılarak oluşturulan sade bir duvar işçiliği görülmektedir. Ancak bu ayrımın dışında kullanılan harç birbirine oldukça benzemektedir. Roma'da kullanılan pozzolanalı katılarak oluşturulan harç yerine bu kentlerde özellikle harca kiremit tozu katılarak hazırlandığı görülmektedir.

7.1.2. Temel

Ayrıntılı olarak incelediğimiz mezar yapılarında Elaiussa nekropolünde, Beşik tonozlu mezar evler ve Tapınak planlı mezarların hepsinin anakaya üzerine inşa edildiği görülmektedir. Ancak sadece T 11 nolu iki katlı, sütun portikolu tapınak planlı mezarın bir podyum üzerine inşa edildiği görülmektedir. Kelenderis örneklerinin temel yapısı hakkında şu an için bir yorumda bulunmak oldukça güçtür ama Kuzey Nekropolünde 2003 yılında yapılan çalışmalarda arkosollü mezarların toprak üzerine çok derin olmayan bir temel ile inşa edildiği görülmektedir. Anemurium örneklerinde ise Tip 1ve Tip 2 olarak ele aldığımız mezar yapılarının bir podyum üzerine inşa edildiği tespit edilmiştir. Tip 3 sınıflaması içinde değerlendirilen mezarlarda ise bazı

örneklerde alçak yapılmış bir podyum görülürken, diğer birçok örnekte temelin ana kaya üzerine inşa edildiği görülmektedir.

7.1.3. Dış Cephe

Ellaussa nekropolünde incelediğimiz beşik tonozlu mezar yapılarında özellikle dış cephede opus vittatum[303] kullanılmıştır. Bazı örneklerde opus quatratum ile birlikte opus vittatumu görmek mümkündür. Birlikte uygulandığı görülen örneklerde ön cephenin oldukça pahalı olan opus quatratum ile oluşturulduğu diğer üç cephenin ise opus vittatum uygulanarak oluşturulduğu görülmektedir. Bu birlikte kullanımı inşa maliyetlerini düşürmeye yönelik yapıldığını söylemek mümkündür. Tapınak tipli mezarların ise dış cephesi anıtsal şekilde hazırlanmıştır. Tapınak planlı mezarların birçoğundae Korint düzeni hakim olup sütun portikolu mezarlar dışında sütun başlıkları kabartma şeklinde verilmiştir. Sütun portikolu örneklerde ise korint düzenine ait plaster başlıkları görmek mümkündür. Anemurium ve Kelenderis antik kentlerinde tespit edilen beşik tonozlu mezarlarda ise dış cephede Elaiussa'da görmüş olduğumuz gibi anıtsal ve görkemli şekilde oluşturulmuş dış cepheleri görmek mümkün olmamaktadır. Anemurium ve Kelenderis kentlerindeki mezar örneklerinde dış cephe günümüzde de köy evlerinde gördüğümüz moloz taşlarla ile oluşturulmuş duvar örgüsünden oluşmaktadır. Bu mezarların cephelerinde herhangi bir süsleme görülmemektedir. Ayrıca bu kentlerdeki mezarlarda duvar örgüsünde moloz taş ve birleştirici olarak kiremit tozu katkılı kireç harç kullanılmıştır. Benzer bir harç yapısını Elaiussa mezarlarında da görmek mümkündür.

7.2 Gömü Alanları

Anemurium örneklerinin hepsinde mezar odalarında arkosol bulunmaktadır. Bu çoğunlukla üç tane olup bazı örneklerde iki tane olabilmektedir. İki katlı kompleks olarak inşa edilen mezarlarda ise arkosol 5 ve daha fazla olabilmektedir. Kelenderis örneklerinin tek katlı mezarlar içinde değerlendirdiğimiz Kuzey nekropolündeki örneklerde tam bir arkosol görüntüsü vermeyen ancak arkosol olarak yorumlanabilecek alanlar tespit edilmiştir. Bu mezarların her birinde tek bir arkosol görülmektedir. Elaiussa örneklerinde ise farklı tipte gömü alanları oluşturulduğu tespit edilmiştir. Örneğin beşik tonozlu bazı mezarlarda arkosol uygulanmış bu arkosoller Anemurium örneklerinde olduğu gibi özellikle mezar odasının iki yan duvarı ile arka duvarına yerleştirilmiştir. Arkosollerin dışında Elaiussa örneklerinde tekne şeklinde hazırlanmış blok taşlardan oluşan klineler mevcuttur. Bu klineleri taşıma amaçlı olarak klinelerin alt tarafına

[303] Machatschek tarafından Suriye etkili olarak geliştiği belirtilen bu duvar örgü tekniği M.S.1 ve 3 yüzyıllar arasında oldukça yaygın bir şekilde Roma'da devlet yapılarında uygulanmıştır.

büyük kare konsollar yerleştirilmiştir. Bu klinelerin bir bölümü yan duvarların içinde de devam etmekte böylece klineler hem duvar hem de konsollar tarafından taşınmış olmaktaydı. Bazı durumlarda konsolların ve klinelerin ön yüzleri profillendirilerek süslenmiştir. Ancak bu klinelerde arkosoller ile aynı şekilde iki yan duvarda ve arka duvarda bir tane olmak üzere üç adet yerleştirilmiştir. Bazı durumlarda ön duvarda giriş kapısının üstüne yerleştirilen klineleri de görmek mümkündür.

Yukarıda bahsettiğimiz özel olarak oluşturulan gömü alanlarının dışında Kelenderis batı nekropolündeki beşik tonozlu mezarlarda herhangi bir gömü alanı oluşturulmadığı görülmektedir. L.Zoroğlu bu mezarlarda yapılan kazılar sırasında ele geçen buluntulardan yola çıkarak mezarların içine lahitlerin yerleştirildiği ve bu lahte gömünün yapıldığını belirtmektedir. Benzer şekilde Elaiussa nekropolünde tek bir örnekte (T11 tapınak tipli mezarın) mezar odasında gömü için oluşturulmuş özel bir alan görülmemektedir. Machatschek bu mezar odasında olasılıkla ahşaptan yapılmış klinelerin olduğunu belirtmektedir. Benzer bir uygulamanın belirtmiş olduğumuz Kelenderis örneklerinde de olma olasılığı vardır. Ancak şu an için ele geçen buluntuların ışığında mezarlara lahitlerin yerleştirilerek gömü yapıldığı şeklindedir. Anemurium nekropolündeki mezarların, mezar odalarında gömü için özel bir mekan oluşturulmayan örnek görülmemektedir.

7.3 Beşik Tonoz

İncelemiş olduğumuz mezarların hepsinde istisnasız beşik tonoz görülmektedir. Sadece ayrım tonozlarda kullanılan malzeme yönündedir. İnşa tekniği ve uyguluma hemen hemen aynıdır. Elaiussa örneklerinde beşik tonozlu mezar evlerde tonozun inşasında iyi işlenmiş blok taşların kullanıldığı bunun yanında tapınak planlı mezarlarda ise dikdörtgen şeklinde çok yontulmuş blok taşlar kullanılmıştır. Anemurium ve Kelenderis örneklerinde ise tonozu oluşturan taşlar yassı kayrak taş olarak adlandırılan işlenmemiş yada yarı işlenmiş taş malzemeden oluşturulmuştur.

7.4. Çatı

Beşik tonoz ile üst yapısının oluşturulduğu bu mezarlarda çatı farklı tiplerde olabilmektedir. Anemurium mezarlarında beşik tonoz üzerine semerdam çatı yaygın örneklerden biridir. Ancak bunun dışında tonozun yan tarafları yükseltilerek düz çatının elde edildiği örneklerde mevcuttur. Elaiussa örneklerinde de bu şekilde benzer uygulamalar görülmektedir ancak özellikle tapınak planlı mezarlarda anıtsal bir şekilde oluşturulan ön ve arka cephenin tonozdan oldukça yüksek yapılması tonoz ile ön ve arka cepheler arasında kalan yükselti farkını kapatmak amacına yönelik olarak moloz taş, kireç ve kiremit tozundan

oluşan bir harçla doldurulmaktaydı. Cephe yüksekliğine getirilen harçlı alan üçgen veya düz halde bırakılıyordu. Kelenderis örneklerinde ise beşik tonoz çatı görülebildiği gibi, Kuzey nekropolünde tespit edilen mezarlarda duvarların yükseltilerek tonoz üst seviyesine getirilerek düz bir çatı konstrüksiyonu oluşturulduğu görülmektedir.

Anemurium, Kelenderis ve Elaiussa mezarlarında özellikle çatının üst katmanına opus signinum olarak tanımlayabileceğimiz 0,02 ile 0,03 m kalınlığında su geçirmez bir harç uygulandığı görülmektedir.

7.5. Kapılar ve Pencereler

Genel olarak ele aldığımız nekropol alanlarındaki tonozlu mezar yapılarının kapılarının genel olarak ön cephelere veya yan uzun cephelerden birine yerleştirildiği görülmektedir. Bu yüzden kapıların oryantasyonu bakımından bir karşılaştırmada bulunmak oldukça güç olacaktır. Bu bağlamda yapabileceğimiz karşılaştırma özellikle kapıların şekli ve inşasında kullanılan malzemeden oluşacaktır.

Anemurium nekropolündeki tonozlu mezar yapılarında kapılar dikdörtgen ve oldukça küçük yapılmışlardır. Kapıların inşasında kullanılan malzeme dönemlere göre farklılık göstermektedir. Örneğin Tip 1 olarak adlandırılan mezar tipinde kapılar genellikle ön cepheye yerleştirilmiştir. Kapı söveleri ve üst lento işlenmiş yada yarı işlenmiş blok taşlardan oluşturulmuştur. Tip 2'de ise bloklar işlenmiş blok taşlardan oluşturulmuştur. Tip 3'de ise farklı bir kapı tarzı ortaya çıkmaktadır. Yerden belli bir yüksekliğe kadar düz devam eden kapının üst bölümü kemerle örtülmüş olup kapı üstünde lento uygulaması görülmemektedir. Anemurium örneklerinde özellikle Tip 1 ve Tip 2 de kapıyı oluşturan blok taşlar üzerinde herhangi bir süsleme görülmemektedir. Elaiussa örneklerinde ise kapılar yan uzun duvarlarda ve ön cephede yerleştirilmiştir. Bu kapılar dikdörtgen planlı olup oldukça iyi işlenmiş blok taşlardan oluşturulmuştur. Elaiussa örneklerini Anemurium Tip 1 ve Tip 2 örneklerinden ayıran özelliği ise kullanılan blok taşların ön yüzlerinin bazı örneklerde profillendirilmesidir. Ancak Anemurium Tip 3'e ait olan kapı türü Ellaussa'da tespit edilememiştir. Kelenderis tonozlu mezarlarında ise sadece bir mezarda kapı belirgin olarak görülmektedir. Diğer örneklerin ne yazık ki kapıları günümüze ulaşmamıştır. Elimizdeki tek örnekte ön odalı bir mezar olup, kapı ön oda ile mezar odasını ayıran duvar içine yerleştirilmiştir. Yerden belli bir yükseltiden sonra kapının üst bölümü kemer ile sonlandırılmıştır. Bu bağlamda Kelenderis mezarlarının kapılarının Anemurium örneklerinde özellikle Tip 3 de kullanılan kapılar ile

oldukça benzer olduğunu söylemek mümkündür. Ellaussa örneklerinde ise bu şekilde oluşturulan bir kapı örneği görülmemektedir.

Pencereler özellikle Anemurium ve Ellaussa mezarlarında görülmektedir. Kelenderis örneklerinde pencere görülmemektedir. Anemurium mezarlarında pencere uygulaması sadece Tip 3 olarak adlandırılan kompleks yapılarda görülmekte olup oldukça büyük yapılmışlardır. Bu pencereler yine bu yapılarda görmüş olduğumuz kapılar gibi kemerli bir yapıya sahiptir. Elaiussa örneklerinde ise pencere daha çok tapınak planlı mezarlarda görülmektedir. Bu mezarlarda genellikle 3 adet pencere bulunmakta bunlardan biri ön cepheye diğer ikisi ise yan duvarlara yerleştirilmişlerdir. Dikdörtgen veya kare şeklinde oluşturulan pencereler oldukça küçük oluşturulmuştur. Beşik tonozlu mezar evlerde ise ön cephede bir pencere olduğu görülmektedir.

7.6. Plan

Tonozlu mezarları bir bütün olarak ele aldığımızda birbirinden farklı şekilde hazırlanmış plan örneklerinin olduğu görülmektedir. Anemurium nekropolünde tespit edilen tonozlu mezarlarda Tip 1, 2 ve 3 olarak adlandırılan mezarların hepsinin plan şeması birbirinden farklıdır. Tip 1 tek odalı bir mezar yapısı iken, Tip 2 iki bölümden oluşmakta olup ön oda ile mezar odası arasında bir duvar mevcuttur. Tip 3 ise oldukça kompleks bir yapıya sahip olup birçok odadan oluşmaktadır. Elaiussa tonozlu mezarlarında ise lahit ebadında olan tonozlu mezarlar, oda şeklinde hazırlanan tonozlu mezarlar ve beşik tonozlu mezar evler tek bir odadan oluşan yapılardır. Tapınak planlı mezarlarda ise ön yüzde kült amaçlı yapıldığı düşünülen alanlar görülmektedir. Bu alanlar ile mezar odası arasında herhangi bir bağlantı görülmemekte olup asıl mezar odasının girişi diğer yöne yerleştirilmiştir. Kelenderis mezarlarında ise Batı nekropolünde tespit edilen mezarların bir ön giriş bölümüne sahip olduğu görülmektedir. Kuzey nekropolü örneklerinde ise hali hazırdaki mezar yapılarında bir ön oda uygulaması görülmemektedir.

Yukarıda genel olarak plan özelliklerine değindiğimiz mezarlarda Anemurium Tip 1'in plan özelliklerine sahip olan mezarların benzerleri kısmen de olsa Elaiussa'da Beşik tonozlu mezarlarda görülmektedir. Anemurium Tip 2'nin plan şemasına uygun mezarları ise Kelenderis batı nekropolündeki mezarlar ile kıyaslamak mümkündür. Anemurium Tip 3 ise oldukça kompleks bir plana sahip olup ele aldığımız kentlerde bu plan şemasına sahip bir mezar yapısı görülmemektedir. Sonuç olarak her ne kadar plan açısından küçük benzer özellikler gösterseler de, söyleyebiliriz ki aynı amaç doğrultusunda inşa edilen tonozlu mezar

yapılarının yerel özellikler gösterdiğini ve aynı zamanda bu mezarların plan şemalarının birbirinden farklı olduğunu söylemek mümkündür.

7.7. Süsleme

Ele aldığımız kentlerdeki mezarlarda özellikle Anemurium nekropolündeki tonozlu mezarlarda iç mekanın oldukça iyi süslendiği görülmektedir. Yukarıda ayrıntılı olarak değindiğimiz süsleme özellikleri genel olarak mezar odalarının içinde yapılmış olup dış cephede herhangi bir süsleme görülmemektedir. Elaiussa nekropolündeki mezarlarda ise iç mekanda yapılan süsleme sadece klinelerin kenarları ve bu klineleri taşıyan konsolların ön cephelerinin profillendirilmesinden ibarettir ancak birkaç örnekte mezar odasında mozaik kalıntıları ele geçmiştir. Mozaik kalıntıların çok az olması sebebiyle mezar odaların hepsinin içinde mozaik ile süslendiği gibi bir yargıda bulunmak oldukça güçtür. Elaiussa nekropolündeki mezar yapılarında dış cephenin daha önemli olduğu eldeki verilerin ışığında söylenebilir. Bu bağlamda mezarların bazı örneklerinde dış cephelerin ve özellikle ön cephenin opus quartratum uygulaması şeklinde kaplandığı görülmektedir. Tapınak tipli mezarların ön cephelerinde korint düzeninin uygulandığı görülmektedir. Kelenderis örneklerinde ise günümüze ulaşan herhangi bir süsleme unsuru görülmemektedir. Genel olarak süslemede Elaiussa örneklerinin dış cephenin oldukça iyi süslendiğini ancak iç mekanın oldukça sade olduğunu, Anemurium örneklerinin ise dış cephenin sade bir ev görünümünde olduğunu ancak iç mekanın ise mozaikler, duvar resimleri, freskler ile süslendiği görülmektedir. Sonuç olarak farklı kentlerdeki mezar yapılarının farklı şekilde süsleme unsuru barındırdığını ve bu süslemenin kentlere göre farklılık gösterdiğini bazen süslemenin olmadığı mezarların da olabileceğini söyleyebiliriz.

Süsleme özellikleri aynı zamanda kentin zenginlik unsuru olarak da yorumlanabilir. Özellikle M.S. 2. Yüzyıl ile 3 yüzyıl arasına tarihlenen tonozlu mezar yapıları, inşa edildikleri dönem de, kentlerin zenginliğini yansıtmaktadır. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi süsleme unsurları bazı örneklerde iç mekanda görülürken bazı örneklerde dış cephede yoğunlaşmaktadır. Bu durumu yerel inşa ve anlayış bağlı olarak uygulandığını söylemek mümkündür.

7.8. Ölü Gömme Gelenekleri

Genel olarak tonozlu mezarlar yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi Kilikya'da Roma hakimiyetinde ortaya çıkan ve Roma dönemi öncesinde Anadolu'da ve özellikle ele almış olduğumuz Kilikya bölgesinde görülmemektedir. Bu bağlamda yer üstüne duvar örgü tekniği ile inşa edilen tonozlu mezar yapılarının Roma ölü gömme geleneği içerisinde değerlendirmek doğru olacaktır.

Yukarıda ayrıntılı olarak ele aldığımız tonozlu mezar yapılarında Anemurium Tip 1-2-3 olarak adlandırılan mezar yapılarında istisnasız olarak arkosoller bulunmakta olup Rosenbaum gömülerin bu arkosollere yapıldığını belirtmektedir. Ayrıca Rosenbaum arkosollere gömü yapılırken cesetlerin ince bir kumaş sarılarak veya ahşap bir tabut kullanılarak gömüldüğünü belirtmektedir. İki mezar da ise arkosoller içine yerleştirilen lahitlerden bahsetmektedir. Bu durumda mezarlara inhimasyon gömünün yapıldığını söylemek uygun olacaktır. Ayrıca bu mezarlarda özellikle Tip 3 olarak adlandırılan kompleks yapılarda bir çok odanın bulunması ve bunlardan bazıların triclinium yani ziyafet odaları olarak dizayn edildiğini belirtmektedir. Bu mekanların tam olarak nasıl kullanıldığı hakkında kesin bir yargıda bulunamasak dahi bir aile mezarı olarak oluşturulan yapıların ölünün yakınları tarafından ziyaret edildiğini ve ziyafetler ile anıldığını söylemek mümkün olacaktır. Ancak inhumasyon gömünün yanında kremasyon gömünün de olabileceği unutulmamalıdır. Bu düşüncemizi destekler çok fazla bir kanıt elimizde olmasa da özellikle Tip 2 ve Tip 3 olarak adlandırılan mezarların ön odalarında nişlerin bulunması ve bu nişlerin ceset yerleştirmek için oldukça küçük olması, bu mekanların hediye veya kremasyon vazoları veya osthoteklerin yerleştirmesi için kullanıldığını düşündürmektedir. Her ne kadar Rosenbaum nişlerin hediye amaçlı olduğu belirtmiş olsa da bu nişlere kremasyon gömü için vazoların veya osthoteklerin yerleştirilmiş olma ihtimali göz ardı edilmemelidir. Kaldı ki Rosenbaum'un da belirttiği gibi bu mezarların hepsi soyulmuştur. Ancak şu an için mezarlarda kremasyon uygulamasının olduğunu kanıtlayan, veriler elimizde olmadığından kesin bir yargıda bulunmak oldukça güçtür.

Kelenderis antik kentinde örneklerini Batı nekropolünde gördüğümüz ön odalı tonozlu mezar yapılarında ne mezar odasında ne de ön oda olarak yorumlayacağımız mekanda gömü için özel olarak hazırlanmış bir mekan bulunmamaktadır. Bu nedenle mezarlara gömünün nasıl bir uygulama yapılarak gömüldüğü konusunda kesin bir yargıda bulunmak oldukça güçtür. Ancak L.Zoroğlu bu mezarlarda yapılan temizlik çalışmaları sırasında ele geçen mermer lahit parçalarından yola çıkarak mezar odalarına, lahit yerleştirildiğini ve gömünün

bu lahitlere yapıldığını belirtmektedir. Yine benzer bir uygulama Kuzey nekropolündeki arkosollü mezarlarda da görülmemektedir. Özellikle bu mezarların etrafında bulunan iki adet lahit kapağı gömünün lahitler içine yapıldığını kanıtlar niteliktedir. Genel olarak söyleyebiliriz ki bu mezarlarda inhumasyon gömü yapılmakta olup cesetler özellikle mermer lahitlere yerleştirilerek gömülmektedir. Ancak her ne kadar Batı nekropolündeki örneklere lahitlere gömü yapıldığını düşünsek de bu mezarların mezar odalarında ahşap klineler olabileceği ve gömünün bu alanlara yapılabileceği de unutulmamalıdır. Ancak bu düşüncemizi destekler herhangi bir kalıntı ele geçmemiştir.

Elaiussa nekropolün ele aldığımızda tonozlu mezar yapılarının bazılarında özellikle beşik tonozlu mezar evlerde arkosol görülürken yine bir çok mezar evde büyük tekne şeklinde klineler görülmektedir. Bu mezarlar içinde gömü için oluşturulan mekanların ceset ebatları ile aynı olması sebebi ile cesetlerin direk bu klinelere veya arkosollere yerleştirilerek gömüldüğünü söylemek mümkündür. Bu bağlamda gömü için özel mekanların oluşturulduğu bu mezarlarda inhumasyon gömünün yapıldığını söylemek mümkündür. Ancak sütün portikolu T 11 mezarında ki birinci ve ikinci katta tespit edilen 0,50 m derinliğine ve 1 m uzunluğa sahip nişlerin bulunması bu alanlara kremasyon gömü yapıldığını akla getirmektedir. Her ne kadar Machatschek bu mezarın mezar odasında ahşap klinelerin olabileceğini vurgulamış olsa da nişler hakkında kesin bir yargıda bulunmamaktadır. Bu bağlamda M.S. 2-3 yüzyıllar arasında tarihlenen bu mezarda kremasyon uygulaması olduğu düşünülebilir.

Sonuç olarak ele aldığımız Roma dönemine tarihlenen tonozlu mezar yapılarında genel olarak inhumasyon gömünün yapıldığını söylemek uygun olacaktır. Ayrıca bu görüşümüzü özellikle yukarıda belirtmiş olduğumuz Bağdat Kırı örneklerinde, tespit edilen tonozlu mezar yapılarında, klineler üzerine yerleştirilen cesetlerin oluşu da kanıtlar niteliktedir.

8. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Doğu dünyasında M.Ö. 4. binden itibaren kullanılan ancak Helen mimarlığına M.Ö. 4. yy. sonlarında İskender'in doğu seferlerini müteakip giren; bu anlamdaki ilk örneklerine Makedonya'da Vergina'daki mezarlarda rastladığımız mezar odası üzerinde tonoz örtü uygulaması görülmektedir. Dağlık Kilikya bölgesinde ise Roma döneminde yer üstüne duvar örgü tekniğiyle oluşturulmuş tonozlu mezar yapıları oldukça yaygındır.

M.S. 2. yy.a kadar Roma'da ve Roma'nın bazı eyaletlerinde, kentin kutsal sınırları yani pomerium içerisine gömü yapılmaması hem dinsel hem de pratik nedenlerle yasaklanmıştır. Oysa Anadolu genelindeki pek çok kentte intramural gömü alışılagelmiş uygulamadır ve uzun bir geleneğin devamı olarak Roma Döneminde de görülmektedir. Özellikle Anemurium, Kelenderis ve Elauiussa nekropollerinin merkezi ve manzaraya hakim konumları bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Genel olarak incelediğimiz beşik tonozlu mezarların hepsinin ortak bir amaç için yapıldığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda mezarların yapım amacını ölen kişiyi ilerideki yaşamı için kendisinin o ana kadar var oluşuna uygun oturma mekanları oluşturmaya yönelik yapıldığı düşünülebilir. Diğer taraftan da anıt mezarların yapılış amacını ölen kişiyi ölümsüz kılmaya yönelik yapıldığı savunulabilir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi mezarlar ortak bir amaç doğrultusunda inşa edilmiştir. Ancak mezarların yapım amacındaki birlik, mezarların inşası sırasında bölgesel ve yerel uygulamalarda farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkları kentlerin, mezarların inşa edildiği dönemdeki zenginliklerine, ölü gömme geleneklerine veya mezarların inşasında kullanılan malzemenin kolay ulaşılabilirliğine bağlamak mümkündür. Mezar yapılarındaki farklılıklar genel olarak süsleme, plan ve duvar örgü tekniklerinden oluşmaktadır.

Süsleme özellikleri ele alındığında; Anemurium antik kentindeki tonozlu mezar yapılarının iç mekanlarının oldukça muntazaman bir şekilde, duvar resimleri ve mozaikler ile süslenmiştir. Elaiussa Sebaste antik kentinin tonozlu mezar yapılarının iç mekanında Anemurium mezarlarında olduğu gibi freskler ve mozaikler ile yapılmış bir süsleme görülmemektedir. Elaiussa mezarlarını iç mekanlarındaki süsleme, tekne şeklinde oluşturulan klineler ve bu klineleri taşıyan konsolların ön cephelerinin profillendirilmesinden öteye geçmediği görülmektedir. Kelenderis örneklerinde ise mezar odasında herhangi bir süsleme ele alına örneklerde tespit edilememiştir. Tonozlu mezarların dış mekanlarındaki süsleme özellikleri ele alındığında ise Anemurium örneklerinin dış cephelerinde herhangi bir süsleme

olmadığı görülmekte olup dış duvarların moloz taş ile inşa edildiği görülmektedir. Elaiussa örneklerinde ise iç mekanın sadeliğinin dış mekana yansımadığını söylemek mümkündür. Mezarların inşasında opus vittatum ve opus quatratum uygulamalarının çok iyi bir şekilde uygulandığı görülmektedir. Kelenderis tonozlu mezar yapılarında ise iç mekanda olduğu gibi dış cephede de süsleme olmadığı görülmektedir.

Plan şemalarının incelediğimizde ise Anemurium örneklerinin Tip1 (tek odalı ve süslemesiz) olarak adlandırılan ve mezar yapılarının Elaiussa da tonoz çatılı mezar ev olarak tanımladığımız mezarlar sadece plan özellikleri bakımından benzerlik olduğu söylenebilir. Anemurium Tip 2 (iki odalı ve mezar odasında freskler) olarak adlandırılan mezar tiplerinin ise benzer örnekleri Elaiussa nekropolünde karşımıza çıkmamaktadır; ancak Kelenderis Batı nekropolünde ele aldığımız tonozlu mezar yapılarını Tip 2'de olduğu gibi iki bölümden oluştuğunu söylemek mümkündür. Anemurium Tip 3(çok odalı ve bir çok örneği iki katlı) olarak adlandırılan ve kompleks bir plan şemasına sahip olan tonozlu mezar yapılarının benzer örnekleri Elaiussa ve Kelenderis antik kentlerinin nekropol alanlarında karşımıza çıkmamaktadır. Hatta bu tip mezarların Dağlık Kilikya Bölgesinde bir benzeri, çalışmalarımızda tespit edilememiştir. Kelenderis kuzey nekropolünde ele aldığımız arkosollü mezarları ise benzer örnekleri ne Anemurium ne de Elaiussa örneklerinde karşımıza çıkmamaktadır.

Genel olarak Dağlık Kilikya'da tonozlu mezar yapıları inhumasyon gömü geleneğinin uygulandığı, birbirleri ile çok az benzer özelliklere sahip olduğu bunun yanında bir çok özellik bakımından oldukça farklı mezar yapıları olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç olarak Dağlık Kilikya ve özellikle Orta Dağlık Kilikya Bölgesi tonozlu mezar yapılarını M.S. 2 ve 3 yüzyıllar arasında inşa edildiğini, Beşik tonoz uygulamasının hepsinde görüldüğünü; ancak plan, süsleme ve inşa açısından bakıldığında çok farklı uygulamaların olduğunu söyleyebiliriz.

KATALOG

Katalog No : 1

Mezar No : K.86 KN TM.I

Merkez mahallesinde, yamaçta yer alan bu mezar, Batı mezarlığındaki bir başka örnek ile birlikte Kelenderis'teki iki katlı tonozlu mezarlardan bir diğerini oluşturur. Mezar ilk kez tarafımızdan 1986 yılında yapılan yüzey araştırması sırasında kısaca tanıtılmış olup, buradaki yayın dışında henüz herhangi bir kazı çalışması yapılmamıştır. Yapının belki de eskiden yıkılmış olan cephesi ve bir yan duvarı şimdiki kullanıcısı tarafından çimento tuğlası ile onarılmıştı. Bu yüzden yapının ölçüleri de bu onarıma göre alınmıştır. Yapının alt katı 2.50 m uzunlukta, 1.75 m kadar genişliktedir. Yüksekliği de 2.00 m kadar olan bu alt katın üzerinde onarılmış üst kat oda yer alır. Bu üst katta, batıya bakan cephede, mazgal biçimli bir pencere yer alır. Mezarın doğu cephesindeki kapı ise, sonradan oluşturulmuştur.

Söz konusu mezarın ilginç bir özelliği de alt katın gerisinde, bi mezarın üzerine oturduğu zemin kayada dromoslu bir mezarın varlığıdır. Yaklaşık 4.50x3.25 m ölçülerindeki asıl mezar odasındaki toprak dolgu temizlenmemişti. Dolayısıyla da bu kaya mezarı, ile tonozlu mezarın ilişkisi hakkında bir yorum yapabilmemiz zordur. Söz konusu tonozlu mezarın alt katındaki bu kaya mezarı daha eski bir mezarın ikinci kullanımı olabileceği gibi doğrudan bu tonozlu mezar için açılmış olma olasılığı da vardır. Bu soruların yanıtını burada yapacağımız çalışmalardan sonra bulmayı umut ediyoruz.

Katalog No : 2

Mezar No : K.87.BN.TM.I.

Karaseki tali yolunun kuzeyinde, yoldan yaklaşık 13.80m. içeride, KH 105 plankaresi içinde Aydıncık Kadostro haritasında 397 numaralı parselde yer alan bu tonozlu mezar aynı zamanda yola en yakın olanıdır. 1986 yılında görünür planı tanıtılan, 1987 yılında da içerisinde temizlik çalışması yapılan tonozlu mezarda 1998 yılında da küçük çaplı bir temizlik yapılmıştır[304].

Buradaki tonozlu mezarlardan en sağlam olanı olan mezar kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda olup girişi diğerleri gibi güneydoğuya bakmaktadır. K.98 BN TM IV (Kat 32) numaralı mezarda olduğu gibi mezar odası ve ön oda olmak üzeri iki bölümden oluşmaktadır.

[304] Zoroğlu 1988, 136, Res. 6-7.

Mezarın yan duvarlarında özellikle temel ve köşe taşları düzgün blok taşlarla diğer kısımları moloz taş ve kireç harcı ile inşa edilmiştir. Tonoz örtüde ise yassı kayrak taşlar kullanılmıştır.

Mezar sağ (kuzeydoğu) yan duvarının dıştan uzunluğu 6.07 m. olup ön odadaki uzunluğu ise 2.05 m.dir. 0.60 m. kalınlığındaki duvarın ön oda bölümündeki kısmının hemen hemen yarısına yakın bölümü tahrip olmuştur. Aynı şekilde güneybatı yan duvarının dıştan uzunluğu 5.40 m., ön odadaki uzunluğu 1.80m. olup kalınlığı 0.70 m.dir. Bu duvarın ön oda bölümüne ait olan kısmı karşısındakine nazaran daha fazla tahrip olmuş, yaklaşık 1:4'ü günümüze kadar ulaşabilmiştir. Şu anki durumuyla ön odanın üzerinin kapalı olup olmadığını, şayet kapalı ise ne şekilde örtüldüğü hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Ancak şunu hemen belirtmeliyiz ki, ön oda ile mezar odasını ayıran duvarın mezar odasını örten tonoza kadar yükseldiği ve hatta giriş cephesinden bakıldığı zaman tonozun bu tarafa bakan yüzeyini kapadığı görülebilmektedir. Hal böyle iken ön odanın büyük bir olasılıkla kapalı olmadığı. Şayet mezar odası önündeki kısmın üzeri biraz önce ifade ettiğimiz gibi kapalı değilde açık bir şekilde bırakılmış ise ön oda ifademizi avlu olarak yeniden adlandırmak isteriz. Avlunun içten içe genişliği 2.81m., uzunluğu ise 1.50m. olup zemini, bizim her sene akış yönünü değiştirdiğimiz su arkından gelen suyla, bu sene de su ile dolmuştur.

Mezar odasına girişi sağlayan kapının sağ kenarı ile sağ yan duvar arasındaki mesafe 1.00 m., aynı şekilde sol kapı kenarı ile sol duvar arasındaki mesafe de 0.90 m.dir. Kapı açıklığı 0.95 m., derinliği ise 0.60 m.dir. Kapının üzeri en büyüğü 0.30x0.10 m.ölçülerinde yassı kayrak taşlarla yapılmış kemer şeklindedir. Kapı yüksekliği giriş zemininden itibaren 1.62 m. yüksekliktedir. Giriş kapısının sağ kenarının büyük bir bölümü ile giriş kapısı zeminindeki 0.15m. yüksekliğindeki bir sıra taş da tahrip olmuştur.

2.85m. uzunluğunda, 2.81m. genişliğindeki mezar odasının zemini giriş kapısı zemininden alçaktadır. Büyük blok taşlar ve yer yer kullanılmış olan küçük moloz taşlar ile örülmüş olan yan duvarların zeminden yükseklikten sonraki kısmın üzerine, tıpkı kuzey nekropolü tonozlu mezarlarında olduğu gibi, tonoza geçişi sağlayan ara geçiş duvarı inşa edilmiştir. Bu duvar üzerine de tonoz örtü oturmaktadır. Tonoz örtüde başlangıçta biraz daha kalın ve büyük kayrak taşlar kullanılmışken orta kısma doğru bu taşların yerini daha inceleri almıştır. Tonoz örtünün yüzeyi içeride gri bir görünüm almış ve yer yer dökülmüş kireç harcı sıva ile kaplıdır. Tonoz örtüde sağ yan duvarın başlangıç ve bitim noktasına yakın olan kısımlarında taşların düşmesi sonucu tahribatlar oluşmuştur. Özelliklede kuzeybatı kısa yan

duvarın üzerine gelen tonoz örtünün bir kısmı tamamen çöktüğünden burada 0.33x0.31m. lik bir açıklık söz konusudur. Girişin karşısındaki duvarın içe bakan yüzünün ortalarında bir kaç adet taş yerinde çıkmıştır.

Mezarın her iki yan duvarıda dışta tonoz örtünün en yüksek seviyesine kadar yükseltilerek üstü düz dam şekline dönüştürülmüştür. Bunu yaparken yan duvarlar ile tonoz örtü arasındak kalan boşluk çakıltaşı ve toprak ile doldurulmştur.

Katalog No : 3

Mezar No : K.98 BN.TM.II.

BN TM III numaralı mezarın 4.08 m. Kadar güneybatısında olan mezarın sağ yan duvarına ait olan kalıntı dışında herhangi bir üst yapısı günümüze ulaşmamıştır. Buradaki çalışmalarımız henüz tamamlanmadığı için şimdilik bu mezar için sadece bu duvarın varlığını söylemekten öte gidemeyeceğiz. Diğer mezarlar gibi bu yan duvarın doğrultusu da kuzeybatı-güneydoğu yönündedir. Şu anki zeminden, ki tamamı toprak dolgu, 0.65 m. yüksekliğinde olan duvarın uzunluğu 5.70 m., kalınlığı ise 0.65m.dir. Duvar örgüsünde 0.27x0.60 m den büyük olmayacak ölçülerde blok taşların yanı sıra yer yer muhtelif ebatlarda moloz taş ve kireç harcı kullanılmıştır. Duvarın orta kısmında ve bitiş kısmında taşların dökülmesi sonucu ortaya çıkan tahribatlar sözkonusudur. Duvarın dış tarafından üç sıra taş örgüsü görülürken, içe bakan yüzünden sadece tek sıra taş örgüsü görülmektedir. Duvar büyük olasılıkla mezarın kuzeydoğu yani sağ yan duvarı olmalıdır. Bu fikrimizi duvarın güneybatıya yani içe bakan yüzündeki içbükey-kavis doğrulmaktadır. Sözkonusu içbükey kavisli duvar muhtemelen tonoz örttü ile temel duvarı arasındaki geçişi sağlayan kısımdır. Buna dayanarak bu alanda yaklaşık 1.50-2.00m. arasında toprak dolgu olduğunu söylemek yanlış olmaz. Yine bu kavis bize mezarın üst örtüsünün tonozlu olduğunu göstermektedir. Ne yazıkki, şimdilik, mezarın kaç bölümden oluştuğu, ön oda veya avlusunun olup olmadığı, genişliğinin ve yüksekliğinin ne kadar olduğu kosunda hiçbir şey söyleyemiyoruz. Ancak ileride bu alanda yapılacak olan kazı çalışmaları neticesinde tüm bu sorulara cevap verebilme imkanıa sahip olabileceğiz. Duvarın üst yüzeyi ile içe bakan yüzeyinde yer yer kireç harcı ile sıvalar bulunmaktadır.

Katalog No : 4

Mezar No : K.98 BN.TM.III.

KH 105 plankaresinde, 398 numaralı parselde, aşağıda ele alacağımız K.98 BN TM IV (Kat. 32)numaralı mezarın 0.60m. güneybatsında K.98 BN TM II numaralı mezarın da 4.08m. kuzeydoğusundadır. Kelenderis'teki iki katlı olarak inşa edilmiş olan mezarlardan bir diğeri olan bu yapının büyük bir bölümü tahrip olmuştur. 1998 yılına kadar içerisinde toprak ve moloz taş dolgusu olan mezarın içerisi 1998 yılı kazı sezonunda yaptığımız çalışmalar ile temizlenmiştir. Ayrıca mezar daha önceki yıllarda orman bekçisinin odunluğu olarak kullanıldığı için giriş kısmına şekilsiz moloz taş ve çaumurdan bir duvar çekilerek mezarın ön cepheden görünüşü tamamen kapatılmış durumda olduğu için, bu duvar da kaldırılmıştır. Bunun gibi, mezarın yan duvarlarına arkada basit bir duvar eklenip, uzatılarak, daha geniş bir mekan oluşturulmuştur. Kazı çalışmaları sırasında mezar odasının birinci katının önünde ve hemen girişinde, zeminde ki ana kaya ortaya çıkarıldı. Muhtemelen bu seviye I. kat mezar odasının da zemin seviyesi olmalıdır.

Kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda olan mezarın girişi BN TM IV mezarında olduğu gibi güneydoğuya bakmaktadır. İki katlı olarak inşa edilen mezarın yukarıda tanımladığımız alt katı, büyük bir olasılıkla asıl mezar yapısının inşa edileceği alandaki seviyenin düzeltilmesine yönelik olmalıdır. Mezar muhtemelen de bir ön odaya ve avluya sahipti. Bu fikri BN TM IV mezarının başlangıcı ile aynı hizada başlayan 2.60 m uzunlukta 0.60 m kalınlıkta ve zeminden 0.43 m yükseklikteki sağ yan duvardan edinmekteyiz. Ne yazık ki, bu duvarın karşısında, yani mezarın solunda, olması gereken güneybatı yan duvarı tamamen yok olmuştur.

Mezar odasının sağ yan duvarı K.98 BN TM IV mezarından 2.60 m geride başlamakta ve dıştan uzunluğu 4.80 m yi bulmaktadır. Duvarın özellikle başlangıçtan zeminden yüksekliği 1.10m.den sonraki üst bölümü mezar odasına doğru tahrip olmuştur. I. kat mezar odasındaki uzunluğu 2.92 m olan duvarda en büyüğü 0.55x1.00 m ölçülerinde olan iri blok taşların yanı sıra küçük moloz taşlarda kullanılmıştır. Duvarın içeride I. kat zeminden yüksekliği 0.45 m dir. Mezar odasının sol yan duvarının başlangıçtaki kısmı tahrip olduğundan şu anki durumu ile uzunluğu 4.20 m. içerideki uzunluğu ise, 2.30 m kalınlığı 0.52 m olup I. katın zemininden yüksekliği 0.30 m dir. Bu duvar II. kat seviyesinde mezar odasına doğru bir eğilme yapmakta, bir başka deyişle şakül doğrultusunda değildir.

2.91 m. uzunluğunda, 3.20 m. genişliğinde olan I. kat mezar odasının üst örtüsü tonoz biçiminde olup tonoz başlangıcının zeminden yüksekliği 0.45 m iken, neredeyse tamamı yok olduğu için, zemin ile orta nokta arasındaki yükseklik ölçülemedi. Ancak yine de doğu yan duvar tarafından kalan tonoz örtü kalıntısı diğer taraftakine göre daha fazla olduğu için, burasının orta nokta olmasa da, zeminden itibaren en yüksek parça olduğu anlaşılır. Bunun yüksekliği 1.30 m.dir. Tonozda diğer mezarlarda kullanılan kalitede ve ölçülerdeki kayrak taşı yerine daha düzensiz şekilde olan moloz taşlar kulanılmıştır. I.katın üst örtüsü olan tonoz aynı zamanda ikinci katın da zemini olduğundan epeyce kalındır. Mezarın kuzeybatı, bir başka deyişle girişin karşısındaki, duvarının sadece sağ yan duvar tarafındaki küçük bir bölümü hariç tamamı yok olmuştur. Bu duvar sağ yan duvardan sol yan duvara doğru 0.65 m.lik bir çıkıntı yaptıktan sonra 1.40 m. derinliğinde kuzeybatıya doğru devam etmektedir. Bir başka deyişle girişin karşısındaki bu duvar mezarın burada sonlamayıp muhtemelen aynı ölçülerdeki bir çıkıntı yapılarak, belkide bir arkesol oluşturmaktaydı. Duvar için sözkonusu olan bir başka sorun da duvarın kuzeybatıya doğru olan 1.40 m.lik uzantısının burada sonlanıp sonlanmadığıdır.

II. katın doğu ve batı yan duvarlarının içe bakan yüzeylerindeki kalıntılardan anlaşıldığı kadarı ile, nerede sonlandığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, bu duvarların uzunluğu 4.50 m genişliği ise 0.55 m dir. II. kat zemininin I. kat zemininden olan yüksekliği en fazla 1.70 m dir. İkinci katın zemini ile tavanı arasındaki yüksekliği konusunda bir şey söylemek mümkün olmadı. Ancak yan duvar kalıntılarından daha fazla yüksekliğe sahip olan sol yan duvar ile II. kat zemini arasındaki yükseklik 1.28 m dir. Dolayısıla II. katın üst örtüsünün ne şekilde olduğu da bilinmeyenler arasındaki yerini almaktadır. Batı duvarın II. kattaki içeriye bakan yüzünde zeminden 0.82 m. yükseklikte yan yana üç adet hatıl deliği yeralmaktadır. Girişten itibaren 1. delik 0.10x0.18 m. ebatlarında 0.15m. derinlikte, 2. delik 0.30x0.25 m ebatlarında 0.30 m. derinliğinde, 3. delik 0.12x0.20 m ebatlarında 0.17 m derinliğindedir. 1. delik ile 2. delik arasındaki mesafe 0.16 m., 2. delik ile 3. delik arasındaki mesafe ise 0.13 m.dir.

Mezarın I. kat tonoz örtüsünün yüzeyi ile II. kat yan duvarların içeriye bakan yüzeylerinde yer yer kireç harcı sıva kalıntıları bulunmaktadır.

Yukarıda anlatmış olduğumuz gibi, mezar odasının arkasına daha sonradan dikdötgen şeklinde, sadece yan duvarlarının yarısı sağlam olan, bir bölüm ilave edilerek mezar odası oldukça uzun hacimli bir şekle sokulmuştur. Sonradan ilave edilen mekanın içten içe

uzunluğu 3.50 m, genişliği 2.94 m, duvarların zeminden yüksekliği ortalama 1.85 m olup duvar kalınlığı 0.60 m dir.

Sonuç itibari ile tüm ilaveler ile birlikte mezarın dıştan toplam uzunluğu 11.30 m., genişliği ise 4.20 m.dir.

Katalog No : 5

Mezar No : K.98 BN.TM.IV.

Mezarımız bu alandaki Tonozlu Mezarlardan en doğuda ve en sağlam olanıdır. Mezar Karaseki yolundan yaklaşık 21m. içeride olup 399 numaralı parselde ortaya çıkarılan üzerinde değişik biçimlerde mezarlar bulunan kaya bloğunun 27 m güneybatısındadır. Güneybatısındaki "Kat. 31 nolu" (BN TM III) mezarla arasındaki mesafe ise 0.60m.dir. Kuzeybatı-güneydoğu yönünde olan mezarın girişi güneydoğuya, denize doğru, bakmaktadır. Dikdörtgen planlı olan mezar bir ön oda ve mezar odası olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

Mezarın her iki yan duvarının uç kısmında 0.25x0.40m. ebatlarında 0.17m. yükseklikten fazla olmayan büyük blok taşlar ve irili ufaklı moloztaşlar ve tuğla kırığı, kireç ve kumdan harç kullanılmıştır. Mezar sağ (kuzeydoğu) uzun yan duvarının dıştan uzunluğu 5.54 m, zemin ile en üst noktası arasındaki yükseklik 2.95 m, duvar kalınlğı ise 0.63 m dir. Aynı şekilde sol (güneybatı) uzun duvarın dıştan uzunluğu 5.45m. en üst noktası arasındaki yükseklik 2.95 m duvar kalınlığı ise 0.63 m dir. Her iki yan duvarın başlangıcından mezar odasına doğru 1.20 m sonra mezar odası ile ön odayı birbirinden ayıran bölme duvarının diletasyon kalıntısı vardır. Ancak bugün bu duvarın zeminden 1.10 m yüksekliğe kadar olan bölümü tamamen yok olduğu için bölme duvarının yan duvardan ortaya doğru ne kadar devam ettiği, ne şekilde bir giriş kapısı oluşturduğu konusunda bir şey söylemek mümkün değildir. Sadece tonozda bu duvarın kalıntıları tesbit edilebilmiş olup tonozdan 0.15 m lik bir çıkıntı yapmış olan duvarın kalınlığı 0.30 m dir.

Mezar odasının içten içe uzunluğu 3.58 m, genişliği 2.88 m dir. Sağ yan duvarda mezar odası içindeki başlagıç kısmında 1.54 m yüksekliğinde 1.15 m genişliğindeki bir bölüm vardır. Hangi amaçla açıldığını bilemedeğimiz bu bölüm sonradan kapatılmıştır. Bu değişiklik, duvarın dış yüzeyinde daha rahat görülebilir. Çünkü orjinal duvardan biraz çukur vaziyettedir. Mezar odasının zeminin orjinal kotunda düzeltilmiş kaya vardır. Tonoz örtülü olan mezarın tonozu zeminden 1.10 m yükseklikteki yan duvarların üzerine oturmaktadır.

Tonozda 0.27x0.73 m ölçülerinden küçük olmayan kayrak taşlar kullanılmış olup ön odanın girişinden itibaren bir bölümü tahrip olmuştur. Tonozun dıştan en üst noktası ile yan duvarlar arasında kalan boşluklar moloztaş ve toprak ile doldurularak tonozun üstü dıştan düzdam haline getirilmiştir. Bu mezar odası yakın tarihe kadar burada bulunan bir bekçi evi ile bitişik durumdaydı ve bu evde oturanlar tarafından evin bir odası gibi kullanılıyordu. Bu yüzden tonozun üzerine bir plastik örtü ve toprak serilerek düzdam haline getirilmiştir. Mezar odasına girişinin karşısındaki kuzeybatı duvarı dıştan 3.00 m uzunluktadır. Bu duvar ile yan duvarlar arası açılmış olup dışarıdan oluşan açıklık daha rahat bir şekilde gözlenebilmektedir. Mezar odasının yan duvarlarının ve tonoz örtünün yüzeyleri içte kireç harcı sıva ile sıvalıdır. Aynı durum ön odada sadece tonoz örtünün yüzeyinde görülmektedir.

Katalog No : 6

Mezar No : K.03 KN.TM.I

Günümüzde Mersin-Antalya karayolunun kuzeybatı kıyısında bulunan mezar tamamen tahrip olmuş, ancak arkesollü olduğunu gösteren küçük bir kalıntı vardır.

Katalog No : 7

Mezar No : K.03 KN.TM.II

Bu kalıntı da bir öncekinin bulunduğu yerde ancak bunun biraz batısındadırb Bunun da biraz daha belirgin olan arkesolün bir bölümü görülmektedir.

Katalog No : 8

Mezar No : K.03 KN.TM.III

Yukarıda 59-60 Kat. Numaralı mezarlarla aynı sırada ve bunların batısında yer alan 3. mezardır. Bir zamanlar üzerinde bulunan ahşap bina şimdi yok olmuştur. Mezar güneye bakan cephesinin her iki tarafındaki yan duvarlar ve kemerin başlangıç taşları yok olmuştur. Şimdi yıkıntısı kalmış olan modern evlerden biri mezarın yan duvarlarını temel olarak kullanmıştır. Mezarın ilk odasının yan duvarlarının kalınlığı 0.95 m.dir. Bunların bu kadar kalın tutulması olasılıkla bu mezarın iki katlı olduğunu düşündürürse de, ne yazık ki, bununla ilgili hiçbir veri bulunmamaktadır. Yan duvarların inşasında ölçüleri 0.20-0.25 m'yi geçen büyük kireç ve kayrak taşı bloklar kullanılmıştır. Kemerlerin örgüsünde ise, daha çok yassı kayrak taşları tercih edilmiş olup, bunların en uzunu 0.78 m, enleri ise 0.08 m'den daha aşağı ölçülerdedir. Mezarın batı duvarının arkesole kadar olan uzunluğu 3.70 m iken, doğu duvarının uzunluğu 3.43 m'de kalmıştır. Merkez aksından alınan ölçüye göre, arkesol de dahil olmak üzere toplam derinlik 4.66 m kadardır. Daha dar ve alçak bir kemer oluşturan arkesol için her iki tarafta 0.80 m ölçüsünde bir daralma gerçekleştirilerek, 1.97 m genişlikte ve 1.33 m derinlikteki arkesol oluşturulmuştur.

Mezarın zemini hali hazırda toprakla dolmuştur ve aşağıda verdiğimiz yükseklik ile ilgili ölçüler de bu zeminden alınmıştır. Buna göre tonozun en yüksek yeri 2.27 m.dir. Aynı şekilde arkesolün yüksekliği yaklaşık 1.92 m'dir. Diğer taraftan, asıl odanın tonoz örtüsünün kalınlığı 0,35 m kadardır. Arkesolü oluşturan yassı kayrak taşlarından yapılan kemer taşlarıyla mezarın asıl kemeri arasındaki boşluk, yanlarda büyük blok taşlarla başlayan, tepeye doğru giderek yassılaşan ince kayrak taşlarıyla doldurulmuştur. Asıl odanın arkesole bağlandığı kısımda karşılıklı olarak iki küçük niş bulunmaktadır. Bu nişlerin şimdiki zeminden yüksekliği yaklaşık 1.18 m dolayındadır. Her gözün açıklığı 0.34 x 0.35 m kadardır. Bu nişlerin derinliği ise yaklaşık 0.38 m kadardır.

Mezar odasının tonoz örtüsü ile her iki yan duvar arasındaki üçgen boşluklar, yan duvarda kullanılan taşlarla aynı malzeme ile doldurularak, üst örtü dışta düz dam haline dönüştürülmüştür. Yan duvarlarda tonoz örtünün başlangıcından önce, yaklaşık 0.55 m. yüksekliğinde iki sıra blok taş ile örülmüş, olasılıkla tonoza geçişe yardımcı olmak amacıyla yapılmış içbükey kavisli bir duvar bulunmaktadır. Bu ara geçiş duvarı ile yan duvar ve tonoz duvarı arasında ince kayrak taşları ve kireç harcı ile 0.04 m kalınlığında düzgün bir tabaka

oluşturulmuştur. Arkesolü ve mezarı sonlayan kuzey duvarında iki farklı duvar örgü sistemi göze çarpmaktadır. Şimdiki zeminden yüksekliği 0.80 m olan ve ortasında 0.60 m genişlikte, 0.70 m yükseklikte bir boşluk olan duvarda, yan duvarlarda kullanılmış olan, büyük, ancak düzensiz şekilli blok taşlar yerine, bu duvarın üzerinden arcosolün kemerine kadar olan açıklığı kapatan üst bölümde, daha küçük ve şekilsiz taşlar kullanılmıştır. Bu bakımdan duvara bakıldığında örgü farkı hemen dikkati çekmektedir. Bunun gerçek nedeni hakkında bir kazı yapılmadan bir şey söylemek zordur. Belki de zeminden 0.80 m yükseklikteki alt bölüm örüldükten sonra, üstte kalan açıklıktan ceset arkada bulunan asıl mezar odasına konmuş, sonra bu açıklığın kapatılmış olduğu düşünülebilir, İkinci bir olasılık olarak bu duvarın daha sonradan herhangi bir nedenle açılıp tekrar örülmesidir. Arkesolün temel taşlarının yüzeyinde yer yer kireç harcından ince bir sıva kalıntısı görülmektedir.

Katalog No : 9

Mezar No : K.03 KN.TM.IV

61 Kat. numaralı tonozlu mezarın 5.40 m kadar batısında ve aynı doğrultuda bulunan bu mezarın da cephesi yok olmuş ise de, cephe duvarının mezar odasını kapatan duvarına ait temele yakın taşlardan bir kaçı günümüze ulaşmıştır. Bunlardan batıdaki uçta bulunan duvarın uzunluğu 1.03 m, genişliği 0.56 m, kalabilmiş olan girintisi içten 0.30 m kadardır. Doğudakinin dıştan uzunluğu ise 1.43 m, genişliği 0.58 m ve tonoz örtülü odaya olan girintisi de içten 0.64 m kadardır. Böylece mezar odasının cephesinin bir giriş kapısı bırakılarak kapatılmış olduğunu söyleyebiliriz. Mezarın yan duvarlarının her ikisinin de kalınlığı 0.82 m kadardır ve ortalama 0.32 x 0.21 m boyutlarındaki düzensiz taşlardan örülmüştür. Tonoz ise, en büyüğü 0.77 x 0.06 m boyutlarındaki kayrak taşları ile oluşturulmuştur. Bir önceki mezarın üzerindeki modern yapı kalıntılarının devamı bu mezar üzerinde de görülmektedir. Zemini toprak dolgu olan mezarın tonozlu bölümünde yükseklik en fazla 2.37 m, genişlik 3.38 m kadardır. Tonoz örtünün kalınlığı da ortalama 0.35 m'dir. Tonoz örtü şimdiki zeminden 0.88 m yüksekliğindeki yan duvarların üzerine oturmaktadır. Bir başka ifade ile tonoz örtü zeminden, şu an toprak dolgu olan 0.88 m yükseklikte başlamaktadır. Mezarın üst örtüsü dıştan düz dam şekline dönüşmüş olup bunu sağlamak için yan duvarlar tonozun üst seviyesi ile aynı seviyede olacak şekilde yükseltilerek, yan duvarlar ile tonoz arasında oluşan açıklık

moloz taş, kireç harcı ve toprak dolgu ile doldurulmuştur. Bu bakımdan bir önceki mezar gibi bunun da iki katlı bir tonozlu mezar olduğunu düşünebiliriz.

İlk odanın yan duvarlarının yaklaşık 0.75 m kadar daraltılmasıyla oluşturulan arkesolun zeminden yüksekliği 1.73 m, genişliği 1.86 m, derinliği ise 1.56 m'dir. Arkesol ile asıl odanın çatısı arasındaki yükseklik farkı 0.53 m dolayındadır. Arkesol, zeminden itibaren önce dört sıra halinde düzensiz ancak oldukça iri blok taşlarla, daha sonra da yassı kayrak taşlarıyla örülmüştür. Yan duvarın daralarak arkesolü oluşturulduğu bölüm her iki yanda 1.84 m'dir. Arkesolün sırt duvarı zeminden yaklaşık 1.00 m yüksekliğe kadar, nispeten düzgün blok taşlarla örülmüş, bu noktadan başlayarak 0.50 m yüksekliğe kadar olan bölümü ise daha kaba taşlarla ve özensiz olarak tamamlanmıştır. Bu örgüyü arkesolün kemeri boyunca 0.10 m yüksekliğinde ve yoğun kireç harcı ile çok ufak kireç taşı parçaları çevrelemektedir. Arkesolün kuzey duvarında sıva ve derz olarak kullanılan kireç harcının özelliği mezarın genelinde kullanılan harç ile aynıdır. Bu arada eklememiz gerekir ki, mezarın örgü sisteminde kireçtaşı ve kayrak taşlarının yanında, yer yer kiremit parçaları da kullanılmış, ayrıca kireç harcı içerisinde ufalanmış kiremit tozu kullanılmış olduğundan, harç açık kiremit rengine yakındır. Aynı biçimde, tonoz örtüsünün temelini oluşturan taşların üzerinin de yer yer çok ince bir kireç harç ile sıvandığı görülmektedir.

Mezarın şu anki başlangıcından itibaren sırt duvarına kadar olan derinliği yaklaşık 4.00 m, dıştan tüm uzunluğu ise 5.80 m kadardır. Dolayısıyla arkada 1.80 m'lik bir dolgu bölümün varlığından söz etmemiz gerekir. Belki de bu kısım asıl gömünün yapıldığı mezar odasıdır.

Katalog No : 10

Mezar No : K.03 KN.TM.V

Kat. 62 nolu mezarın 2.10 m kadar batısında ve diğerleri gibi, yine aynı doğrultudadır. Önceki mezarlarda olduğu gibi, bunun da üzerinde modern bir yapının duvar kalıntısı ve bu duvara ait yıkıntılar vardır. Mezarın tonoz örtülü bölümdeki odanın yan duvarlarının ve üst örtüsünün girişe rastlayan bir bölümü yok olmuştur. Mezarın I.odasının doğu yan duvarı 2.50 m uzunlukta ve 0.60 m kalınlıktadır. Batı yan duvarının uzunluğu 2.10 m, genişliği ise duvar dış kenarının ve ön tarafının toprak dolgu ile kapalı olmasından dolayı ölçülemedi. Yan duvarların inşasında diğer iki mezardaki uygulamalar yinelenmiştir. Bu odanın batı yan

duvarının şu anki zeminden yüksekliği 0.45 m olan kısmı ile tonoz örtü kemerinin başlangıcı arasında kalan 0.50 m yüksekliğindeki, kemerin oturduğu duvar şakul düşeyinde olmayıp, hafif içbükey kavislidir. Diğer bir deyişle, bu duvar tonoza geçişi sağlayan bir geçiş duvarı olarak kullanılmış olmalıdır. Geçiş duvarı olarak adlandırdığımız duvar ile tonoz kemeri arasında 0.06 m kalınlıkta bir kireç harcı tabakası mevcuttur. Tonoz örtünün başlangıcının zeminden yüksekliği 1.12 m, ortada ise, 2.00 m'dir. Mezarın ilk odasının bitiminden sonra her iki tarafta yaklaşık 0.50 m'lik bir daralma oluşturulmuş ve buradan sonra ikinci oda (arkesol) inşa edilmiştir. Arkesolün genişliği 1.75 m, derinliği 1.35 m olup, tonozun zeminden yüksekliği ise 1.87 m kadardır. Arkesolün kemerini oluşturan yassı kayrak taşlar ile asıl odanın çatısı arasında, önceki iki mezarda olduğu gibi, bir boşluk bulunmamaktadır ve her iki odanın çatısı birbirine yapışık vaziyettedir. Arkesol kemer derinliği 0.21 m kadardır. Bunun sırt duvarının örgüsünde de, önceki iki mezarda gördüğümüz özellikler geçerlidir. Burada arkesolün tonoz örtüsü ile kuzey duvarın üst bölümündeki kemerin arası yaklaşık 0.22 x 0.10 m ölçülerindeki taşlarla çevrelenmiştir. Asıl odanın doğu yan duvarına zeminden 1.13 m yükseklikte, arkesolün başlangıcından 0.25 m yüksekliğinde, 0.23 m genişliğinde ve 0.26 m derinliğinde, yaklaşık küp şeklinde pencere açıklığı bulunmaktadır.

Girişte her iki yan duvar başlangıçları tahrip olan mezarın başlangıcı ile arkesolun sırt duvarına kadar olan derinlik 3.83 m olup sağ yan duvarın dıştan alınan ölçülere göre tüm uzunluğu ise yaklaşık 5.50 m'ye ulaşmaktadır. Ölçülerden de anlaşılacağı üzere, mezarın görünen odasının arkasında bir bölüm daha olma ihtimali oldukça kuvvetlidir. Dış ve iç ölçüler arasındaki fark 1.67 m kadardır.

Katalog No : 11

Mezar No : K.03 KN.TM.VI

63 Kat. numaralı mezarın 3.10 m kadar güneybatısında ve diğer mezarlarla aynı doğrultudadır. V numaralı mezar ile arasının toprak dolu olması sebebi ile doğu yan duvarının kalınlığını ölçmek mümkün olmamıştır. Bu mezarın üzerinde oldukça kalın bir tabaka halinde toprak ve kum bulunmaktadır. Asıl odanın üzerindeki tonoz fazlasıyla tahrip olmuştur. Mezarın girişini belirleyen duvarın temel üstü taşlarının birkaçı asıl yerlerinde kalmıştır. Yapının doğu yönündeki duvarının uzunluğu dıştan 1.53 m, tonozlu bölüm 0.50 m olup, duvar genişilği 0.58 m kadardır. Aynı şekilde, mezarın batı tarafındaki duvarın dıştan

uzunluğu 2.20 m, mezar içerisinden 1.10 m kadardır ki, bunun da genişliği önceki gibi 0.58 m civarındadır. Bu her iki duvar arasında mezar odasına girişi sağlayan açıklığın ne kadar olduğu zeminin toprak dolu olması yüzünden şimdilik ölçülemedi. Mezarın girişindeki duvar örgüsünde çeşitli büyüklüklerde kireçtaşı blokların yanı sıra (en büyüğü 0.38x0.28 m. ölçülerindedir), yoğun olarak kireçtaşı ve yassı kayrak taşları, bağlayıcı olarak da diğer mezarlarda olduğu gibi, bu mezarda da kireç harcı kullanılmıştır. Bu mezarın da yan duvarı çok kalın yapılmakla birlikte ikinci bir katın varlığına ait bir veri şimdilik yoktur.

Asıl tonozlu odanın genişliği 3.52 m, derinliği 2.04 m dolayındadır. Mezar odasının zemini hali hazırda toprak ile örtülüdür. Odanın her iki kenarı da zeminden 0.55 m yüksekliğe kadar, geniş yassı kayrak taşlarıyla örülmüştür ki, bunların en büyüğü 0.80 x 0.07 m ölçülerindedir. Odanın her iki kenarının yanlardan yaklaşık 0.70 m daraltılmasıyla arkesollü bölüm oluşturulmuştur. Arkesol zeminden 0.36 m yüksekliğe kadar düzgün kireçtaşı bloklarla örülmüştür. Arkesolün genişliği 2.06 m derinliği 1.41 m ve zeminden yüksekliği 1.69 m dolayındadır. Arkesolü oluşturan kemer ile asıl odanın tonozu arasındaki mesafe yanlarda 0.56 m iken, üst orta noktaya doğru bu mesafe 0.23 m'ye düşmektedir. Asıl odanın ve arkesolün tonoz örgüsünde en büyüğü 0.62 x 0.07 m ölçülerinde olan yassı kayrak taşları kullanılmıştır. Arkesolün kuzey duvarının temeli yan duvarlar ile aynı seviyededir ve örgü farkı bulunmamaktadır. Ancak bu hattın 0.70 m yukarısına kadar olan örgü yukarıda mezarın girişinde gördüğümüz örgü ile benzerlik göstermektedir. Bunun devamında, arkesolün üst örgüsünden 0.52 m aşağıya kadar olan bölüm kemerli olup, bunun etrafı 0.12 m kalınlığa kadar küçük taşlardan örülmüştür. Asıl odanın tonoz örtüsünün kalınlığı 0.37 m dolayındadır. Bu nedenle, örtüde kullanılan kayrak taşları diğer mezarlara nazaran daha kalın ve uzun olup duvar örgüsünün daha düzgün görünmesini sağlamaktadır. Mezarın duvarlarının iç yüzeyinde, özellikle I. oda ve arkesolün temelini oluşturan taşların yüzeyinde, yer yer dökülmüş olmakla birlikte çok ince bir kireç sıva kalıntısı bulunmaktadır.

Mezarın başlangıcından sırt duvarına kadar olan uzunluk 4.00 m kadar olup, dıştan tüm uzunluğu 6.50 m dolayındadır. Bu ölçülere bakarak, mezar yapısının görünen kısmının arkasında yaklaşık 2.50 m uzunluğunda kapalı bir bölümün varlığı düşünülebilir ki, yukarıda birkaç kez değindiğimiz gibi, burasının asıl mezar odası olma konusu ancak bir kazı ile doğrulanabilir. Bu mezarın örtüsünün üst kısmında yapılan çalışmalarda önce birikmiş olan toprak dolgu kaldırılmış, bir miktar (yaklaşık 0.80 m kadar) moloz taşlar sökülerek mezar odasına ulaşılmaya çalışılmış, ancak bir sonuç elde edemeden çalışma yarıda kesilmiştir.

Katalog No : 12

Mezar No : K.03 KN.TM.VII

Kat. 64 numaralı mezarın 18.10 m kadar güneybatısında, şimdiki Jandarma Karakoluna en yakın konumdaki tonozlu mezardır. Mezarın görünen zemini, önünden geçen karayolu yüzünden yaklaşık 1,50 m kadar aşağıda kaldığı için, ve dolgunun kalınlığını kazı yapmadan vermek olası olmadığından buradan bir ölçü veremiyoruz. Ancak tonozun en yüksek noktası yol seviyesinden en fazla 1 m kadar yukarıdadır. Diğer taraftan, yine aynı nedenle hemen hemen yarısına yakını toprak ve moloz ile doludur ve her iki yan duvarın başlangıç yeri hakkında da bir öneride bulunmak zordur.

Ölçülebildiği kadarıyla, odanın uzunluğu 3.07 m dir. Bu mezarın inşa özellikleri öncekilerle aynıdır. Tonozun içe bakan yüzeyi kireç harcı ile sıvalıdır. Odanın dip kısmında arkesol vardır. Odanın uzunluğu 1.70 m, genişliği 1.90 m dolayındadır. Arkesolün sırt duvarı şimdiki zeminden 0.90 m yüksekliğe kadar devam ettikten sonra, tonoz kemerine kadar olan 0.33 m'lik kısmında ise, bir kemer oluşturulmuştur; kemerin şu anki zeminden yüksekliği 1.37 m dolayındadır. Duvar üzerinde oluşturulan kemer ile tonoz örtü arasında, yanlarda 0.08 m, ortada 0.15 m'lik bir boşluk oluşmuş, söz konusu boşluk da küçük taşlar ve kireç harcı ile çevrelenerek doldurulmuştur. Bu odanın tonozunu oluşturan kemerin oturduğu yan duvarların şu anda 0.50 m yüksekliğindeki kısmı açıktadır.

Mezarın başlangıcından itibaren sırt duvarına kadar olan uzunluk 4.77 m, dıştan ise yapının görünen tüm uzunluğu 6.00 m'dir. Dolayısıyla bu mezarın da sırt duvarının gerisinde yaklaşık 1.20 m'lik bir bölüm kalmaktadır ki, asıl mezar odasının burası olması olasıdır. Bu durum sonraki yıllarda yapılacak çalışmalarla daha da açıklığa kavuşturulacaktır.

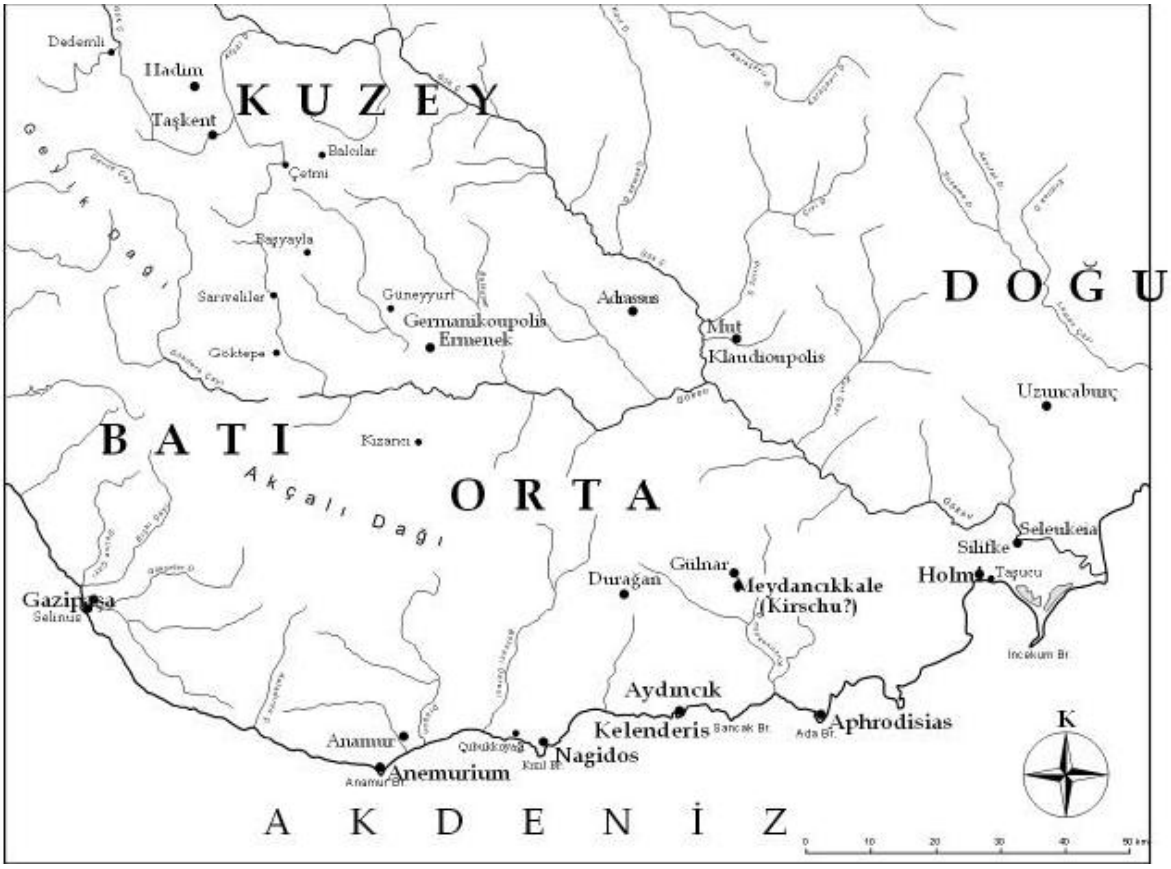
Katalog No : 13

Mezar No : Tonozlu Mezar

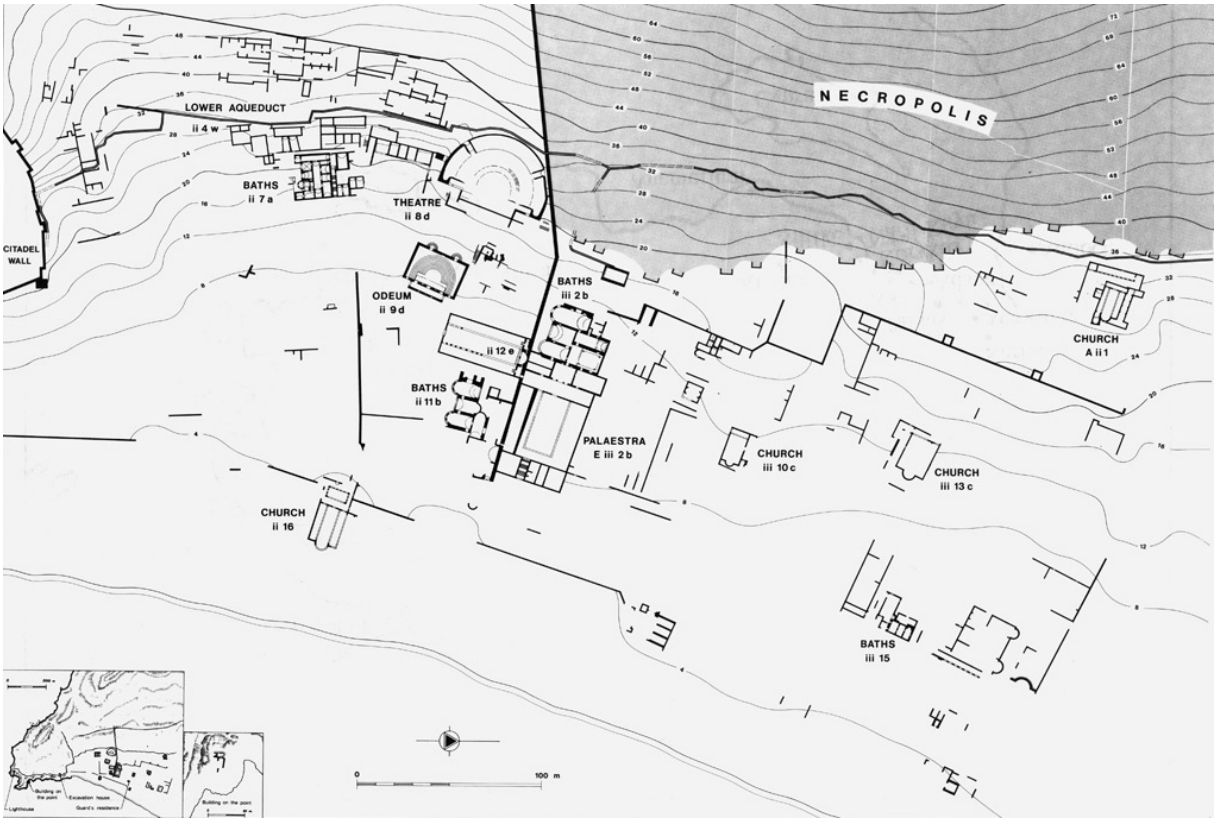
Bugünkü Aydıncık Belediye pansiyonlarının bulunduğu yerdedir. Anıt çok fazla tahrip olmuş olmasına karşın bu tür mezarlara nasıl gömü yapıldığı hakkında bilgi vermesi bakımından önemlidir. Mezarın ön odası yarıdan fazla yıkılmıştır. Ancak asıl mezar odasını ayıran bölme sağlamdır. Asıl gömü odasının ise çok az bir kısmı günümüze ulaşmıştır.

Tonozun uzunluğu 4.35 m. Yapının şu andaki uzunluğu 5.00 m. Duvar kalınlığı: 0.60 m.Mezarın batı duvarı 4.20 m.Tonoz yüksekliği zeminden 2.85 m. Tonoz başlangıcına kadar duvar yüksekliği: 1.75 m.Duvardan tonoza geçiş içten doğrudan olmuş, dıştan 0.42 m. daha içeride, böylece tonoz örtünün kalınlığı 0.23 m. Ön odanın uzunluğu şu andaki haliyle 3.75 m. Genişliği 2.85 m.Asıl mezar odasının uzunluğu 1.25 m. Ancak yıkılmış.Aradaki bölme duvarının kalınlığı 0.51 m. ile 0.67 m. arasında değişmektedir. Perde duvarının sonradan yapıldığı anlaşılıyor; diletasyon yoktur.

HARİTALAR

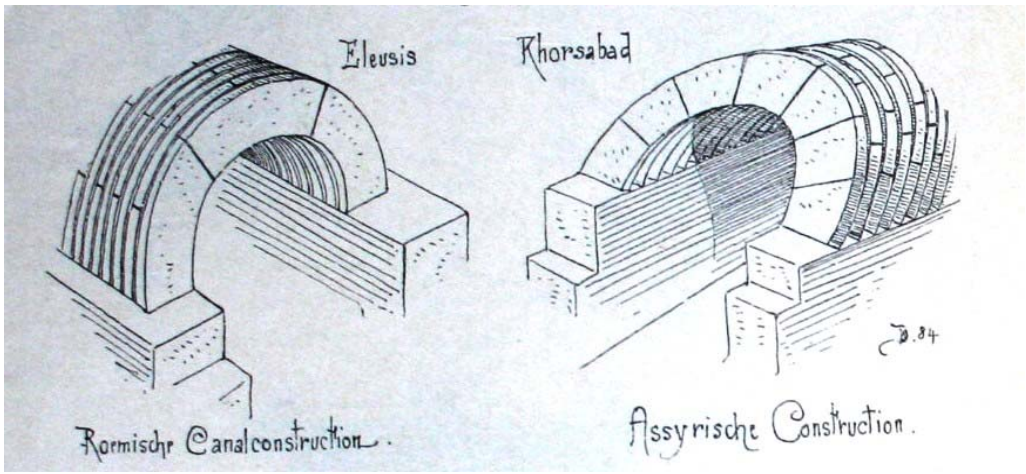

Harita 1 (Dağlık Kilikya)

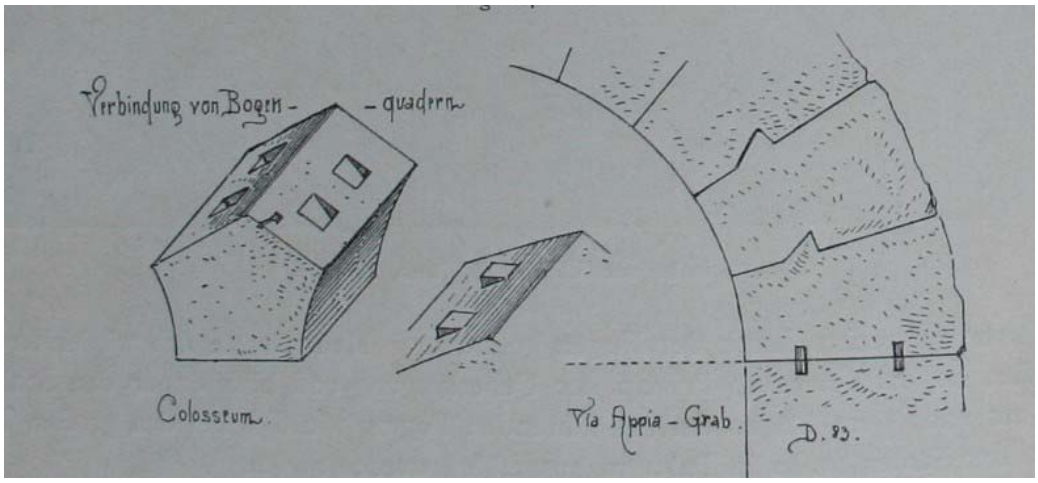

Harita 2

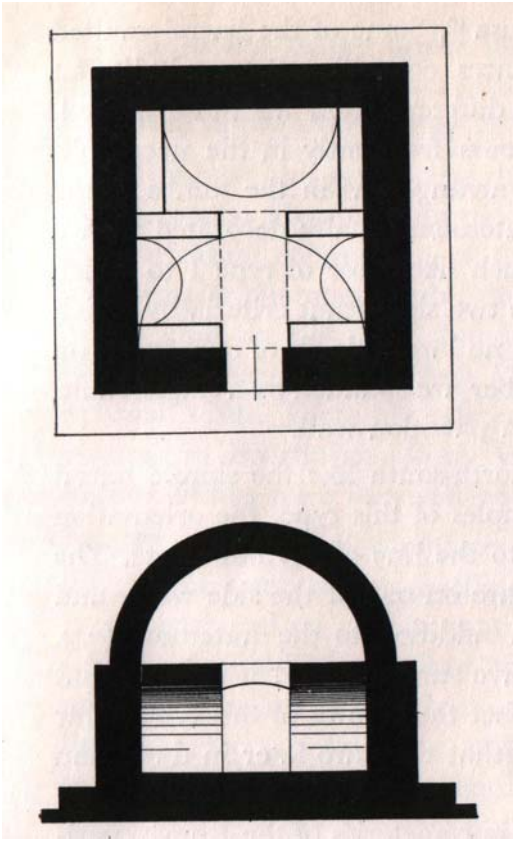
PLANLAR

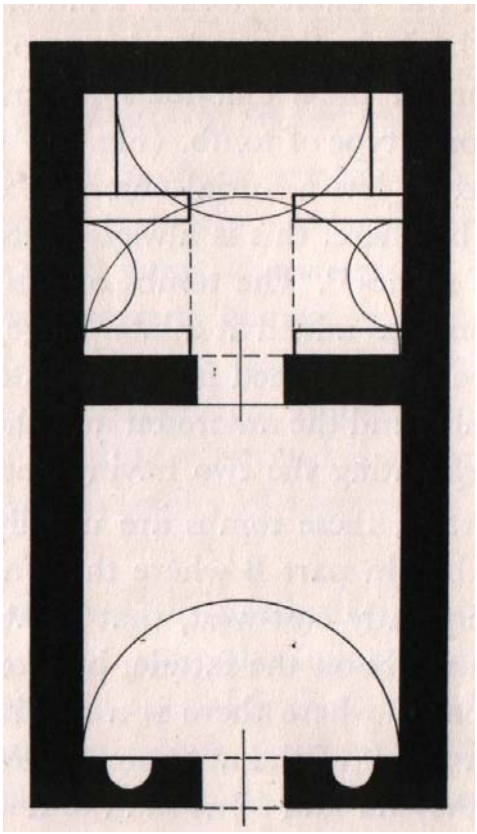
Plan 1

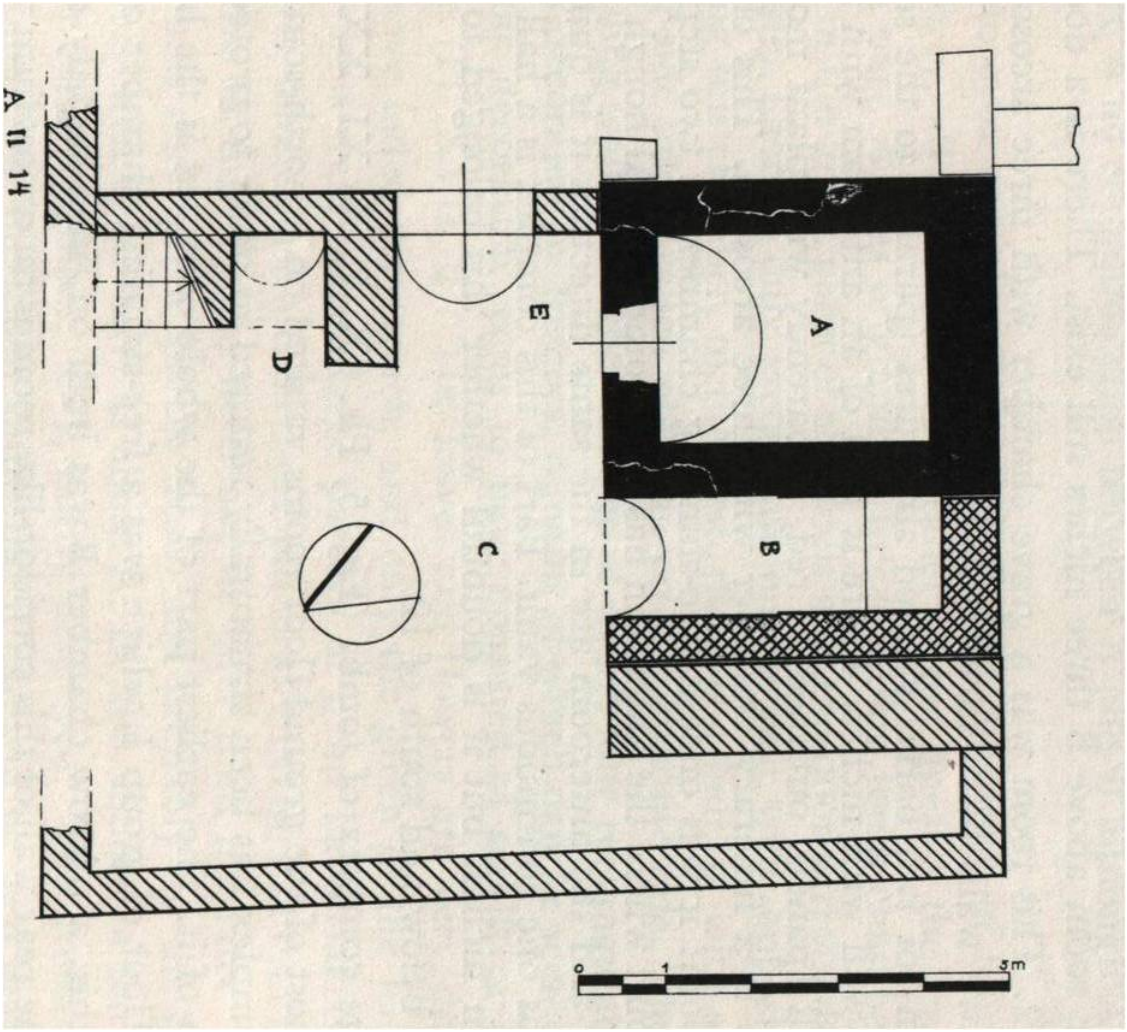
Plan 2 (Kilit taşı)

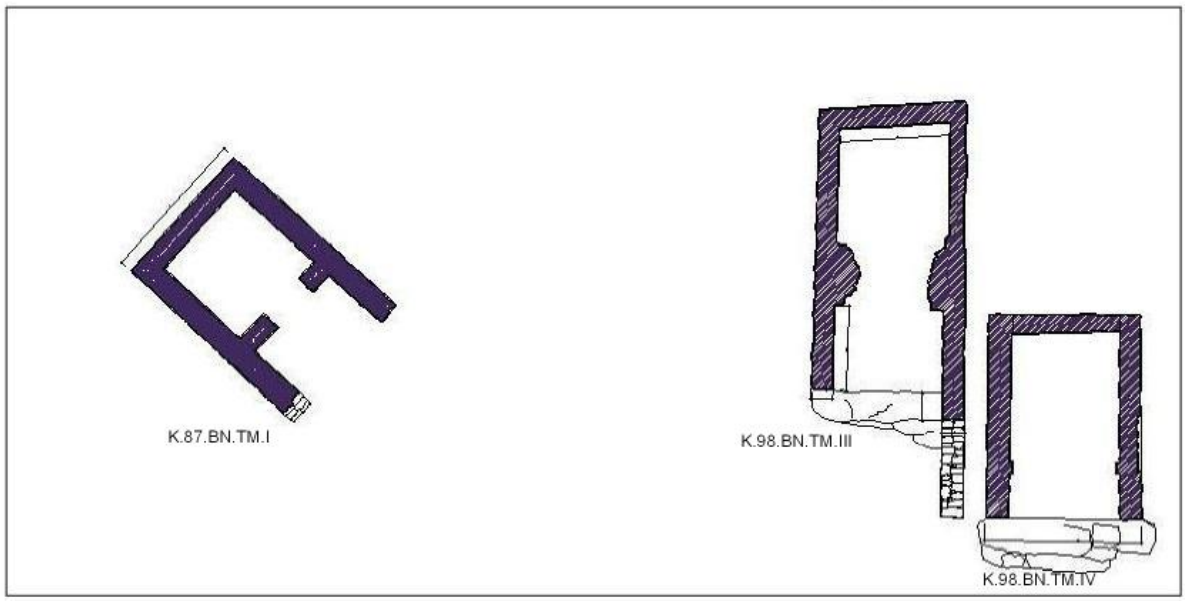
Plan 3

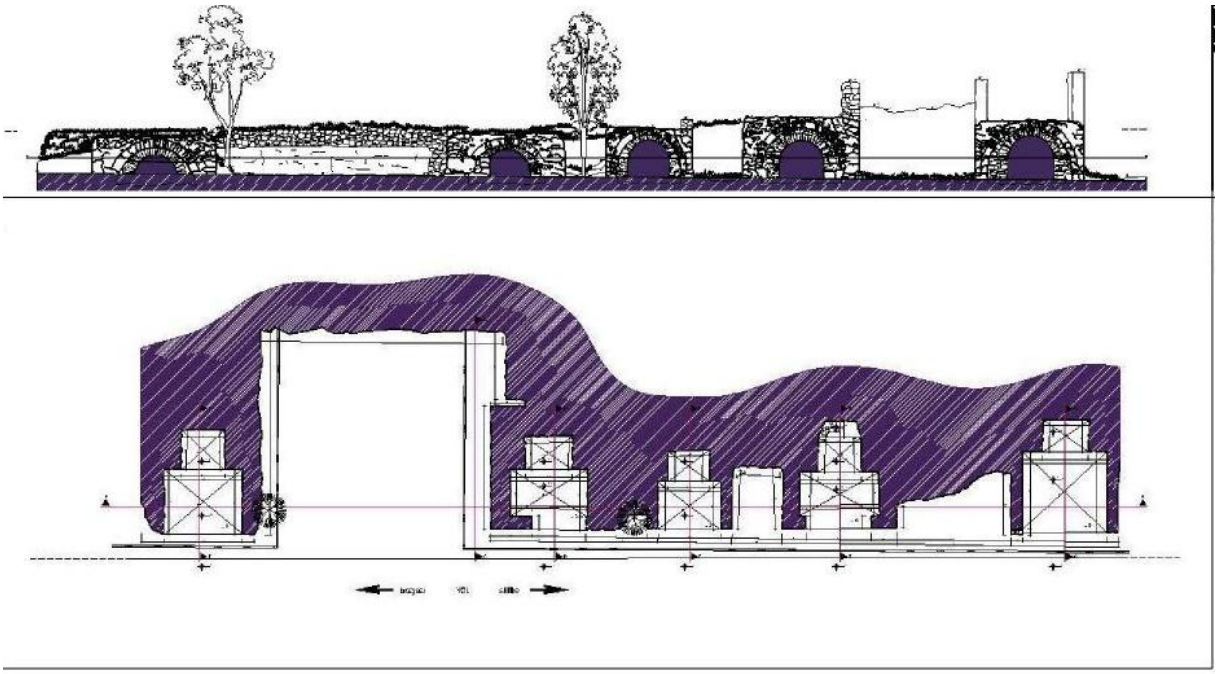
Plan 4

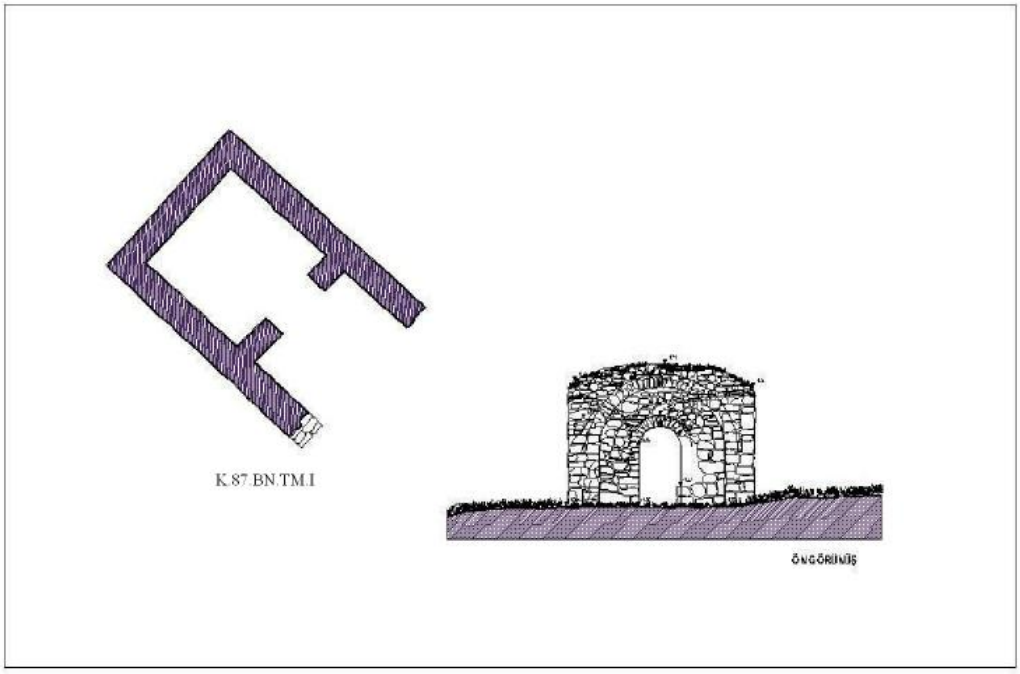
Plan 5

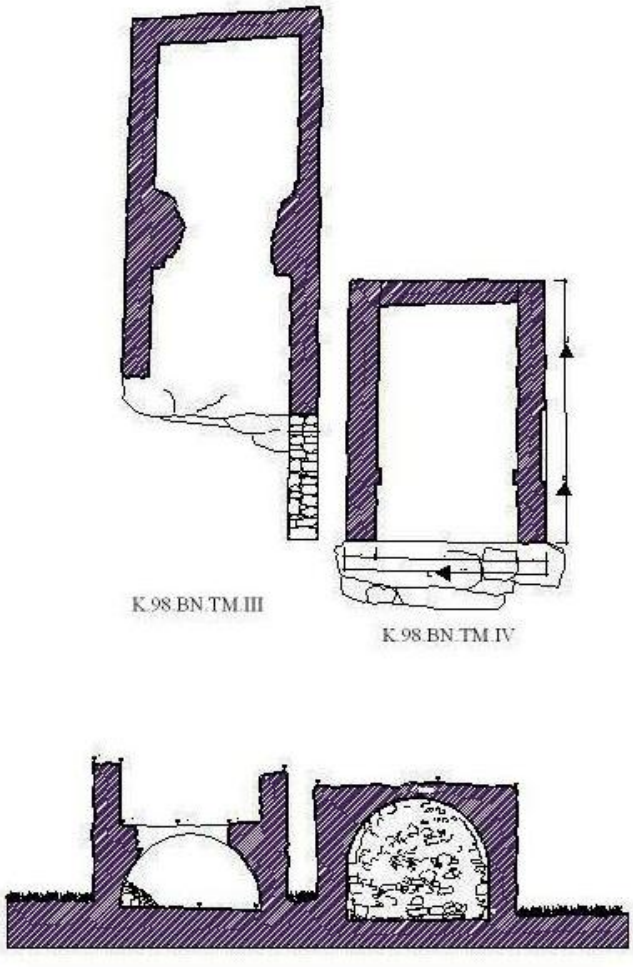
Plan 6

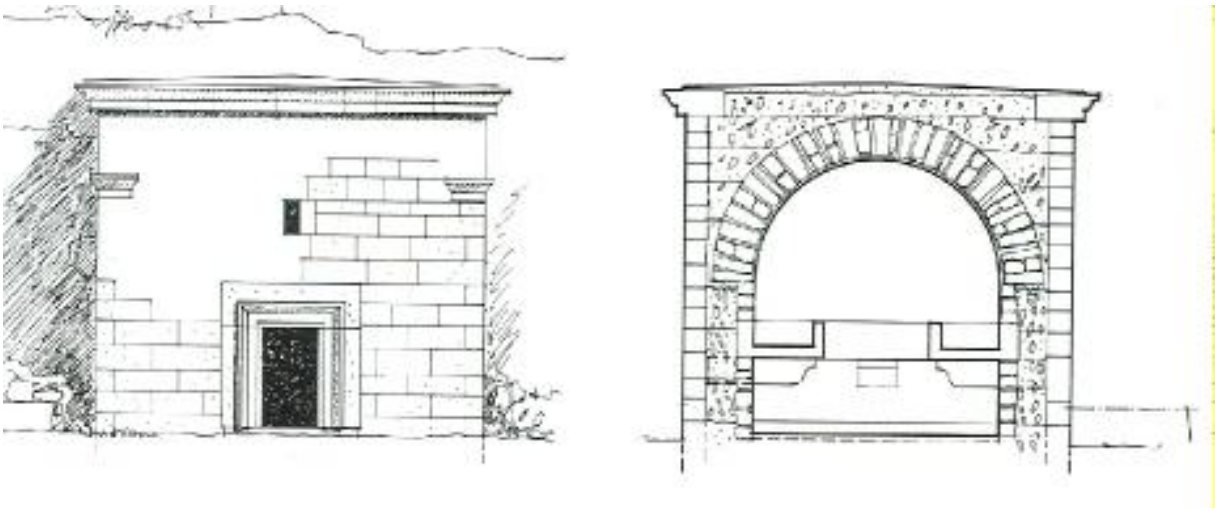
Plan 7

Plan 8

Plan 9

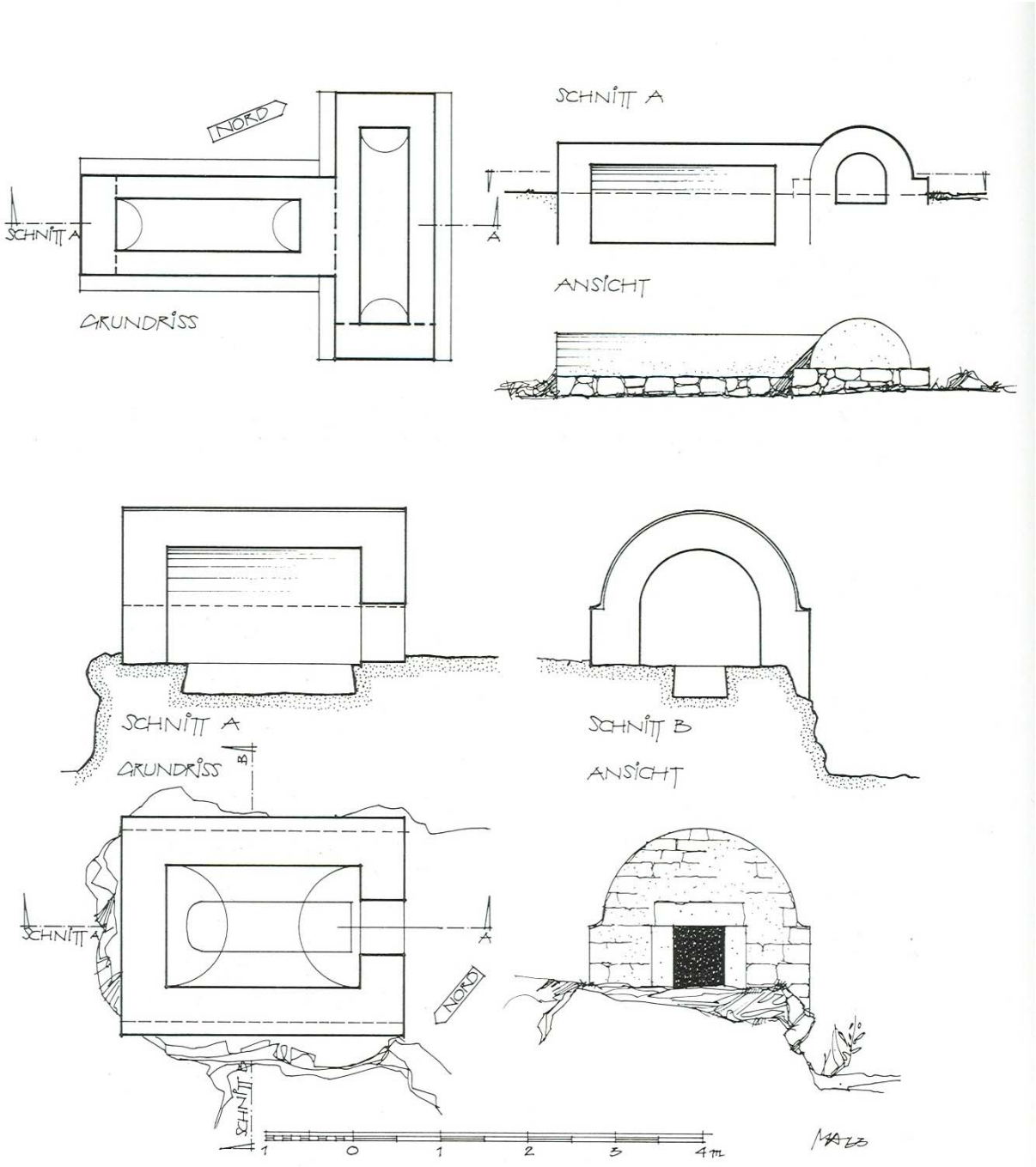

Plan 10

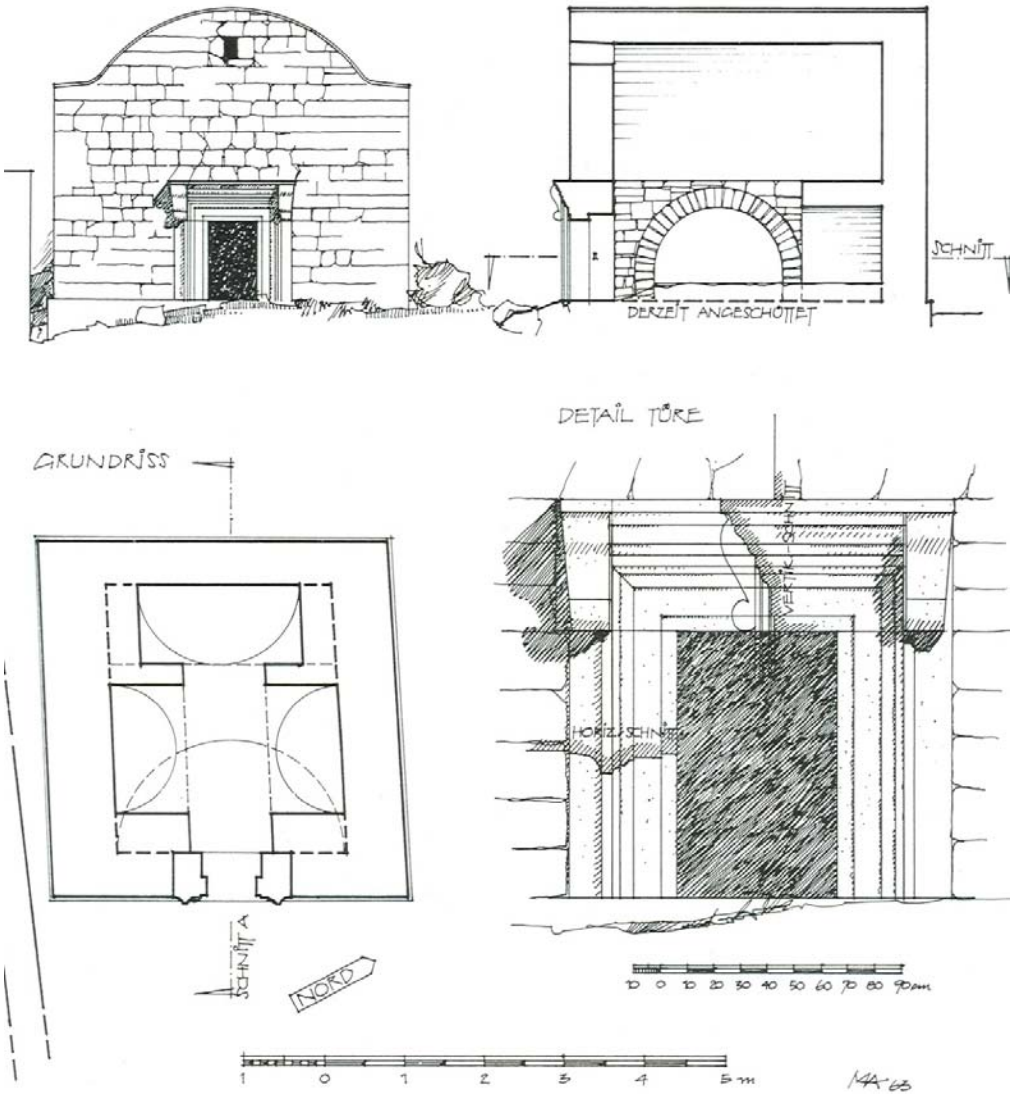

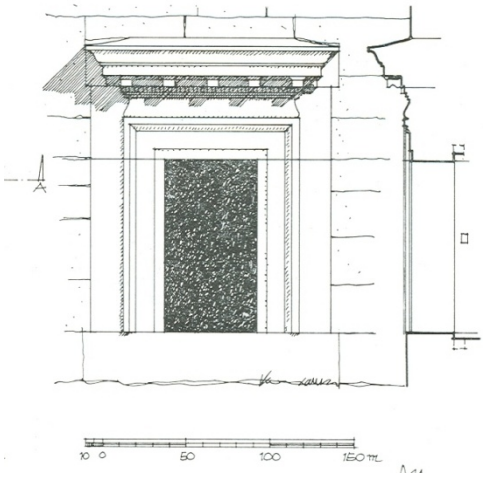
Plan 11

NORD
SCHNITT A
GRUNDRISS
SCHNITT A
A
ANSICHT
SCHNITT A
GRUNDRISS
B
SCHNITT B
ANSICHT
SCHNITT A
A
NORD
SCHNITT B
1 0 1 2 3 4m

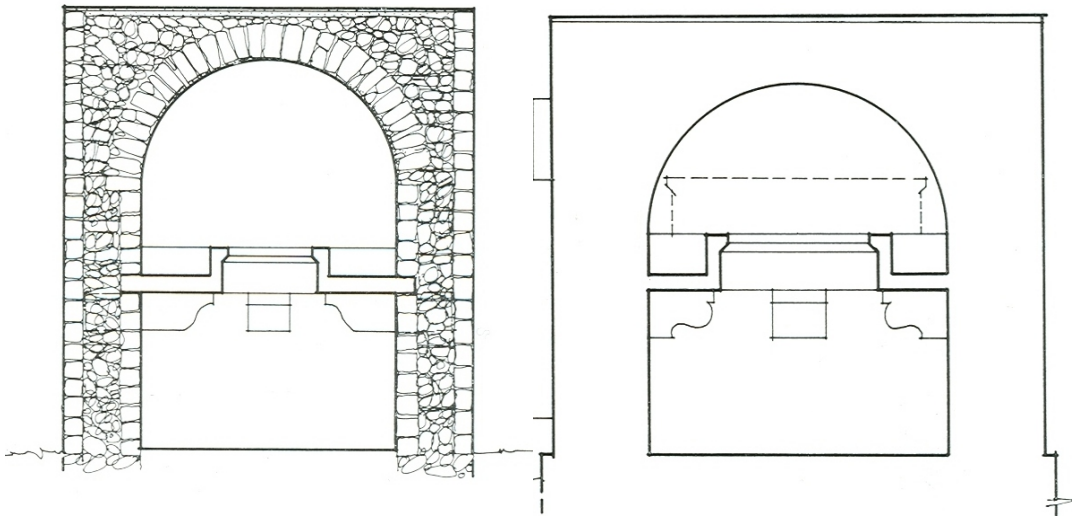
Plan 12

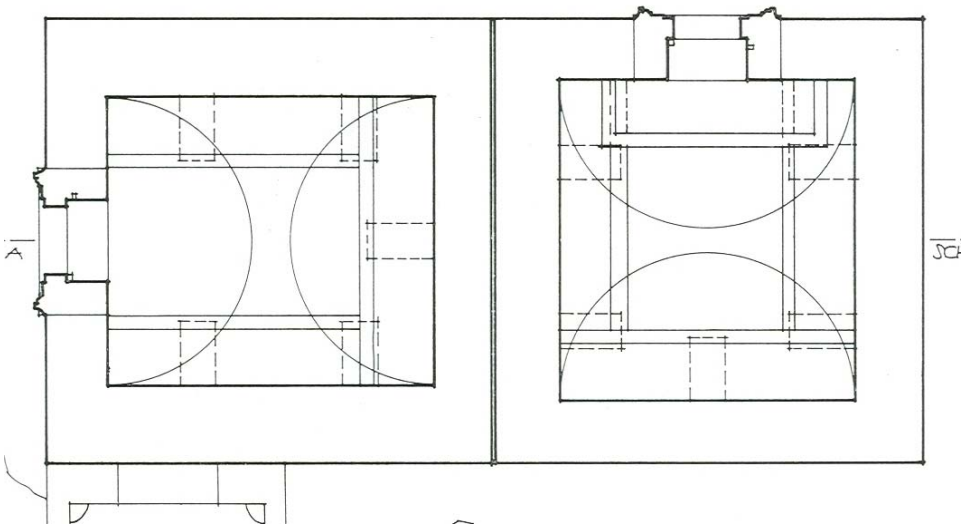
Plan 13

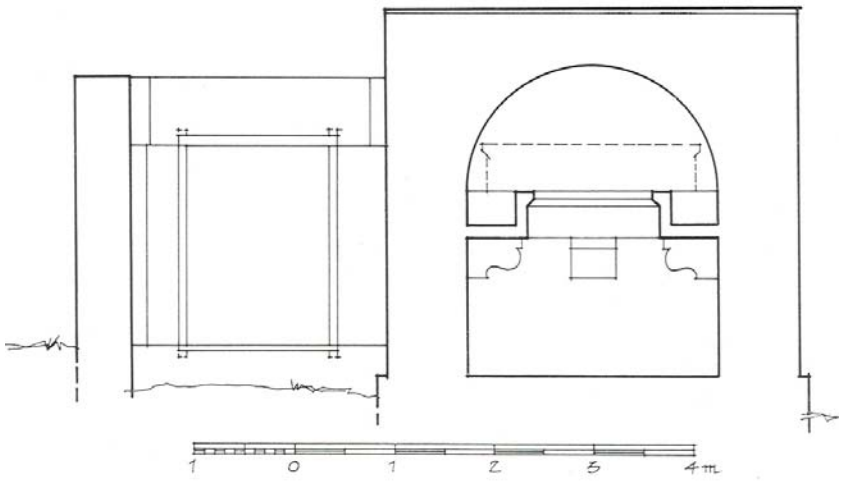
Plan 14

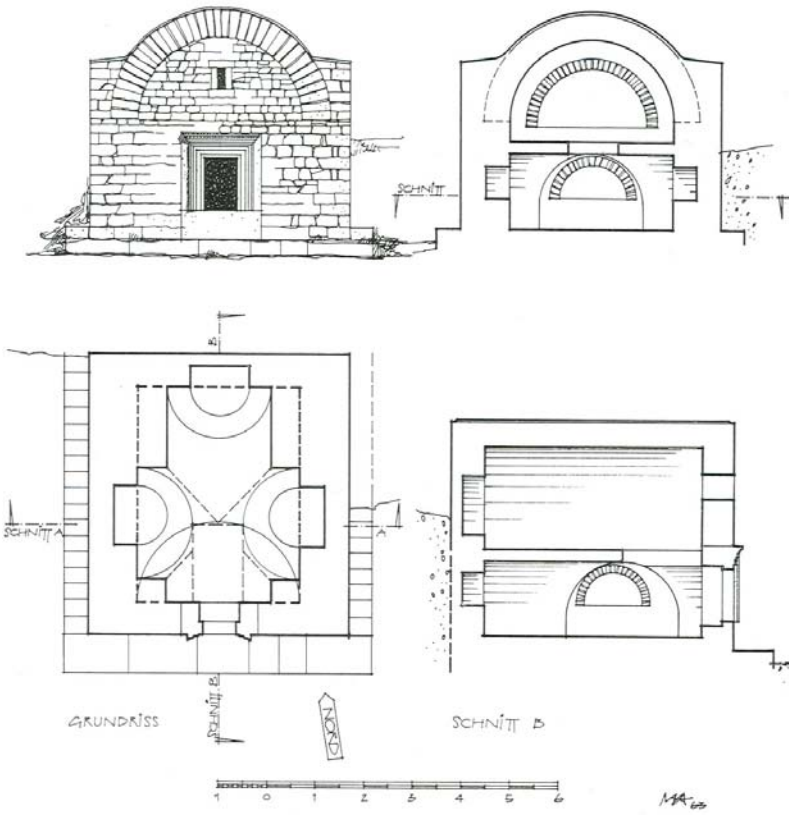
Plan 15

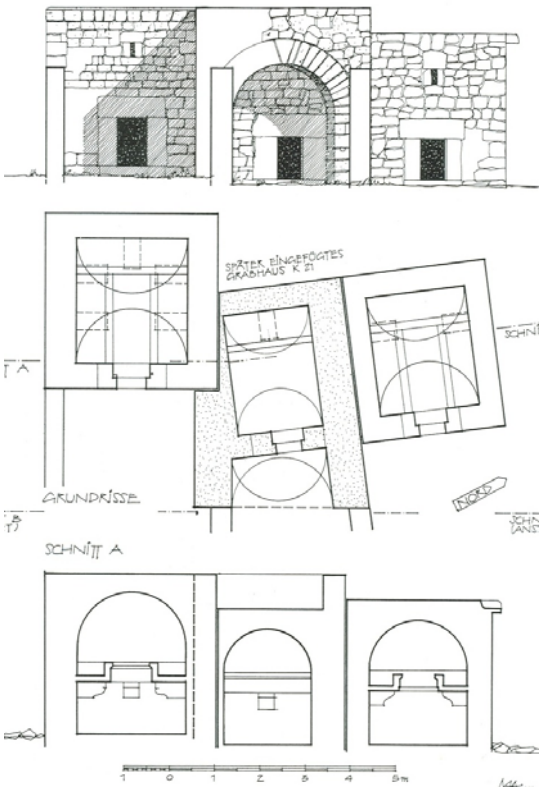
Plan 16

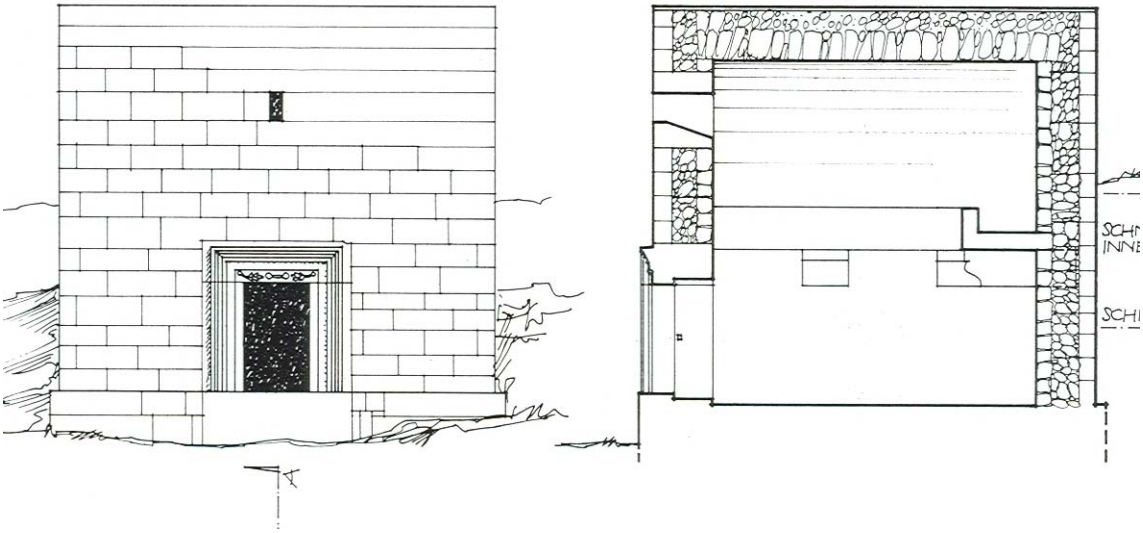
Plan 17

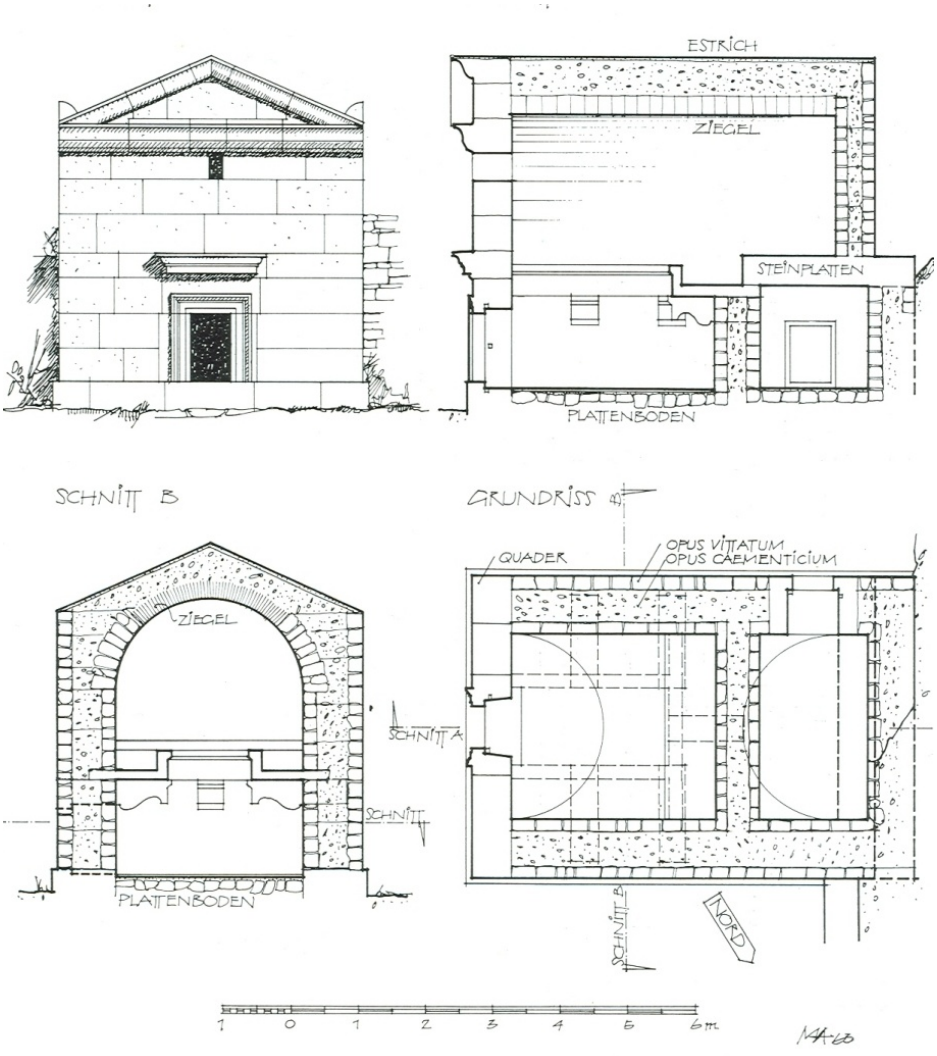
Plan 18

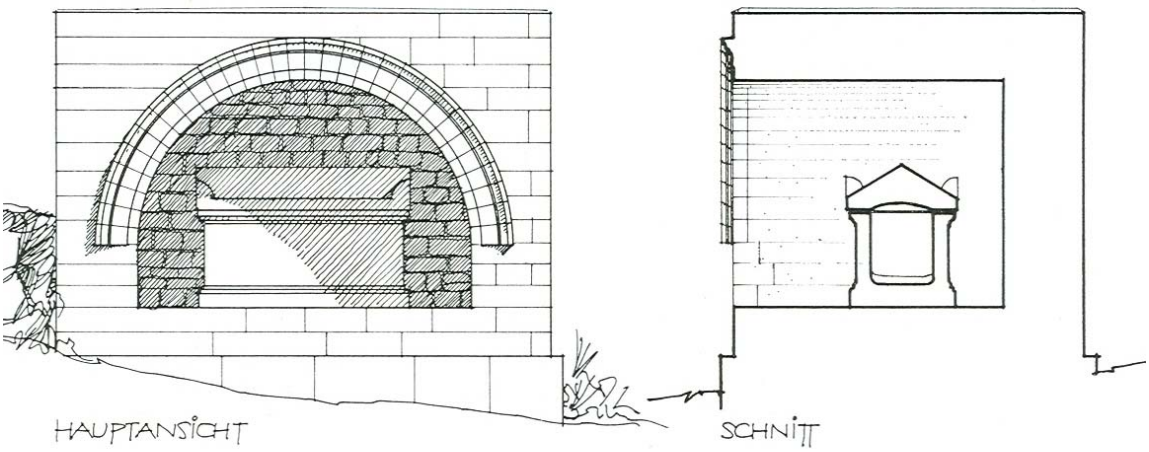
Plan 19

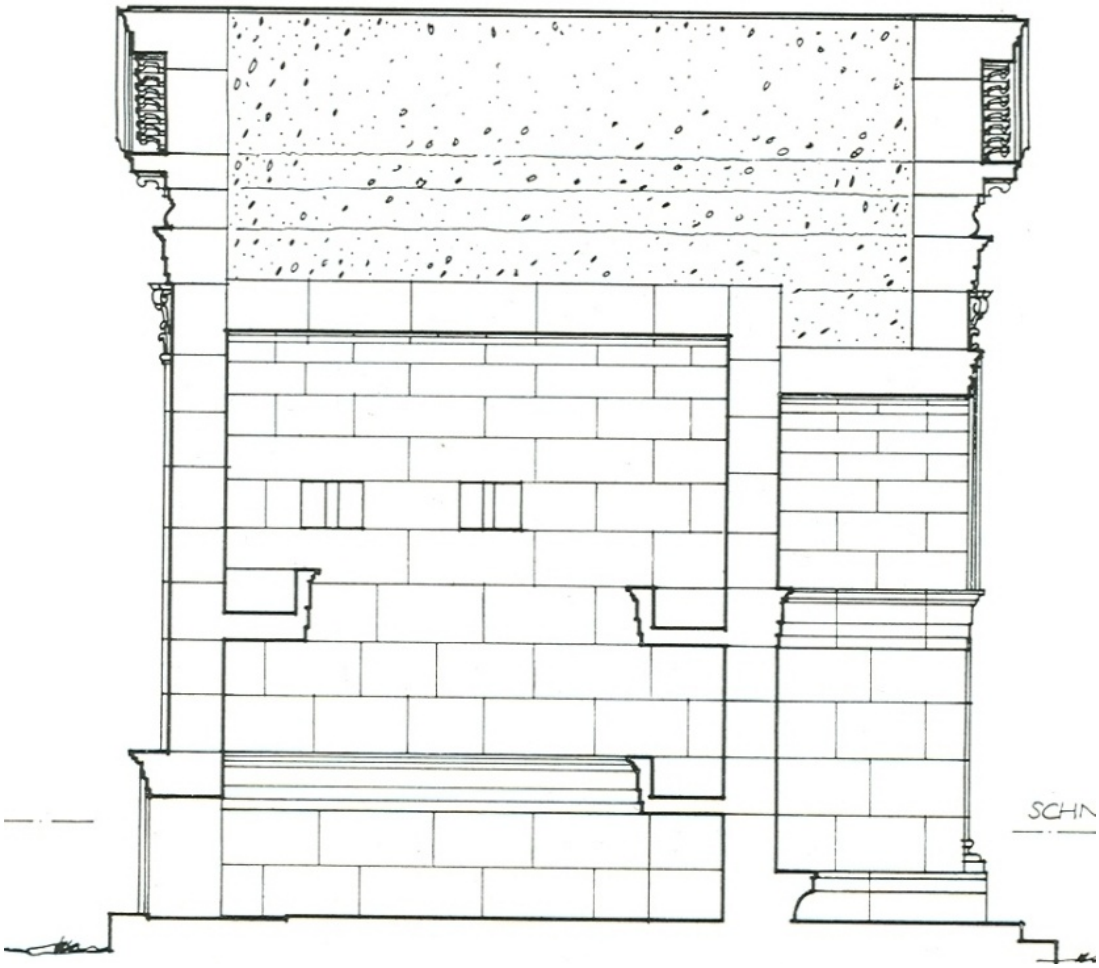
Plan 20

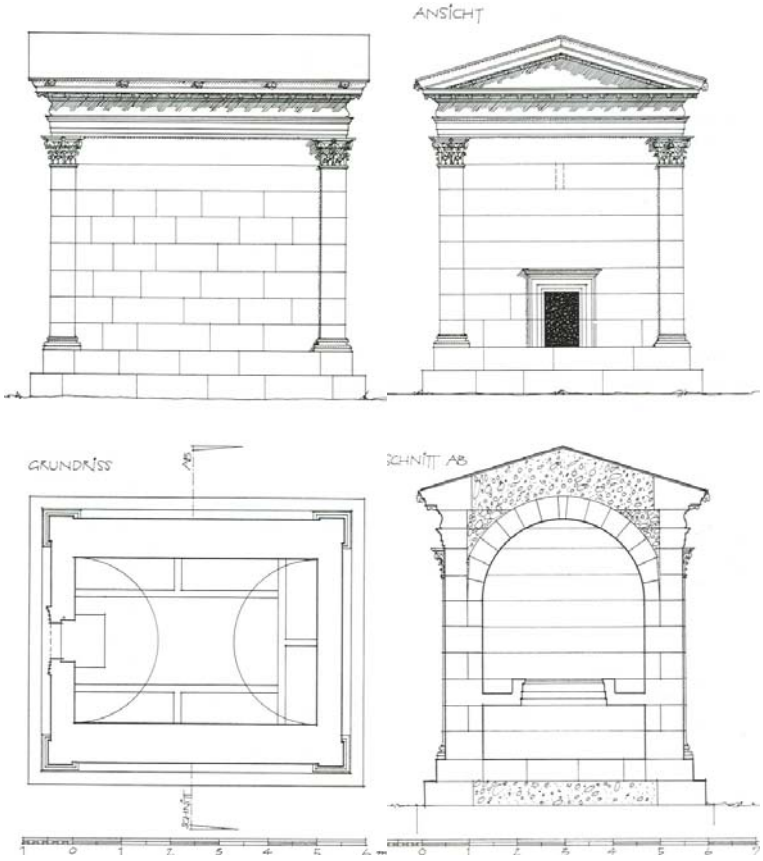
Plan 21

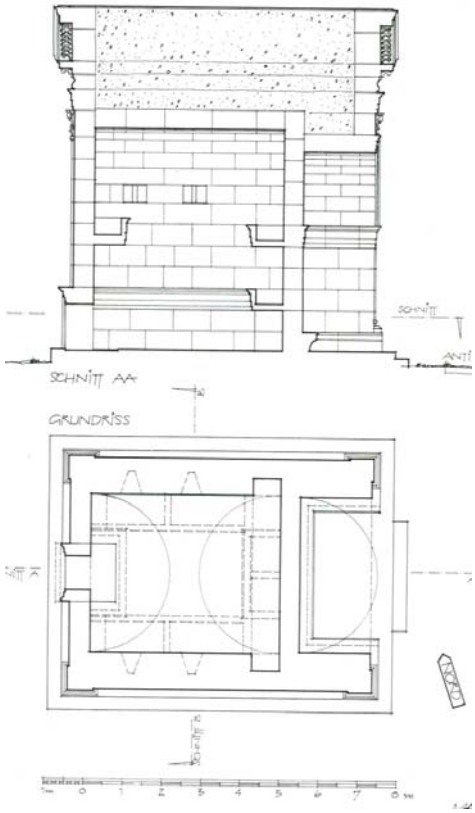
Plan 22

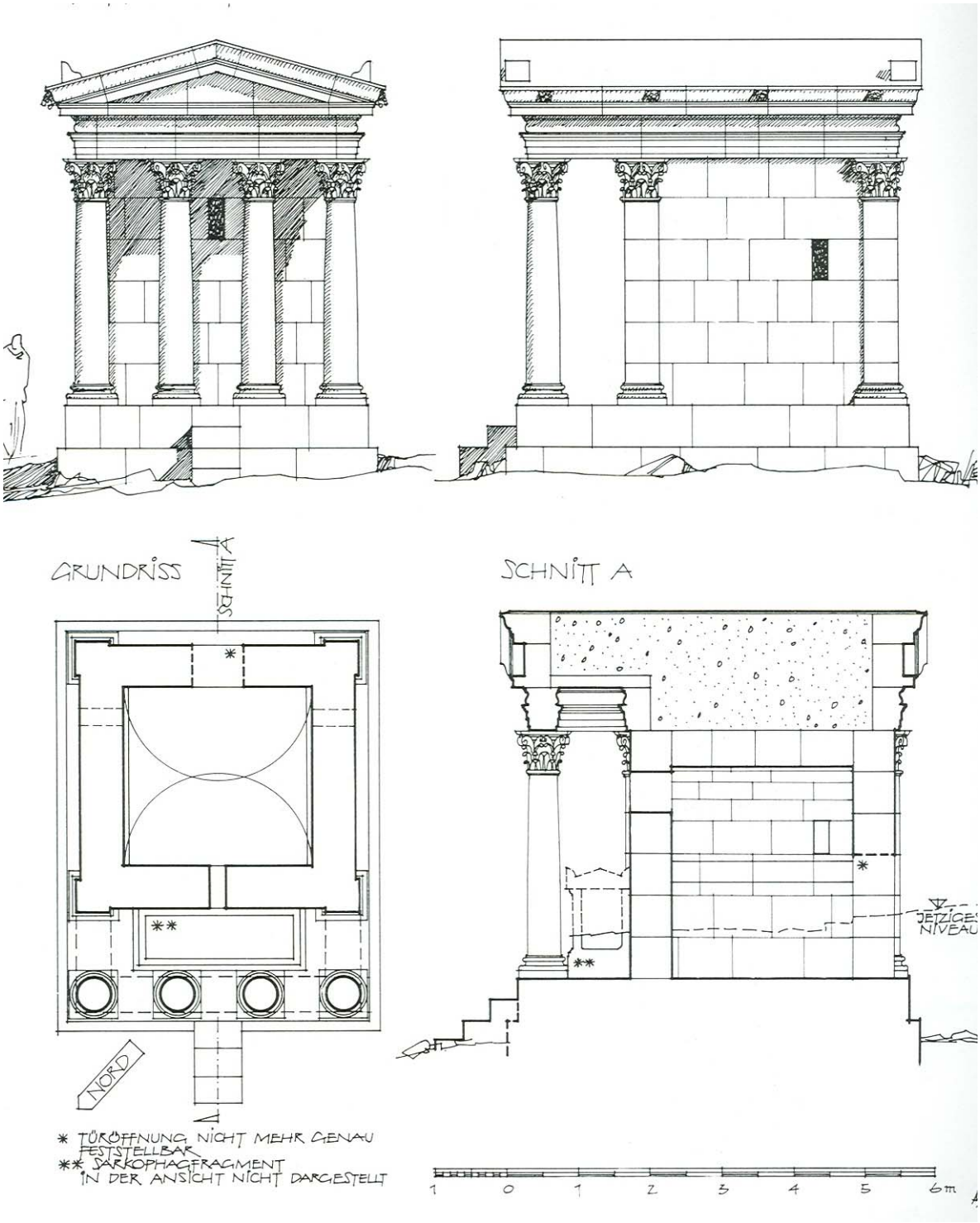
Plan 23

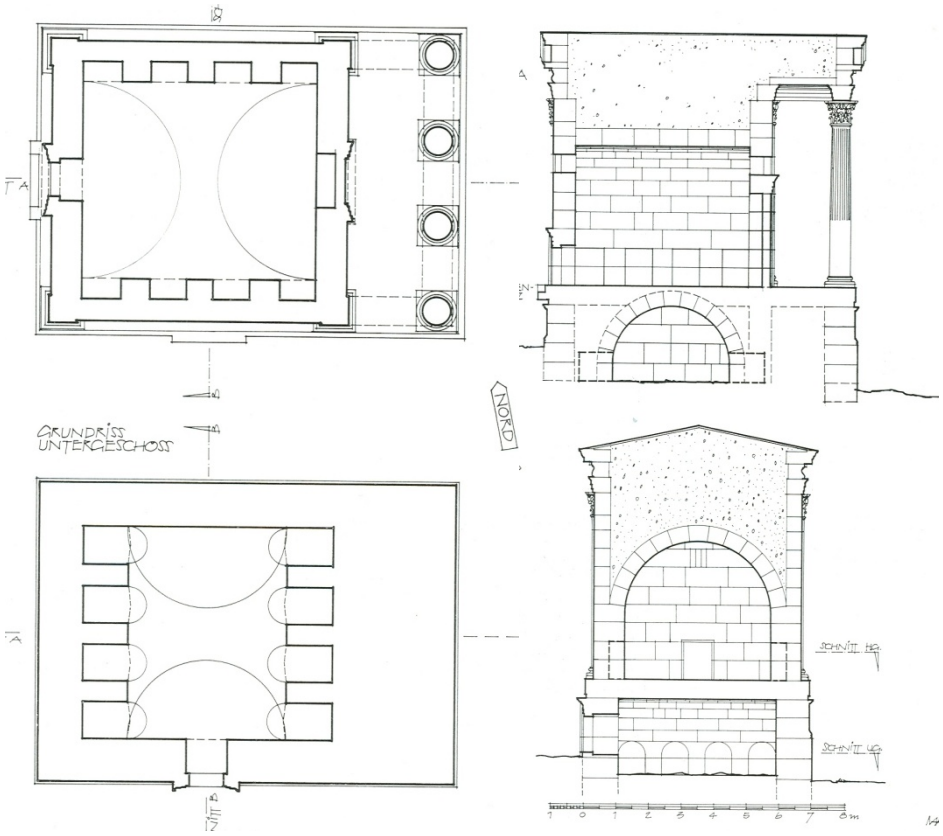
Plan 24

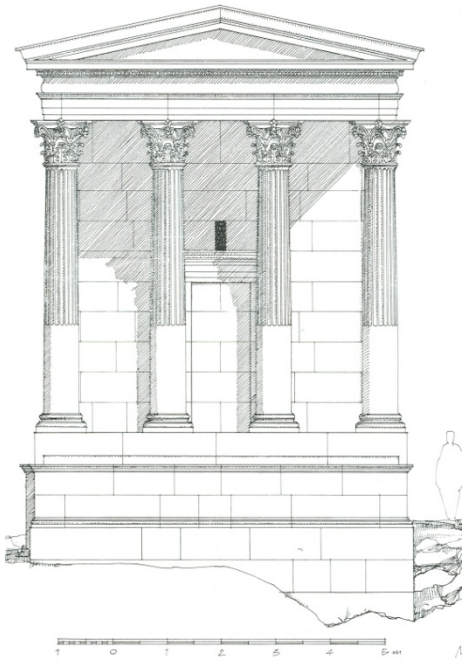

Plan 25

GRUNDRISS
SCHNITT A
SCHNITT A
* TÜRÖFFNUNG, NICHT MEHR GENAU FESTSTELLBAR
** SARKOPHAGFRAGMENT IN DER ANSICHT NICHT DARGESTELLT
NORD
JETZIGES NIVEAU
1 0 1 2 3 4 5 6m

Plan 26

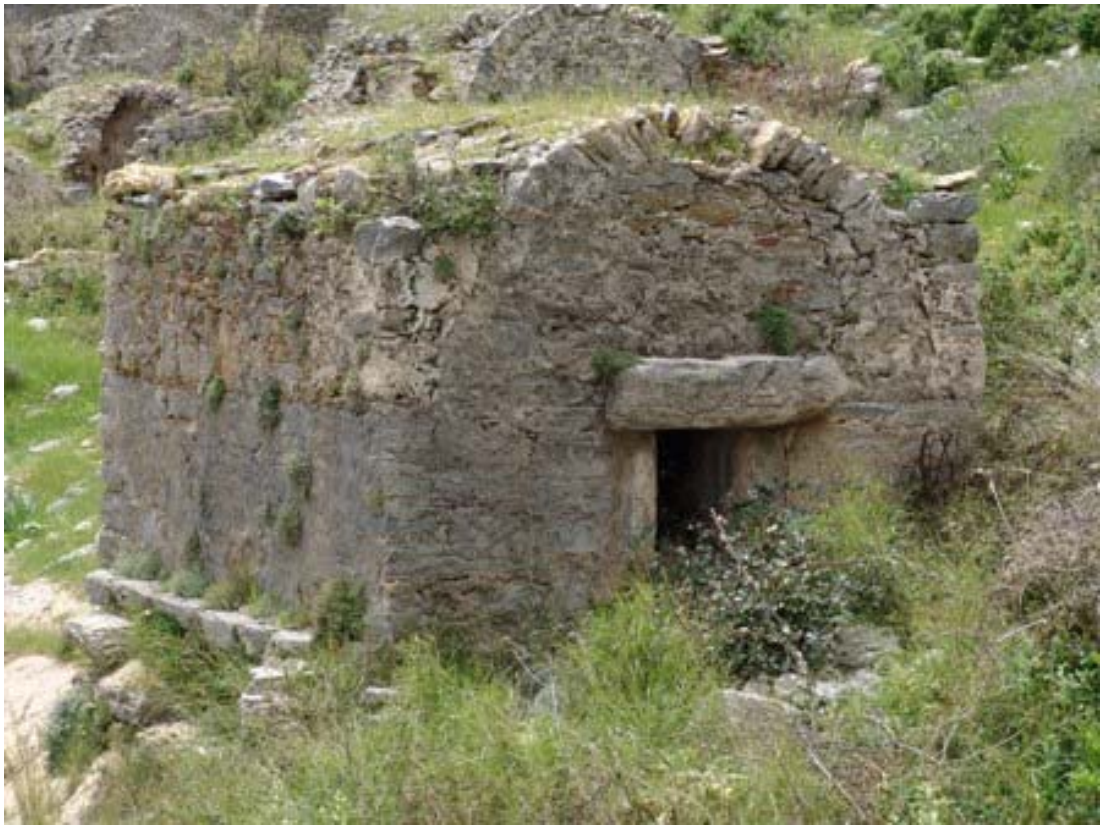

Plan 27

RESİMLER

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4

Resim 5

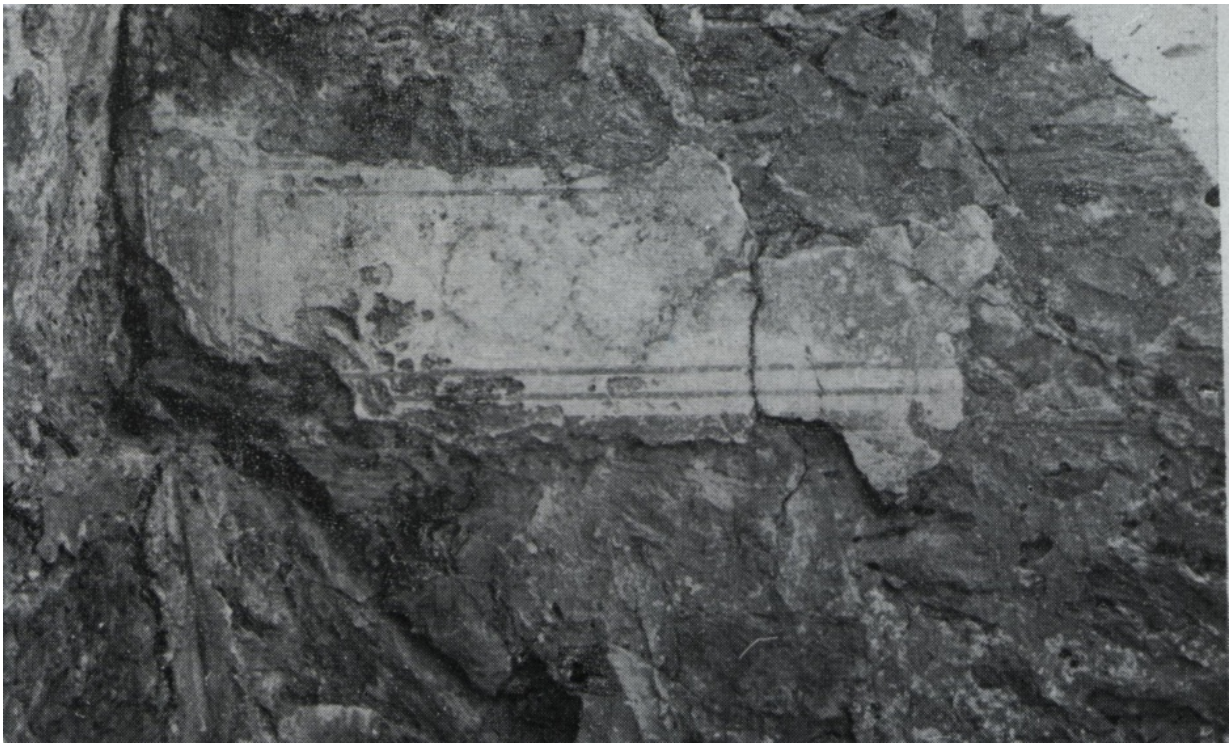
Resim 6

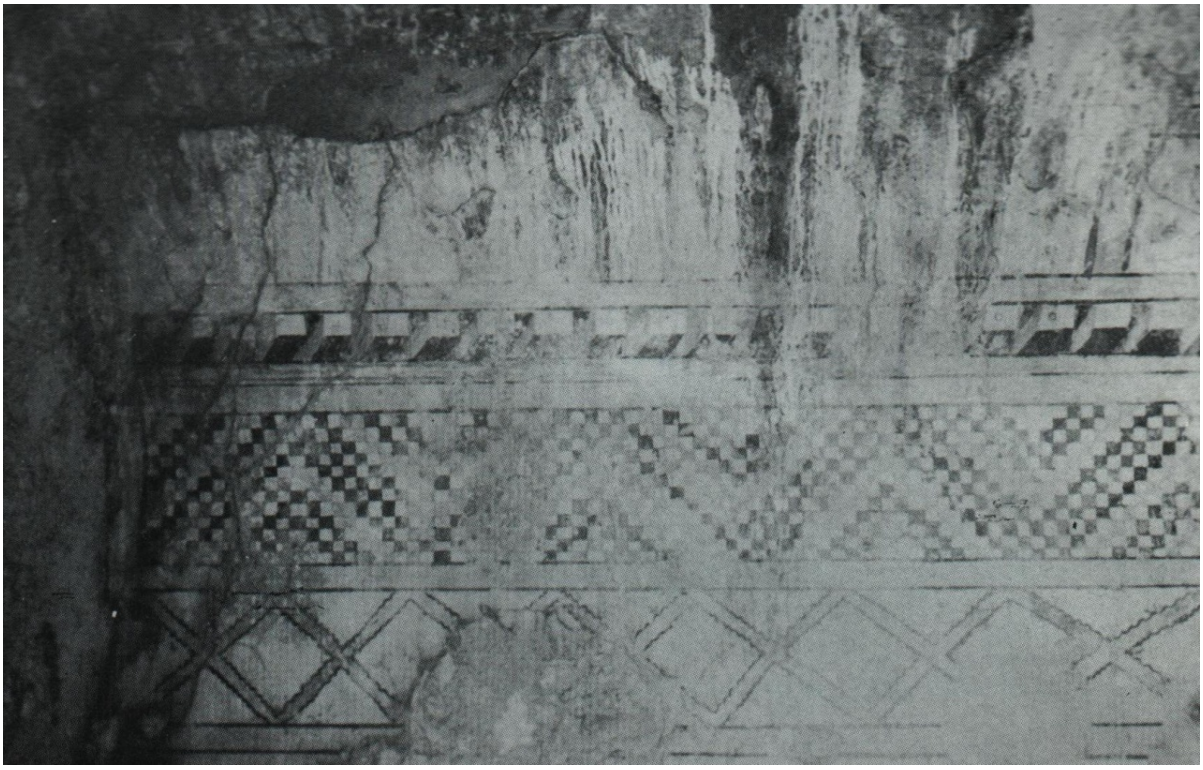
Resim 7

Resim 8

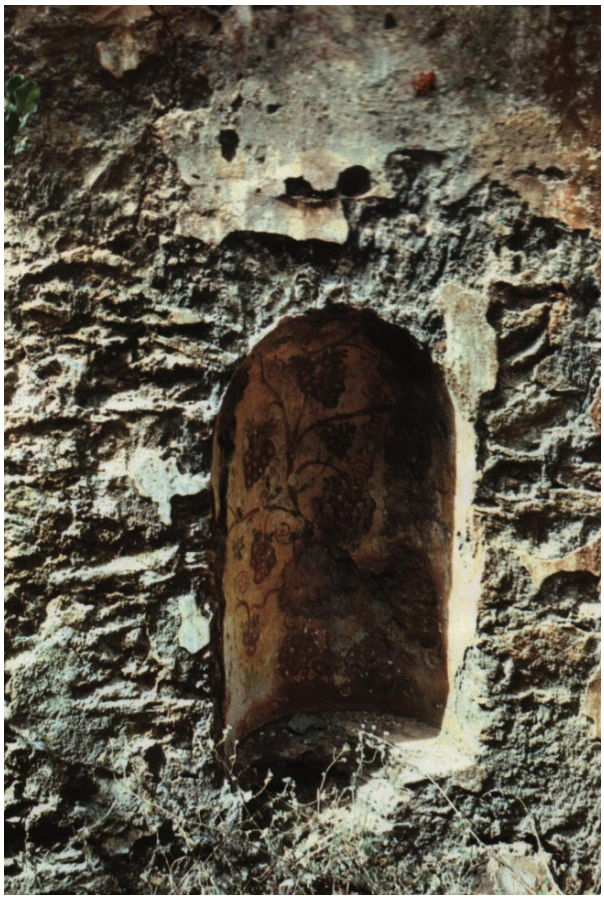
Resim 9

Resim 10

Resim 11

Resim 12

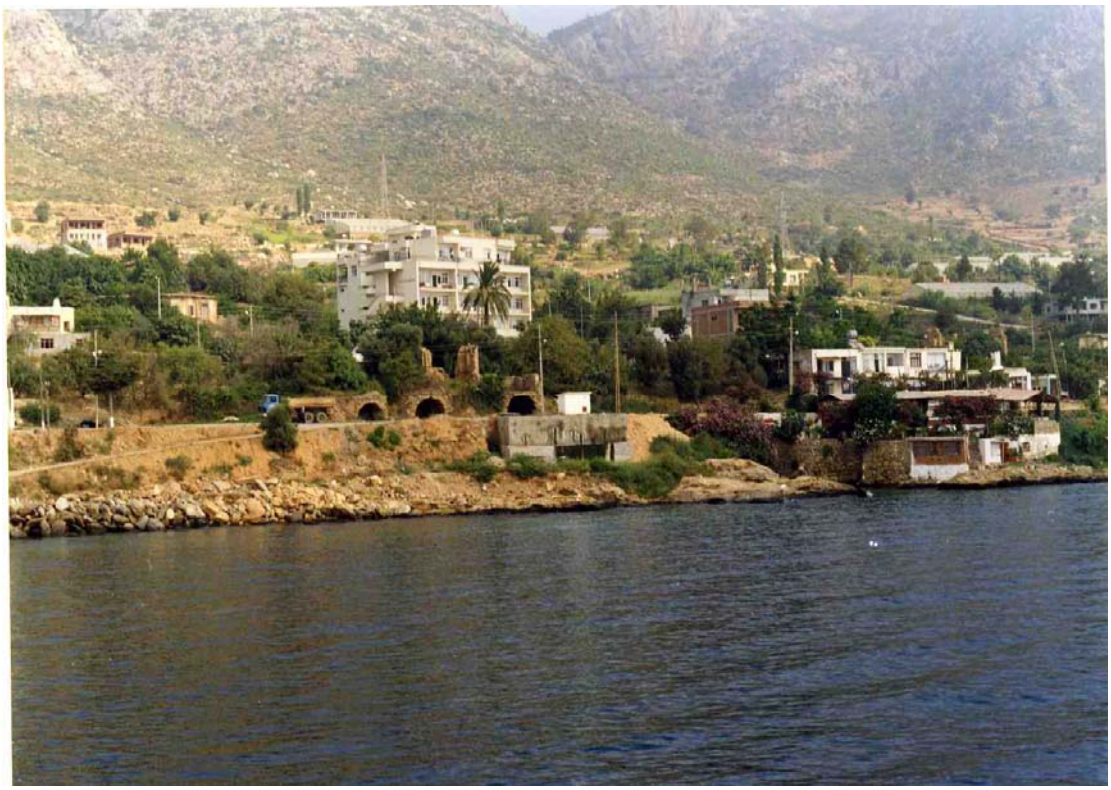
Resim 13

Resim 14

Resim 15

Resim 16

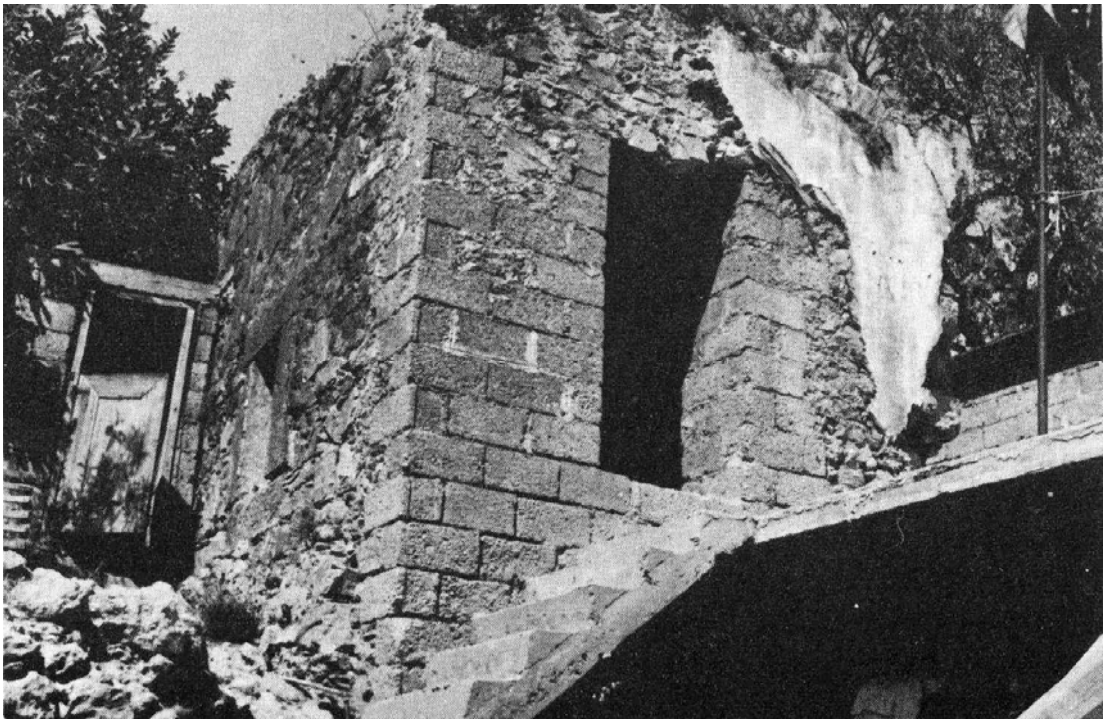
Resim 17

Resim 18

Resim 18

Resim 19

Resim 20

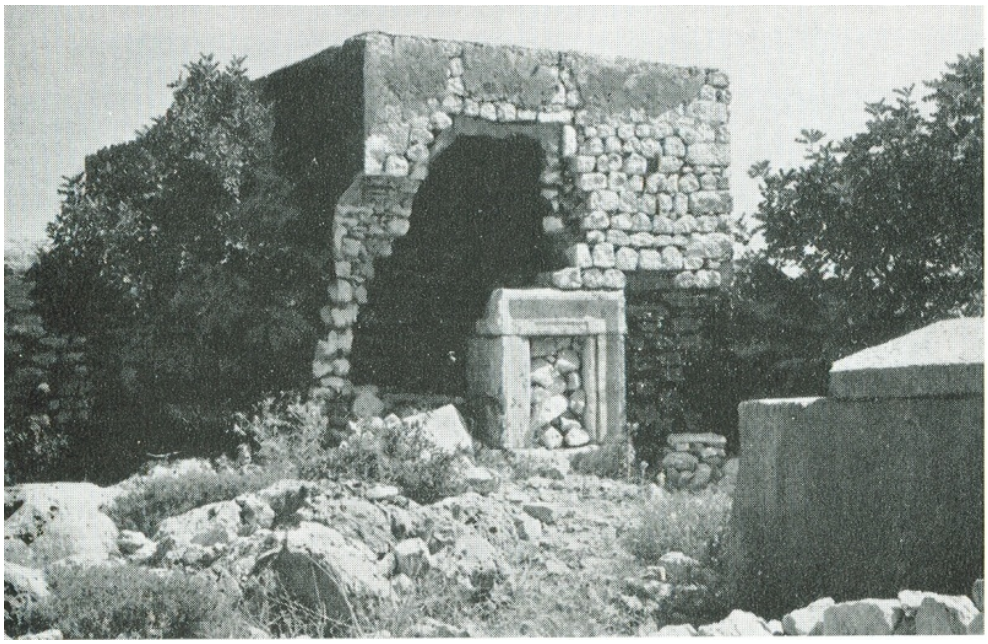
Resim 21

Resim 22

Resim 22

Resim 23

Resim 24

Resim 25

Resim 26

Resim 27

Resim 28

Resim 29

Resim 30

Resim 31